

**ŞÂFÎ MEZHEBİNDE EVLİLİĞİN
SONA ERMESİ VE
HANEFÎ MEZHEBİYLE MUKÂYESESİ**

Mehmet Hafit TALAY

**Yüksek Lisans Tezi
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Dr. Öğretim Üyesi Muammer VURAL
2019**

Her Hakkı Saklıdır.

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Mehmet Hafit TALAY

ŞÂFİÎ MEZHEBİNDE EVLİLİĞİN SONA ERMESİ VE
HANEFÎ MEZHEBİYLE MUKÂYESESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ

Dr. Öğretim Üyesi Muammer VURAL

ERZURUM-2019

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU

...../...../2019

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum "*Şâfi Mezhebinde Evliliğin Sona Ermesi ve Hanefi Mezhebiyle Mukâyesesi*" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim *.

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

[30/10/2019]

Mehmet Hafit TAYLAY

* LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE

.....

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1) Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlerle ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

F-83/00/22.12.2016

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dr. Öğretim Üyesi Muammer VURAL'ın danışmanlığında, Mehmet Hafit TALAY tarafından hazırlanan bu çalışma 30.10/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Davut YAYLALI

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Muammer VURAL

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Hadi SAĞLAM

İmza:

İmza:

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. / /

Prof. Dr. Sait UYLAŞ

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET	VII
KISALTMALAR	VIII
ÖNSÖZ	X

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN AMACI VE KAPSAMI	1
II. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI PALANI VE YÖNTEMİ	1
III. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	3
IV. ARAŞTIRMADA TAKİP EDİLEN METOD	3

BİRİNCİ BÖLÜM**TALAK HAKKINDA GENEL BİLGİLER**

1.1.BOŞANMA KONUSUNDA BAŞLICA SİSTEMLER	5
1.1.1.Serbest Boşanma Sistemi	5
1.1.2.Boşanmayı Tamamıyla Yasaklayan Sistem	5
1.1.3.Boşanmayı Mahkeme Kararına Bağlayan Sistem.....	6
1.1.4.İslâm Öncesi Arap Toplumunda Boşanma.....	6
1.1.5.İslâm Dininin Kendine Özgü Boşanma.....	7
1.2.İSLÂM HUKUKUNDA MÜFAREKAT İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR 7	
1.2.1. Fesih	7
1.2.2. Hul‘	8
1.2.3. Tefrik.....	9
1.2.4. Talâk.....	9
1.2.5. Îlâ	10
1.2.6. Zihâr	11
1.2.7. Liân	11
1.3. ŞÂFİÎ MEZHEBİNE GÖRE NİKÂH AKDİ VE RÜKÜNLERİ	12
1.3.1. Sîga.....	12
1.3.1.1. Sîgada Bulunması Gereken Şartlar	13
1.3.2. Koca	14
1.3.3. Kadın.....	15

1.3.4. Veli.....	15
1.3.5. İki şahit.....	15

İKİNCİ BÖLÜM

ŞÂFİİ MEZHEBİNE GÖRE TALÂK/BOŞAMA

2.1.TALÂKIN MEŞRUIYETİ	17
2.1.2.Talâkın Meşruiyetine Dair Deliller	17
2.1.2.1. Kitaptan Delil	18
2.1.2.2. Sünnetten Delil	18
2.1.2.3. İcmâdan Delil	19
2.1.3. Talâkın Meşru Olmasının Hikmeti.....	19
2.2.TALÂKIN /BOŞAMANIN ÇEŞİTLERİ	20
2.2.1. Hüküm Bakımından Boşama Çeşitleri	20
2.2.1.1. Vacip Olan Boşama.....	20
2.2.1.2. Mendup Olan Boşama	20
2.2.1.3. Mekruh Olan Boşama.....	21
2.2.1.4. Mubah Olan Boşama	21
2.2.1.5. Haram Olan Boşama	21
2.2.2. Açık/Sarih ve Kapalı/Kinayeli Olması Bakımından Boşamanın çeşitleri.....	23
2.2.2.1. Sarih (Açık Sözcüklerle) Boşama	23
2.2.2.2. Kinayeli (Kapalı) Sözcüklerle Boşama	25
2.2.3. Boşamanın Sünnete Göre Olup Olmaması Açısında Taksimi	26
2.2.3.1.Sünnî Boşama.....	26
2.2.3.2. Bid'î Boşama.....	26
2.2.4. Bir Bedel Karşılığında Olup Olmaması Açısından Boşamanın Çeşitleri.....	28
2.3. TALÂKIN SAYISI VE RÜKÜNLERİ.....	28
2.3.1. Boşama Yetkisinin Kocanın Elinde Olması.....	28
2.3.2. Talâk Sayısı	29
2.3.3.Talâkın Rükünleri.....	30
2.3.3.1. Boşayan (Koca)	30
2.3.3.2. Sîga (Boşamayı İfade Eden Söz).....	32
2.3.3.2.1. Sarih Lafızlar	33

2.3.3.2.2. Kinayeli lafızlar	34
2.3.3.3. Kastetmek (Boşama Sözü Söylenirken Boşamayı Kastetmek)	36
2.3.3.3.1. Şaka ile Boşama	37
2.3.3.4. Boşanan (Kadın)	37
2.3.3.5. Boşamaya Yetkili Olmak (Velayet)	38
2.3.3.5.1. Erkeğin Boşamaya Yetkili Olduğu Durumlar	38
2.3.3.5.2. Erkeğin Boşamaya Yetkili Olmadığı Durumlar	39
2.3.3.5.3. Kadına Boşanma Konusunda Yetki Vermek (Tefviz'i-Talâk)	39
2.4. BOŞAMA İLE İLGİLİ BAZI ÖZEL DURUMLAR	42
2.4.1. Üç Talâkın Ayır Ayır Verilmesi	42
2.4.2. Üç Talâkın Bir Anda Verilmesi	43
2.4.3. Şarta Bağlı Boşama (Boşamayı Bir Şeye Bağlamak)	44
2.4.3.1. Şarta Bağlı Boşamanın Sonuçları	45
2.4.4. Boşama Sözü Söylenirken İstisna Yapmak	45
2.4.5. Sarhoşun Boşaması	47
2.4.6. Boşamada Şüpheye Düşmek	48
2.4.7. Eşlerin Boşamada İhtilaf Etmeleri	48
2.5. KOCANIN BOŞADIĞI EŞİNİ NİKÂHINA GERİ ALMASI (RİC'AT)	49
1.5.1. Ric'atın Rükünleri	50
2.5.1.1. Rücü' Eden (Koca)	50
2.5.1.2. Sığa	50
2.5.1.3. Mahal, Rücü' Edilen (Kadın)	51
2.5.2. Ric'atın Hükmü	52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞAFİİ MEZHEBİNE GÖRE EVLİLİĞİ SONA ERDİRMEDE TALAKA BENZİYEN ŞEYLER

3.1. HUL' / MUHÂLEA	53
3.1.1. Hul'un Meşru Oluşu ve Hükmü	53
3.1.2. Hul'un Rükünleri	55
3.1.3. Hul''da Vekâlet	57
3.1.4. Eşlerin Hul''da İhtilaf Etmeleri	57

3.1.6. Hul'un Sonuçları	58
3.2. İLÂ	59
3.2.1. İlânın Hükümü ve Meşru Oluşu	59
3.2.2. İlânın Rükünleri.....	60
3.2.2.1. Yemin Eden (Koca).....	60
3.2.2.2. Sîga.....	61
3.2.2.3. Yeminin Yapıldığı Mahal (Kadın)	62
3.2.2.4. Yemin Edilen Şey.....	63
3.2.2.5. Üzerinde Yemin Edilen Şey	63
3.2.2.6. Yemin Yapıldığı Süre.....	63
3.2.3. İlânın Sonuçları	64
3.2.4. Eşlerin İlâ'da İhtilaf Etmeleri.....	65
3.2.4.1. Eşlerin İlânın Olup Olmamasında veya İlânın Müddetinde İhtilaf Etmeleri	65
3.2.4.2. Eşlerin İlâdan Sonra Cinsel Birleşmenin Olup Olmamasında İhtilaf Etmeleri	65
3.2.4.3. Eşlerin İlâ Sözüünün Kaç Kere Söylendiği Hususunda İhtilaf Etmeleri.....	65
3.3. ZİHÂR	66
3.3.1. Zihârın Hükümü ve Meşru Oluşu.....	66
3.3.2. Zihârın Rükünleri	67
3.3.2.1. Zihâr Yapan (Koca).....	67
3.3.2.2. Kendisi İçin Zihâr Yapılan (Kadın).....	67
3.3.2.3. Sîga.....	68
3.3.3. Zihâr Yapılırken Kadının Benzetildiği Şey.....	68
3.3.4. Zihârın Sonuçları.....	69
3.3.4.2. Zihâr Sözüünden Sonra Talâk ile Boşama	70
3.3.4.3. Zihâr Keffâretinin Şekli.....	70
3.4. MÜLAÂNE/LİÂN	72
3.4.1. Meşruiyeti.....	72
3.4.2. Liânın Yapılışı.....	73
3.4.2.1. Erkeğin Liânın da Kullanacağı Sözler.....	74
3.4.2.2. Kadının Liânda Kullanacağı Sözler	76
3.4.3. Liânın Sonuçları	76

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ŞAFİİ VE HANİFİ MEZHEPLERİ ARASINDA BOŞAMA KONUSUNDA MUKÂYESE

4.1. TALÂK KONUSUNDA İKİ MEZHEBİN İHTİLAF ETTİKLERİ HUSUSLAR.....	78
4.1.1. Bir Anda Üç Talâkla Boşama.....	78
4.1.2. Kinayeli Sözcüklerle Yapılan Boşama.....	81
4.1.3. Kocanın, Eşine “Ben Senden Boşum” Demesi	84
4.1.4. “Sen Boşsun” Sözüden Üç Talâka Niyet Edilmesi	86
4.1.5. Boşama Konusunda Şahitlerin Talâk Sayısında İhtilaf Etmeleri	87
4.1.5. Boşamaya Şahitlik Yapanların Erkek Olmaları Şartı.....	88
4.1.6. Talâk’ı fâr ile Alakalı İhtilaflar	90
4.1.6.1. Talâk’ı fâr ile Boşanan Kadının Mirasçı Olması.....	91
4.1.6.2. Nafaka ve Mesken Hakkı	93
4.1.7. Boşamadan Sonra Kadın Başka birisiyle Evlenip Sonra Birinci Kocasıyla Evlenmesi Durumunda Önceki Kalan Talâkın Durumu	95
4.1.8. Ric’at ın Şekli.....	99
4.1.9. İddetin Hesaplanması	101
4.2.1. Hul’un Hükmü.....	111
4.2.2. İkraH Sebebiyle (Zorla) Hul’ Yaptırmak.....	116
3.3.1. İlâ Süresi Bittikten Sonra Boşamanın Olup Olmaması	117
3.3.2. İlâ İle Boşamanın Olması İçin Hâkim Kararının Şart Olmasında İhtilaf.....	118
4.4. ZİHÂR KONUSUNDA İKİ MEZHEP ARASINDAKİ FARKLAR.....	119
4.4.1. Kâfir olan kölenin keffâret olarak verilmesi	119
4.4.2. Keffâret İçin Verilen Yemeğin Temlik Edilmesi	121
4.4.3. Azat Edilecek Kölenin Hizmetine İhtiyaçın Olması	122
4.4.4. Zimmîlerin (Gayrı Müslimlerin) Zihâr Yapabilmeleri.....	123
4.5. LÎÂN KONUSUNDA İKİ MEZHEP ARASINDAKİ FARKLAR.....	125
4.5.1. Zimmînin Liânı.....	125
4.5.2. Liândan Sonra Kocanın kendisini Yalanlaması	126
4.5.3. Dilsiz olan Kocanın Liânı.....	127
4.5.4. Liânın Sonucunda Eşlerin Ayrılması	130

4.5.5. Kocanın Hamile Olan Karısının Karnındaki Çocuğun Kendisine Ait Olmadığının İdia Etmesi 131

SONUÇ..... 133

KAYNAKÇA..... 135

ÖZGEÇMİŞ..... 141

ÖZET

YÜKSEK LİSAN TEZİ

ŞÂFÎ MEZHEBİNDE EVLİLİĞİN SONA ERMESİ VE

HANEFÎ MEZHEBİYLE MUKÂYESESİ

MEHMET HAFİT TALAY

2019, Sayfa: 141

Tez Danışmanı: Dr. Öğretim Üyesi Muammer VURAL

Jüri: Dr. Öğretim Üyesi Muammer VURAL

Prof. Dr. Davut YAYLALI

Doç. Dr. Hadi SAĞLAM

Bu çalışmada, İslâm hukuk ekollerinden Şâfiî mezhebine göre evlenmenin sonlandırılması şekillerinden talâk, hul', zihâr, îlâ ve liân konuları ele alınmıştır. Bu konularda Şâfiî ve Hanefî mezhepleri arasında en önemli görünen ihtilafli meseleler arasında mukayese yapılmıştır.

Yapılan mukayeseler sonucu bazı meselelerde Şâfiî, bazılarında ise Hanefî mezhebi tercih edilmiştir. Bu tercihler yapılırken İslâmın genel prensipleri, Osmanlı Aile Hukuk Kararnâmesi ve Ahval'ı Şahsiyye kitapları dikkate alınmıştır. İki mezhebin ihtilaf kaynağı, delillerin farklı yorumlanması olup, mezhebi taassuptan uzak olduğu tespit edilmiştir.

Çalışma esnasında genel olarak ilk dönem fıkıh kitaplarından yararlanmakla beraber tefsir ve hadis kitaplarından da istifade edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Talâk, Şâfiî Mezhebi, Hanefî Mezhebi, Mukâyese

ABSTRACT

MASTER THESIS

TERMINATION OF MARRIAGE IN THE SHAFI'I SECT, AND ITS

COMPARISON WITH HANAFI SECT

MEHMET HAFIT TALAY

2019, pages: 141

Supervisor: Assistant Professor Dr. Muammer VURAL

Jury: Assistant Professor Dr. Muammer VURAL

Professor Dr. Davud YAYLALI

Associate Professor Dr. Hadi SAĞLAM

In this study, issues such as talak, hul ' , zihâr, îlâ and liân, which are one of the forms of termination of marriage according to Shafi'i sect of Islamic law schools, were discussed. These issues were compared between the Shafi'i and Hanafi sects among the most controversial issues that are considered most important.

As a result of comparisons, Shafi'i sect was preferred in some issues and Hanafi sect was preferred in others. While making these preferences, general principles of Islam, Ottoman Family Law Decree and contemporary Ahval'ahsahsiyye books were taken into consideration. The source of the disputes between the two sects was determined that the method of Appeal was different from the evidence and that the sect was far from taassup.

During the study, the first period of fiqh books were used in general, but also Tafsir and Hadith books were used.

Key words: Talak, Shafi'i sect, Hanafi sect, comparison

KISALTMALAR

a.s.	:aleyhi selâm
b.	:İbn
Bkz.	:Bakınız
DİA	: Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DİB	:Diyanet İşleri Başkanlığı
h.	:hicri
Hz.	:Hazreti
Md.	:madde
M.	:Mîlâdi
r.a.	:Radiyellahuanhu
s.	:Sayfa
TDV.	:Türkiye Diyanet Vakfı
(s.a.v.)	:Sallellahu aleyhi vesellem
tah.	:tahkîk eden
ts.	:tarihsiz
trc.	:tercüme eden
vb.	:ve benzeri
vdiğ.	:ve diğerleri

ÖNSÖZ

Toplumun temelini oluşturan ailedir. Ailenin huzuru topluma sirayet ettiği gibi huzursuzluğu da toplumun huzurunu menfi yönden etkiler. Ailenin temelini oluşturan eşlerin birbirleriyle iyi geçimleri aile kurumunun saadetini temin eder. Sorunsuz aile sorunsuz ve huzurlu bir toplumun en önemli şartlarından biridir.

Zararların giderilmesini ilke edinmeyi emreden İslâm dini, boşanma ile ailenin dağılmasını engellemek için olabilecek tüm önlemleri almayı öğütler. Eşlerin karşılıklı anlayışla evliliklerini sürdürmeleri için mümkün olan bütün çözüm yollarına başvurmayı emreder. Bütün tedbirlere rağmen bazen eşlerin ayrılmalarını önleyecek çareler tükenme noktasına gelir. Eşlerin arasında olması gereken sevgi ve muhabbet, kin ve nefrete dönüşür. Telafisi hiçbir şekilde mümkün olmayan bu anlaşmazlığın çözümü için en son çare olan boşanma seçeneğine başvurulması bir zaruret olur.

Bir giriş ve üç bölümden oluşan bu çalışmada İslâm hukuk ekollerinden Şâfiî mezhebine göre boşamayı ele aldık. Giriş bölümünde çalışmanın kaynaklarını, metodunu, amacını ve önemini açıkladık. Birinci bölümde talak hakkında genel bilgiler, dünyada var olan boşanma şekilleri, müfarekat ile alakalı genel kavramlar ve şâfiî mezhebine göre nikâh akdine değindik. İkinci bölümde Şâfiî mezhebine talakın şartlarını, rükünlerini açıkladık. Üçüncü bölümde evliliği sona erdirme konusunda talaka benzeyen zihâr, liân, îlâ ve hul' konularını Şâfiî mezhebine göre açıkladık. Dördüncü bölümde ise Şâfiî ve Hanefî mezhepleri arasında talâk, hul', zihâr, îlâ ve liân konularında ihtilafli olan meselelerden en önemli gördüklerimizi ele alıp aralarında mukâyese yaptık. Yaptığımız mukâyese sonucunda iki mezhep arasında tercihimizi gerekçeleriyle beraber zikir ettik.

Sonuç bölümünde ise konunun kısaca bir değerlendirmesini yaparak konu hakkında vardığımız sonuçları maddeler halinde belirttik.

Çalışmamızın başından sonuna kadar bizden yardımlarını esirgemeyen değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Muammer VURAL'a, ayrıca Dr. Öğr. Üyesi Ziya ARVAS ve Diyanet Eğitim Görevlisi Dr. Öğr. Üyesi Nizamettin ÇELİK'e kıymetli yardımlarından dolayı teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN AMACI VE KAPSAMI

Bu çalışmanın amacı, Şâfiî mezhebine göre evliliği sonlandıran durumları incelemek ve Hanefi Mezhebiyle İhtilaflı olan meseler arasında mukayese yapmaktır.

Çalışmamızın amaçlarını şu şekilde özetleyebiliriz:

a. Şâfiî mezhebinin ana kaynaklarını baz alarak evliliğin sonlandırma sebeplerini incelemek.

b. Boşanma konusunda Şâfiî ve Hanefi mezhepleri arasında ihtilaflı olan meseleleri tesbit etmek.

c. Bu meselelerin ihtilaf sebeplerini, her mezhebin kaynaklarına başvurarak inceleyip tesbit etmek.

d. Tesbit edilen ihtilaflı meseleler arasında mukayese yapmak ve tercih edilen mezhebin görüşünü gerekçesiyle beraber açıklamak.

e. Çalışmamızda boşanma konusu iki mezhebin ana kitaplarında incelenmiştir. Bu eserlerden yararlanırken terecümelerden ziyade arapça asıllarından yararlanma yolu tercih edilmiştir.

II. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI PALANI VE YÖNTEMİ

Tezimizin hazırlanmasında genel olarak şu eserlerden istifade etmeyi uygun bolduk: Şâfiî mezhebinde, başta Şâfiî nin el-Ümm eseri olmak üzere Şirazî'nin el-Mühezzep, Maverdî'nin el-Havi'l-Kebir, Gazalî'nin el-Veciz, İmrânî'nin el-Beyan ve Remlî'nin Tuhfetü'l-Muhtac'ını vb. kitapları ana kaynak olarak seçtik. Hanefi mezhebinde de ise genelde Şâfiî mezhebiyle mukayeseler yapılmış olan kitapları tercih ettik. Bunların başında Zemahşerinin Ruüsü'l-Mesail, Debusî'nin Te'sisü'n-Nazar ve Serahsî'nin el-Mebcut'u gelmektedir. Böyle bir tercih yapmamızın sebebi çalışmanın temeli Şâfiî mezhebi olup Hanefilerle olan ihtilaflarda ise Hanefi mezhebiyle karşılaştırma yapmaktır.

Çalışmamız bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Şâfiî mezhebine göre nikâh akdini kısaca açıklamayı uygun gördük. Bunun sebebi talâkın nikâh akdinin sonlandırılması olamsıdır. Konumuza geçmeden önce tarih sürecinde var olan boşanma çeşitlerine değinmeyi uygun bolduk.

İslam hukukunda boşanma en son çare olduğu için boşanmadan önce evliliğin devamını sağlayacak bütün çarelere başvurulması gerekir. Bu çarelerin en önemilerinden olan tahkim (hakem tayin etmek) konusuna değindikten sonra talak konusuna geçmeyi uygun bulduk. Çünkü tahkim konusu eşlerin ikna edilmesinde çok önemli bir faktördür.

Birinci bölümde boşanma hakkındaki genel kavramların sözlük ve terim anlamlarını açıkladık. Bu kavramlardan İslâm öncesinde araplar arasında kullanılanları belirttik.

İkinci bölümde Şâfiî mezhebine göre talak konusunu inceledik. Bu konu talaka benzeyen durumlara nisbeten daha uzun ve meseleleri daha çoktur. Bundan dolayı çalışmanın birinci bölümünün tamamını buna ayırdık.

Üçüncü bölümde Şâfiî mezhebine göre liân, îlâ, zihâr ve hul' konularını inceledik. Bu bölüme talaka benzeyen durumlar olarak isim verilmesinin sebebi, bunlar, başlangıç itibariyle talaktan farklı olsalar bile sonuç itibariyle çoğu zaman talak ile benzerlik arz etmesidir.

Dördüncü bölümde ise Talak: hul', îlâ, zihâr ve liân konularında Şâfiî ve Hanefî mezheplerinde ihtilafı olan konuları inceledik. En önemli gördüğümüz ihtilafı meseleleri tesbit edip iki mezhep arasınada bir mukayese yaptık. İki mezhebin delillerinden kanaatimize göre en kuvvetli olanı gerekçesiyle beraber zikir ettik.

Çalışmanın başından sonuna kadar her iki mezhebin mutemed kaynaklarından yararlanmaya çalıştık. Tezimizin genel mutevası mukayese olduğu için iki mezhebin de mukayeseli olan eserlerini öncelikli tercihimiz yaptık. Mukayese yaparken önce Şâfiî daha sonra Hanefî görüşünü verdik. Bunun sebebi çalışmanın isminden de anlaşıldığı gibi Şâfiî merkezli olmasıdır.

İki mezhep arasında mukayeseler yaparken her mezhebin görüşünü kendi kaynaklarından tesbit ettik. Mukayese yaparken ise bazen diğer mezheplerin görüşlerine yer vermek suretiyle yelpazeyi biraz daha fazla açtık.

III. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Sosyal bir varlık olan insanın, diğer insanlarla birlikte yaşamaya ihtiyacı vardır. İlk insan olan Hz. Âdem (a.s.) den günümüze kadar insanlar topluluklar halinde yaşamış ve toplumun ana çekirdeğini oluşturan aile hayatı, hep devam ede gelmiştir.¹

Toplumun huzuru, ailenin huzuruyla paralellik arz etmektedir. Ailenin, bu hassas konumundan dolayı ailede vuku bulan sorunlar topluma sirayet ederek toplumsal bir sorun haline gelebilmektedir.

Eşler arasında vuku' bulan anlaşmazlık, tarih boyunca insanların en önemli sorunları arasında yer almıştır. Ailenin dağılması anlamına gelen eşlerin ayrılığını önlemek, her medeniyetin öncelikleri arasında yer almıştır. Eskiden günümüze kadar bütün medeniyetler, bu sorunu çözmek için belli başlı kurallar ve kanunlar koymuşlardır.²

Boşama konusunu çalışmayı tercih etmemizin amacı bu konunun eskide olduğu bu gün de güncelliğini korumasıdır. Amacımız bu çalışmayla bu alanda var olan sorunlara çözümler üreterek, bir nebze de olsa bu ihtiyacı gidermeye yardımcı olmaktır. Özellikle Şâfiî ve Hanefî mezhepleri arasında yapılan mukâyese, büyük önem arz etmektedir. Ülkemizde yaşayan insanların tamamına yakını bu iki mezhebe bağlı oldukları için, dolayısıyla aile hukukuyla alakalı sıkça sorulan soruların çoğu bu mezheplere göre olması, bu çalışmanın önemini bir kat daha artırmaktadır.

IV. ARAŞTIRMADA TAKİP EDİLEN METOD

Tezimizi hazırlarken takip ettiğimiz metodu kısaca şu şekilde özetleyebiliriz:

a. Konuya girmeden önce kavramların sözlük ve terim anlamlarını açıklayıp iki anlam arasındaki bağlantıyı açıklamak.

b. Çalışma, Şâfiî mezhebi asıl kabul edilerek hazırlandığı için ilk iki bölüm Şâfiî mezhebine göre işlenmiş olup Şâfiî kaynaklarından yararlanılmıştır. Kaynaklardan istifade edilirken genelde ilk dönem fıkıh kitapların arpaç asılları tercih edilmiştir.

c. İki mezhep arasında mukayese yapılan dördüncü bölümde, ilk olarak Şâfiî mezhebinin görüşü sonra Hanefîlerin görüşü verilmiştir. Mukayese sonucunda tercih

¹ Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, İstanbul 2011, 17.

² Döndüren, 337.

edilen görüş mukayese sonunda gerekçesiyle beraber verilmiştir. Bu tercihler yapılırken, genelde delilin kuvvetli olması yanı sıra bu gününün maslahatı da nazarı itibar edilmiştir. İki mezhep görüşleri anlatırken meselelere objektif bir şekilde bakılmış, ona göre tercihler yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TALAK HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1.1. BOŞANMA KONUSUNDA BAŞLICA SİSTEMLER

Boşama ile alakalı toplumların getirdikleri kanunlar arasında farklılıklar mevcuttur. Boşanmayı zorlaştıran sistemler olduğu gibi basitleştiren sistemler de olmuştur. Bazı milletlerde boşanma yasaklanmış, bazılarında boşanma yetkisi erkeğe verilmiş, bazılarında ise bu konuda erkek ve kadın eşit tutulmuştur.³

Her konuda olduğu gibi boşama hususunda da en adaletli sistemi inşa eden İslâm, boşama hakkını kocaya vermekle beraber, bazen bu yetkiyi kadına bazen de kadıya (hâkim'e) vermek suretiyle insan fitratına uygun çözüm yollarını sunmuştur.⁴ Konumuza geçmeden kısaca bu sistemlere değinmemiz faydalı olacaktır.

1.1.1. Serbest Boşanma Sistemi

Bu sisteme göre eşlerden her ikisi de evliliği sonlandırabilir. Eski Franklarda kadına bazı durumlarda boşanma özgürlüğü tanınmıştır. Cermen hukukunda ise boşanma konusunda kadına hak verilmiştir. Roma hukukunda her iki tarafın anlaşmasıyla boşanma kararına varılabileceğini kanuna bağlanmıştır. Roma'da devlet, *"Anlaşma evlenmeyi, anlaşmazlık ise boşanmayı doğurur."* kuralıyla önceleri boşanma konularına karışmazdı. Ancak Roma'da boşanmalar çoğalınca devlet, tedbir amaçlı bazı engeller koymuştur.⁵

Gönümüzde bazı ülkeler, karşılıklı rızayla boşanmayı kabul ederler. Romanya, Lüksemburg, Belçika, Sovyet Rusya, İskandinav ülkeleri ve diğer bazı ülkeleri buna örnek gösterebiliriz.⁶

1.1.2. Boşanmayı Tamamıyla Yasaklayan Sistem

Boşanmayı yasaklayan bu sistem, evliliğin ayrılmaz dini bir bağ olduğunu kabul eder. Hıristiyanlığın Katolik mezhebi X. asırdan itibaren bu kararı benimseyip uygulamıştır. Evlilik bağı İsa ile kilise arasındaki bağa benzeterek bu hükme varmışlardır. Ancak sonraları bu kararın hayatın gerçeğiyle bağdaşmadığını zamanla kendileri de görmüşlerdir. Bunun üzerine bu katı kuraldan vazgeçmişlerdir. Dolayısıyla

³ Döndüren, 338.

⁴ Döndüren, 338.

⁵ Döndüren, 338.

⁶ Döndüren, 338.

bazı şartların tahakkuk etmesi durumunda evlilik bağının sonlandırılmasını kabul etmişler. Katolik mezhebine göre geçici ayrılık sebepleri şunlardır: 1) Kocanın eşine hakaret etmesi, 2) Eşinin sağlığını tehlikeye sokması, 3) Fena hayat sürmesi, 4) Katolik mezhebine aykırı bir şekilde çocuklara terbiye vermesi, 5) Eşlerden birinin mezhebini terk etmesi. Katolik mezhebine göre bu sebepler ortadan kalkınca tekrar evlilik devam eder. Protestanların aksi görüşü savunmalarına karşı bugünde bu tutumu sürdüren Katolik mezhebine mensup devletler vardır. İspanya, İtalya Güney Amerika kıtasının bazı devletlerini buna örnek gösterebiliriz.⁷

1.1.3. Boşanmayı Mahkeme Kararına Bağlayan Sistem

Bugün demokratik ülkelerde belirli bazı sebepler sonucunda mahkeme kararıyla boşamalar gerçekleştiriliyor. Boşanmayı yasaklayan Katolik mezhebine bir reaksiyon olarak ortaya çıkan Protestanlık, zina, kötü muamele, terk, uyumsuzluk ve akıl hastalığı gibi sebeplerden dolayı evlilik akdine son vererek eşlerin birbirinden ayrılmalarına olanak sağlamıştır. Bu gün Avrupa ülkelerinin çoğunda boşama bu sisteme (Protestanlık) göre yapılıyor.⁸ Hâkim, eşlerin ayrılmasına karar verirse evlilik biter. Şayet hâkim eşlerin ayrılamamalarına karar verirse eşler razı olmasa da o evlilik devam eder.⁹

1.1.4. İslâm Öncesi Arap Toplumunda Boşanma

İslam öncesi Araplarda talâk bilinmekte olup uygulanıyordu. Fakat talâk sayısında bir sınırlama olmadığı gibi belli bir usul da yoktu. Koca dilediği zaman eşini boşar, dilediği zaman ona rücu edrdi. Çoğu zaman kadın, kocasının bu keyfi davranışından dolayı mağduriyet yaşıyordu. Kadının bir meta olarak kabul edildiği cahiliye toplumunda kendisine evlilikten doğan hiçbir hak tanınmıyordu.¹⁰

Koca, eşini birçok defa boşayabilir, kadın için bekleyip sonunda kocasından ayrılacağı makul bir iddet söz konusu değildi. Nitekim cahiliye döneminde iddetin süresi bir yıl kadardı.¹¹ Kadın bu şekilde uzun süre mağduriyet yaşadığı gibi bu mağduriyeti giderecek bir merci de yoktu. İslamiyetin gelmesiyle her konuda olduğu

⁷ İbrahim Acar, *İslâm Aile Hukuku*, (1.Baskı), Bursa, 2014, 215.

⁸ Döndüren, 338.

⁹ Döndüren, 338.

¹⁰ Zeydan, Abdülkerim, *el-Medhal li Diraseti 'ş-Şariat'l-İslâmiyye*, Beyrut 1432/2011, 29, 30.

¹¹ Hayreddin Karaman, *İslam Hukuk Tarihi*, İz Yayıncılık, İstanbul 2013, 44.

gibi boşanma konusunda da adalet tecelli etti. Sınırsız boşama hakkı üçe indirildi¹² ve kadınların iddet beklemeleleri üç aybaşı hali beklemesiyle sınırlandırıldı.¹³ Bu şekilde kadın, erkeklerin boşama sebebiyle uğradıkları haksız muameleden kurtuldular.

1.1.5. İslâm Dininin Kendine Özgü Boşanma

İslâm dininin kendine has bir boşanma sistemi vardır. Evlilik, ömür boyu devam etmek üzere yapılır. İslâm dini evliliğin devam etmesini ister. Boşamayı, “*Allah, 'a, (c.c.)en sevimsiz olan helal*”¹⁴ olarak nitelendirir. Evliliğin sürdürülmesi imkânsız olduğu zaman, en son seçenek olan boşama seçeneğine başvurulur. Nitekim fitrat dini olan İslâm, mizaçları birbirine zıt olan eşleri bir ömür boyu aynı çatı altında kalmaya mahkûm etmez.¹⁵ Tarafların maslahatını gözeterek uygun bir çözüm getirir.

1.2. İSLÂM HUKUKUNDA MÜFAREKAT İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

Sözlükte: “*İki şeyin, iki kişinin birbirinden ayrılması anlamına gelen müfarekat*”¹⁶ İslâm hukuku ıstılahına göre, “*Evlilik bağının çözülmesi sonucunda zevc (koca) ve zevcenin (kadının) birbirinden ayrılmasına sebep olan her şeydir.*”¹⁷

Nikâh akdinin sonlandırılması, başlıca dört başlık altında ele alınmıştır. Bunların herbirisini açıklarken islam öncesi cahiliye döneminde de kullanılmış kavramların o dönemdeki ihtiva ettiği manayı ve İslâmdan sonraki durumunu açıklayacağız.

1.2.1. Fesih

Akit esnasında oluşan bir noksanlık veya akdin devamlılığını engelleyen bir olumsuzluk sebebiyle nikâh akdinin sonlandırılmasıdır. Fesih ile nikâh akdinin sonlandırılması iki ana başlık altında toplanabilir.¹⁸

a. Akitte oluşan bozukluktan dolayı akdin fesih edilmesi.

Nikâh akdinin sıhhat şartlarını bozan bir engelin olduğu anlaşılmasıyla nikâh fesih edilir. Örneğin kadın kocanın sütkardeşi olduğu anlaşılırsa veya kadın başka birisiyle evli olduğu anlaşılırsa bu durumlarda nikâh akdi hemen fesih edilir.¹⁹

¹² Bakara: 2/229.

¹³ Bakara: 2/228.

¹⁴ Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistanî, *Sünen-i Ebi Davud*, Beyrut 1990, Talâk: 3.

¹⁵ Döndüren, 340.

¹⁶ Fîruzâbâdî, Muhammed, b. Yakup bin es-Sirac, *el-Kamusu'l-Muhit* (1.Baskı), Mektebetü'l-Asriye, Beyrut 2009, 1173.

¹⁷ Erdoğan, 387.

¹⁸ Abdülhamid, 292.

b. Nikâh akdinden sonra bir engelin oluşmasıyla nikâhın fesih edilmesi

Kadın veya kocadan birisi, dinden çıkması durumunda veya koca Müslüman olduğu halde hanımı İslâm ve ehli kitap dışında putperest, Mecusi gibi bir dine mensup olduğu anlaşılırsa, nikâh akdi fesih olur.²⁰

1.2.2. Hul'

Hul' kelimesini sözlükte "*Bir şeyi çıkartmak, soymak,*"²¹ anlamına geliyor. İslâm hukukunda hul'un anlamı şudur: "*(Kocanın) aldığı mal bedelinde nikâh mülkiyetini izale etmesidir.*"²² Hul' kelimesinin sözlük ve terim anlamları arasında bir münasebet vardır. Şöyle ki: Eşler birbirileri için birer giysi gibidirler.²³ Nasıl ki elbisesini çıkartan elbisesinden ayrı oluyorsa hul' ile ayrılan eşler de birbirinden ayrı oluyorlar.²⁴

Kadın, kocasından ayrılmak için kendi rızasıyla -makul bir gerekçe olması kaydıyla- eşine vereceği bir mal karşılığında boşamasını talep edebilir. Bu mal kadının mehri olabileceği gibi mehrinden az veya daha çok başka bir mal veya menfaat de olabilir.²⁵ Kadının dışında başka birisi de kadının kocasından boşanmasını sağlamak için kocaya bir mal veya bedel verirse kocanın rızasıyla hul' gerçekleşir.²⁶ Hul' tabiri yerine "iftida" kelimesi de kullanılır. Kadının verdiği bedele de fidye denilir.²⁷

İslâm'dan önce araplar arasında hul' ile eşlerin birbirlerinden ayrılmaları durumu vardı. Kadın veya kadının velisi evliliğin sonlandırılması için kadının kocasıyla pazarlık yapardı. Anlaştıkları bir bedel karşılığında kadın, kocasından ayrılmış olurdu.²⁸ İslam, hul'u prensip olarak kabul etmekle beraber buna belli şart ve kayıtlar getirmiştir.²⁹

¹⁹Abdülhamid, 292.

²⁰Abdülhamid, 298.

²¹Fîruzâbâdî, I, 457; Curci, Şahin A'tiyye, Mu'cemü'l-Mu'temed, Dârü'l-Kütü'l-İlmiyye, (2.Baskı), Lübnan, 2011, 175; Atar "Muhâlea", *DİA*, XXX,399.

²²Cürcânî, Şerif b. Ali, *T'arifât*, Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, (1.Baskı), 1987 101.

²³ Bakara: 2/188.

²⁴ Erdebilî, II, 100.

²⁵Gazzâlî, II, 47, 48; Şerbecî ve diğ., II,121; Büceyrimî, III, 411, 412; Zuhaylî, Muhammed, IV, 147.

²⁶Zuhaylî, Muhammed, IV, 204.

²⁷ Belkinî, III, 188.

²⁸Karaman, *İslam Hukuk Tarihi*, 44.

²⁹ Hayrettin Karaman, *Mukayeseli islam Hukuku*, İz Yayıncılık, İstanbul 2013, 373.

Hul‘ konusu fıkıh kitaplarında çoğunlukla nüşuz (serkeşlik) konusu ile talâk konusu arasında anlatılmıştır. Bunun sebebi hul‘a genellikle geçimsizlikten dolayı başvurulmasıdır.³⁰ Yani kadının geçimsizliği bazen kocasından ayrılması için bir bedel ödemek suretiyle çözülür. Bu çalışmamızda nüşuz konusunu ele almadığımız için hul‘ konusunu talâka bezeyen durumlar başlığı altında ele almayı uygun bulduk.

1.2.3. Tefrik

Nikâh akdinin sonlandırılmasında asıl olan bu yetkinin kocanın elinde olmasıdır.³¹ İslâm hukukunda zararların giderilmesi bir prensiptir.³² Bu zarar, bir ömür boyu kadının mağduriyeti olunca elbette bu duruma, mahkeme müdahale eder. Kocanın, hanımına zarar vermesi, nafakasını temin etmemesi, eşlerden birisinde evliliğe engel bir kusurun olması veya kocanın kayıp olması durumunda hâkimin kararıyla (kadının da arzu etmesi şartıyla) kadın kocasından ayrılır.³³

1.2.4. Talâk

Talâk, sözlükte “*Düğümlü olan bağı çözüp ondan kurtulmak anlamına gelir.*”³⁴ Bu bağ, bir ipteki düğümü açmak gibi hissi olabileceği gibi, nikâh akdinin (bağının) çözülmesi şeklinde manevi bir bağ da olabilir. Terim olarak ise talâk, “*Nikâh akdini belli sözler ile hemen veya sonradan kaldırmaktır.*”³⁵ “*Tâtlik*” ve “*İtlâk*” kelimeleri de talâk anlamında kullanılmıştır.³⁶

Talâk kelimesi cahiliye döneminde kullanılan kelimelerdendir. Cahiliye döneminde kocanın eşini boşaması hususunda talak ile ilgili bir sınırlama yoktu. Bir adam onlarca defa eşini boşayabilir ve istediği zaman onu tekrar nikâhına alabilirdi.³⁷ İslâmın gelmesiyle talâk sayısına bir sınırlama getirilerek³⁸ kadının mağduriyetinin önüne geçildi. İslâm dinin gelmesinden sonra da talâk lafzı kullanılmıştır.³⁹ Kur‘an-ı

³⁰Rafî, *el-Muharrer fi fıkhi’s-Şâfiî*, 1.Baskı, Dârü’s-Selâm, Kahire, 1434/2013, 1043; Bâcûrî, II, 192; Erdebilî, III, 100; İsnevi, VII, 253.

³¹ Muhammed Taki el-Osmanî, *Buhus fi Kadâya Fikhiyye Muâsıra*, I, II(2.Baskı), Dârü’s-Şamiye 2011, II, 176.

³²Zerkâ, Mustafa Ahmed, *el-Medhalü el-Fikhiyyü-l-Amm*, I, II,(2.Baskı), Dârü’s-Şamiye, 2004, II, 993.

³³ Bâcûrî, II, 201.

³⁴ Râzî, Muhammed b. Ebû, Bekir b. Abdülkadir er-Râzî, *Muhtarü’s-Sıhah*, h. 1329, Mısır, 377.

³⁵ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuku İslâmiyye ve İstılahatı Fikhiyye Kamusu*, I, VIII, İstanbul tsz, II, 175; H. İbrahim Acar, “Talâk”, *DİA*, TDV. Yayınları, İstanbul 2010, XXXIX, 496.

³⁶Zuhayî Muhammed, *el-Mutemd*, I-V (4.Baskı), Dârü’l- Kalem, Dımeşk 2013, IV,134,135.

³⁷ Karaman, *İslam Hukuk Tarihi*, 44.

³⁸ Bakara: 2/230, 232.

³⁹ Demîri, Kemalü’d-Din Ebü’l-Beka Muhammed b. Musa b. İsa, *e’n-Necm’ül-Vehhac fi Şerh’i-Minhac*, I-X(3.Baskı), Darü’l-Minhac, Cidde 2011, V, 479.

Kerimde talâk kelimesi iki ayrı yerde zikredilmiştir: “Eğer (yemin edenler yeminlerinden dönmeyip kadınlarını) boşamaya (talâka) karar verirlerse (ayrılırlar). Biliniz ki, Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.”⁴⁰, “(Dönüş yapılabilecek) boşama (talâk) iki defadır.”⁴¹ Bu iki ayette boşama, "talâk" sözcüğü ile tabir edilmiştir. Nikâh akdinin koca tarafından sonlandırılmasına talâk denilir.⁴² Boşanma ile ilgili farklı kavramların kullanılmasının sebebi, boşanmaya götüren sebeplerin farklı olmasından kaynaklanıyor. Buna göre mesele kısaca özetlenecek olursa,

Talâk: Erkeğin tek taraflı olarak eşini boşamasıdır. (Erkeğin hakkı)

Hul‘: Kadının kocasıyla anlaşıp boşanmayı sağlamasıdır. (Kadının hakkı)

Tefrik: Hâkimin boşamasıdır. (Hâkimin hakkı)

Fesih: Nikâh akdi kıyıldığı esnada veya akdin devamında akde mâni bir durumun vuku bulmasıyla gerçekleşen ayrılıktır. (Allah’ın (c.c.) hakkı)

1.2.5. Îlâ

“Îlâ”, “if’âl” babından olup (و ل ا) kökünden “mehmuz” ve “nakıs” bir kelimedir. Anlamı, (mutlak anlamda) “yemin etmektir.”⁴³ İslâm Hukukunda “îlâ” kelimesi şu şekilde tanımlanmıştır: “Hanımına belli bir sürede yaklaşmayacağına dair yemin etmektir.”⁴⁴ Bu süre dört ay olabileceği gibi ebedi de olabilir.⁴⁵

İslâmdan önce cahiliye toplumunda îlâ lafzı kullanılıyordu. Koca, eşine yaklaşmayacağına dair yemin ederdi. Bir veya iki yılın sonunda ona yaklaşmıyorsa, kadın boşanmış sayılırdı.⁴⁶ Uzun süre kadının mağdur olmasına sebep olan bu durum İslamiyet ile dört aya indirildi. Dört ayın sonunda, kadın boşanma talebinde bulunabilme hakkına sahip olmakla bu mağduriyeti giderilmiş oldu.⁴⁷

⁴⁰ Bakara: 2 /227.

⁴¹ Bakara: 2/229.

⁴² Zuhaylî, Muhammed, IV, 135.

⁴³ Firuzâbâdî, I, 67; Curci, 19.

⁴⁴ Cürcanî, 41.Hamdi Döndüren, “Îlâ” *DİA*, TDV. Yayınları, İstanbul 2000, XXII, 61.

⁴⁵ Bâcûrî, II, 225.

⁴⁶ Karaman, *İslam Hukuk Tarihi*, 44.

⁴⁷ Bâcûrî, II, 228. Hanefi mezhebine göre, îla süresi bittiği zaman kadın mahkemeye başvurmasına gerek kalmaksızın bir bain talak ile boşanmış olur. Bkz, Serahsî, VI, 29.

1.2.6. Zihâr

Zihâr kelimesi sırt anlamına gelen “zahr” kelimesinden türetilmiştir.⁴⁸ Sözlükte “iki şey arasında bir mutabakat ve mümâselet vücuda getirmek” anlamına gelmektedir.⁴⁹ İslâm hukukunda bir terim olarak zihârın anlamı şudur: “Zevcin sevcesini nesep, reda‘ veya müsâharet sureti ile müebbeden mahremi olan bir kadının, kendisince bakılması caiz olmayan arkası, karnı, uyluğu gibi bir uzvuna teşbih etmesidir. (benzetmesidir.)”⁵⁰

Zihâr, cahiliye döneminde talâk gibi kabul edilip boşama sebebi kabul ediliyordu. Hanımından kızan birisi zihâr yaparak eşini boşardı. Başkasıyla evlenmesine müsaade etmeyerek kadına eziyet yapardı.⁵¹ İslâm dinin gelmesiyle bu hüküm değiştirildi. Fakat zihârın hükmündeki değişiklik (nesih) bunun İslâm’da da bir müddet boşama sebebi olduğunu gösteriyor. Çünkü İslâm şeriatında nesih, cahiliye adetlerini değiştirmek şeklinde olmaz. Nesih bir önceki şer’i olan bir hükmü değiştirmek ile olur.⁵² Dolayısıyla zihâr bir müddet islami dönemde de boşama sebebi sayılmıştır.

Keffâret gerektiren bir durum olması hasebiyle zihar, yemine benzer, haram olması yönüyle de talâka benzer.⁵³

1.2.7. Liân

Liân kelimesi sözlükte “İki kişinin birbirine lanet etmesi demektir. Buna, mukâane, tefâun ve iltiân da denir.”⁵⁴ Liânın İslâm hukukundaki anlamı ise şudur: “Kocanın karısına zina isnadında bulunması ve dört şahit getirememesi sonucunda karı ile kocanın, hâkim huzurunda şer’i usulüne uygun olarak dörder defa şahadette bulduktan sonra kendilerine (erkeğin) lânet ve (kadının) gazap okumalarıdır.”⁵⁵ Başka bir tanımla liân: Yemin ile pekiştirilmiş bir şahitliktir. Bu şahitlik ve yemin ile beraber, karı ve koca birbirlerine Allah’ın (c.c.) gazabını ve lânetini okurlar. Bu

⁴⁸ Şirbîni, III, 352.

⁴⁹ Bilmen, II, 179; Ahmet Yaman, “Zihâr”, *DİA*, TDV. Yayınları, İstanbul 2013, XLIV, 387.

⁵⁰ Cürcânî, 144; Askalânî, IX, 535; Bilmen, II, 179.

⁵¹ Şirbîni, III, 352.

⁵² Râzî, X, 235.

⁵³ Bâcûrî, II, 229.

⁵⁴ Bilmen, II, 179.

⁵⁵ Bilmen, II, 179; Erdoğan, 327.

lanetleşme sonucunda koca iftira suçu atmaktan dolayı kazıf cezasından kurtulur. Kadın ise zina cezasının kendisine uygulamasından kurtulur.⁵⁶

Liân kelimesinin sözlük ve terim anlamları arasında bir uygunluk vardır. Sözlükte kovma ve uzaklaştırma⁵⁷ anlamıyla terim anlam olan eşlerin lanetleşme sonucunda birbirlerinden uzaklaşmaları anlamı arasında bir benzerlik vardır.⁵⁸ Her iki anlamda da iki şeyin birbirinden uzaklaşması anlamı vardır.

Şâfiî mezhebine göre talâk konusuna geçmeden bu bölümde Şâfiî mezhebine göre nikâh akdinin konusuna kısaca değinmenin talâk konusunu, daha anlaşılır olmasına vesile olacağını umuyoruz. Çünkü talâk, nikâh akdinin sonlandırılmasıdır. Dolayısıyla bu akdin mahiyeti hakkında malumat sahibi olmak gereklidir.

1.3. ŞÂFİİ MEZHEBİNE GÖRE NİKÂH AKDİ VE RÜKÜNLERİ

Sözlükte bir “*araya getirme, bir şeyi bir şeyin yanına koyma*” anlamına gelen nikâh kelimesinin İslâm hukukundaki anlamı; “*kasten mülki mutayı ifade eden bir akittir.*”⁵⁹ Şâfiî mezhebine göre nikâh akdinin rükünleri beştir.⁶⁰ Bu rükünlerin her birisinin de belli başlı şartları vardır. Rükünleri açıklarken rükünlerin şartlarına da değineceğiz.

1.3.1. Sîga

“İcap” ve “kabulden” oluşan sîga olmadan nikâh akdi olamaz. Çünkü nikâh akdi ancak iki tarafın rızasıyla olur. Rıza, insan kalbinde gizli olduğundan bunu bilme imkânı yoktur. Bundan dolayı söz ile rıza beyanı gerekli kılınmıştır.⁶¹

İcap, kadının velisi veya velisinin vekili tarafından söylenen sözdür: “Kızımı sana nikâhladım.” veya “Velisi olduğum falancanın kızı falancayı sana tezviç ettim.” şeklinde söylenmesi gerekir. Kabul ise damat veya damada vekil olanın sözüdür. Örnek:

⁵⁶ Cürçânî, 192. Mehmet Akif Aydın, “Liân”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2003, XXVII, 172.

⁵⁷ Firûzabâdi, IV, 1398.

⁵⁸ İbnü'l-Mülakkın, Ebû Hafs Sirâcüddîn Ömer b. Ali b. Ahmed el-Ensârî el-Mırî, *el-İ'lâm bi Fevâidi Umdetü'l-Âhkâm*, I-XI(1.Baskı), Dârü'l-A'sime, Riyâd, 1417/1997, VIII, 420.

⁵⁹ Cürçânî, Şerif b. Ali, *T'arifât*, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiye, (1.Baskı), 1987, 246; Mehmet Erdoğan, *Fıkıh Ve Hukuk Terimler Sözlüğü*, 3.Baskı, İst, 2010, 456. Fahrettin Atar “Nikâh” “*DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2007, XXXIII, 112.

⁶⁰ Bâcûrî, İbrahim, *İbn-i- Kasım şerhi*, I-II (1.Baskı), Dârü'l-Fikir, Beyrut 1994, II, 146.

⁶¹ Muhammed, Zuhayî *El-Mutemd*, I-V (4.Baskı), Dârü'l- Kalem, Dımeşk 2013, IV, 53.

“Kızınızın nikâhını kabul ettim.” veya “Kızınızın nikâhını, velisi bulunduğum falan oğlu falan için kabul ettim.”⁶² vb. şeklinde olur.

1.3.1.1. Sîgada Bulunması Gereken Şartlar

a. Sîganın tezviç veya nikâh sözcüklerinden birisiyle olması gerekir. Bu sözlerin şart koşulmasının sebebi, lügat ve İslâm hukuku açısından evlenmeye delâlet etmelerinin açık olmasıdır. Şahitlerin nikâh akdi için şahitlikleri geçerli olabilmesi için bu kelimeler gereklidir. Bunlar yerine hibe ve benzeri temlik kelimeleri kullanmak caiz kabul edilmez. Çünkü bu kelimeler nikâh akdine delâletleri açık değildir. Dolayısıyla şahitlerin bu sözler ile nikâh akdi için şahitlik etmeleri mümkün olamaz.

Kur‘an ve Sünnette baktığımızda nikâh akdi için bu kelimelerin (nikâh, tezviç) kullanıldığını görüyoruz: “*Hoşunuza giden (başka) kadınlarla iki, üç ve dörde kadar nikâhlanabilirsiniz.*”⁶³, “*Zeyd, eşinden yana isteğini yerine getirince (eşini boşayınca), onu seninle evlendirdik ki, eşlerinden yana isteklerini yerine getirdiklerinde (onları boşadıklarında), evlatlıkların eşleriyle evlenmeleri konusunda mü’minlere bir zorluk lmasın. Allahın emri mutlaka yerine getirilmiştir..*”⁶⁴

Hz. Peygamber (s.a.v.) de şöyle buyurmuştur “*Ey gençler! Sizden kimin evlenmeye gücü yeterse evlensin.*”⁶⁵ Birinci ayette evlilik nikâh kelimesiyle açıklanmış; ikinci ayet ve hadiste ise tezviç kelimesiyle anlatılmıştır. Bu da gösteriyor ki nikâh akdinde bu iki kelimedenden birisinin kullanılması şarttır.⁶⁶

b. Nikâh veya tezviç kelimelerini hem icap hem de kabulde kullanılması gerekir. Kızın velisi, “Kızımı sana tezviç ettim.” söylese, buna karşılık koca adayı da nikâh veya tezviç kelimelerinden birini söylemeden “Kabul ettim.” dese, nikâh akdi geçerli olmaz. Koca adayı, “Velisi bulunduğun falancanın kızı falancayı benimle tezviç et.” dese, buna mukabil kızın velisi de “Kabul ettim.” dese yine nikâh akdi geçerli olmaz.⁶⁷

c. İcap ve kabulün peş peşe olması, yani arada örfü göre fasıla sayılacak bir zamanın geçmemesi gerekir. Velinin İcabi İle koca adayının kabulünün aynı mecliste

⁶² Ali Şerbecî Mustafa Hın, Mustafa Buğa, Heyet, *el-Fikhu'l-Menheci*, I-III, (14.Baskı), Dârü'l- Kalem, Dimeşk 2013, II, 52.

⁶³ Nisâ: 4/3.

⁶⁴ Âhzab: 33/37.

⁶⁵ Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccac, *Sahihu Müslim*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981. Nikâh, 1400.

⁶⁶ Zuhaylî, Muhammed, IV, 54.

⁶⁷ Zuhaylî, Muhammed, IV, 55.

araya zaman girmeden birbirini takip etmesi şarttır. Eğer kadının velisi “Kızımı, falancayı seninle nikâhladım.” derse koca adayı da uzun bir aradan sonra “Kızın falancanın nikâhını kabul ettim.” söylese, bu şekilde bir akit geçerli olmaz. Çünkü icap ile kabul peş peşe olmayıp araya fasıla girmiştir. Bu arada geçen zamanda kızın velisinin sözünden vazgeçme ihtimali vardır.⁶⁸

d. Akdi yapan her iki tarafın ehliyetinin, nikâh akdi tamamlanıncaya kadar devam etmesi gerekir. Akdin taraflarından birisi icap ve kabul sözleri tamamlanmadan delilik, dinden çıkma (irtitat) veya başka bir nedenle ehliyetini kaybederse nikâh akdi geçerli olmaz.⁶⁹

e. İcap ve kabul herhangi kesinlik ifade etmesi gerekir. Buna göre İcap veya kabulden birisi gelecek zamana ait olması durumunda akit geçerli olmaz.⁷⁰ Mesela “İki saat sonra nikâh akdini kabul edeceğim.” Şeklinde bir söz nikâh akdi için yeterli olmaz. Çünkü gelecek zamana ait bir işin olması muhtemeldir. Nikâh akdi gibi temlik anlamı taşıyan akitlerin tamamında ta’lik (bir zamana veya bir şarta bağlama) caiz değildir.⁷¹

f. Nikâh akdinde kullanılacak sözlerin hiçbir şarta bağlı olmaksızın mutlak bir şekilde söylenmiş olması gerekir. Nikâh akdi süresiz olarak geçerli olması gerekir. Belli bir süreye kadar yapılan nikâh akideleri geçerli değildir. Mesela iki aylık nikâh veya bir olayın gerçekleşmesi zamanına bağlanan nikâh akdi geçerli olmaz.⁷²

1.3.2. Koca

Nikâh akdinin geçerliliği için akdin bir tarafını teşkil eden kocada altı şartın bulunması gerekir.

a. Kocanın evleneceği kadın müslüman ise erkeğin de müslüman olması gerekir. Müslüman bir kadının kâfir bir erkek ile evlendirilmesi caiz değildir. Böyle bir durumda evlilik akdi batıl olur. Bunun delili şu ayeti kerimedir: “*Ey iman edenler! Mü'min kadınlar muhacir olarak size geldiklerinde onları imtihan edin. Allah, onların imanlarını daha iyi bilir. Eğer siz onların inanmış kadınlar olduklarını anlarsanız,*

⁶⁸ Bâcûrî, II, 147.

⁶⁹ Bâcûrî, II, 147.

⁷⁰ Zuhaylî, Muhammed, IV, 56.

⁷¹ Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, *Ahvalü’ş-Şahsye*, Mektebetü’l-Hanefiye, İstanbul ts., 32.

⁷² İsnevî, Cemalüddin Abdurrahman, *el’Mühimmat fi şerh’i-rRavda ve’r-Rafîi*, I-X(1.Baskı), Dâru İbn’i Hazm, Beyrut 2009, VII, 33, 34; Ali Şerbecî ve diğer, II, 51, 54; Zuhaylî, Muhammed, IV, 53, 56.

onları kâfirlere geri göndermeyin. Çünkü Müslüman hanımlar kâfirlere helâl değillerdir. Kâfirler de Müslüman hanımlara helâl olmazlar.⁷³

b. Kocanın ihramlı olmaması, hür iradesi ile akit yapması, belli olması ve kendisiyle evleneceği kadının da belli olması gerekir. Dolayısıyla Hac veya Umre için ihrama giren bir erkek nikâh akdini kıyamaz. Bunun delili şu hadistir: “İhramlı iken bir kişi ne nikâh kıyabilir; Ne de başkasının nikâhını kıyabilir.”⁷⁴ İhramlı bir erkeğin kıydığı nikâh sahih olmadığı için yok hükmündedir.⁷⁵

1.3.3. Kadın

Bir kadının evlenebilmesi için, ihramlı olmaması, belli olması ve başka birinin nikâhlısı olmaması gerekir. Hünsa olan birisi evlendikten sonra kadın olduğu kesinleşse bile önceden yapılan nikâh akdi batıl olur.⁷⁶

1.3.4. Veli

Şâfiî mezhebine göre bir kadın, velisinin izni olmadan evlenemez. Kadın velisinden izin alsa bile bu durum değişmez.⁷⁷ Veli, velayeti altında bulunan kadını evlendirebilmesi için, kendisinde şu şartların bulunması gerekir:⁷⁸ Velinin başkası tarafından zorlanmaksızın hür iradesiyle evlendirmiş olması, akıllı, erkek ve baliğ olması, eğer bir müslüman kadını evlendirecekse müslüman olması, fâsık olmaması ve sefih olup hacr altında olmaması gerekir.⁷⁹

1.3.5. İki şahit

Nikâh akdi için şahitlik yapanan iki şahidin görme ve işitme engelli olmamaları erkek, akıllı, baliğ ve adil olmaları gerekir.⁸⁰ Nikâh akdinde Müslüman olmayanların şahitliği kabul edilmez. Çünkü nikâh akdinin dini bir yönü olması hasebiyle bir nevi ibadete benzerliği vardır. Ayrıca şahitlik bir çeşit velilik olup, buna da sadece Müslümanlar sahiptir. Dolayısıyla gayri müslim birisinin bir Müslüman’a velilik

⁷³ Mümtebine: 60/10.

⁷⁴ Müslim, Nikâh: 1409.

⁷⁵ İmrânî, Ebû'l-Hüseyn, el-Beyan fi Mezhebi-l-İmami-ş-Şâfiî, I-XIV(1.Baskı), Dârü'l-Minhac, Beyrut 2000, IX, 93, 94; Bâcûrî, II,1462; Zuhaylî, Muhammed, IV, 58, 59, 62.

⁷⁶ Zuhaylî, Muhammed, IV, 58.

⁷⁷ İzzettin Abdulaziz b. Abdusselam es-Sülemi, *el-Ğaye fi İhtisar'ı-Nihâye*, I-VII(1.Baskı), Dârü'n-Nevâdir, Katar, 2016, V, 90.

⁷⁸ Bâcûrî, II, 148.

⁷⁹ Bâcûrî, II, 148; Şirvanî, Abdulhamid, *Havaşi Şirvanî ve ibn Kasım el-İbadi ala tuhfetü-l-Muhtaç bi Şerh'i Minhâc*, Beyrut ts., V, 253; Nizamettin, I-X, 434. Nizamettin Ersöz, *Delilleriyle Büyük Şâfiî İlmihali*, Ravza Yayınları İstanbul 2005, 434.

⁸⁰ Bâcûrî, II, 148; Şirvanî, V, 256.

yapması sahih olmadığı gibi onun nikâh akdinde de şahitlik yapması sahih olmaz.⁸¹ Müslümanların birbirlerine veli olabileceğinin delili şu ayettir: “*Mü'min erkeklerle, mü'min kadınlar birbirlerinin velisidirler.*”⁸² Kâfirlerin Müslümanların için şahitlik yapamayacaklarına delil de şu ayettir: “*Allah elbette kâfirler için müminlerin aleyhine bir yol kılmayacaktır.*”⁸³

⁸¹ Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin b. Ali, *el-Hilâfiyât Beyne'l-Îmâmeyn eş-Şâfiî ve'l-Hanefî ve Ashâbihî*, I-VIII(1.Baskı), er-Ravdâ, Kahire 1436/2015, VII, 57; Gazâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed, *el'Veciz fi Fıkhi'l-Îmam Şâfiî*, I, II(1.Baskı), Dârü'l-Erkam b. Ebû'l-Erkam, Beyrut 1997; II, 8; Ali Şerbecî ve diğ, II, 67; Şirvanî, V, 256.

⁸²Tevbe: 9/71.

⁸³Nisâ:4/141.

İKİNCİ BÖLÜM

ŞÂFİİ MEZHEBİNE GÖRE TALÂK/BOŞAMA

İslamda talak meşru olmasıyla beraber başvurusu gereken en son seçenektir. Konumuza geçmeden önce boşanmanın engellenmesi amacıyla en son çare olarak başvurulması tavsiye edilen tahkim (hakem ta'yin etme) konusuna değinmenin faydalı olacağını mülâhaza ediyoruz.

Tahkimin delili: Eşler arasında vuku bulan anlaşmazlığı çözmek için kadın ve kocasının yakınlarından olmak üzere iki hakemin tayin edilmesinin delili ayet ile sabittir. Nitekim kuran'da bu konuda şöyle ayet vardır: *“Eğer karı-kocanın arasının açılmasından endişe ederseniz, erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden bir hakem gönderin. İki taraf (arayı) düzeltmek isterlerse, Allah da onları uzlaştırır. Şüphesiz Allah, hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdardır.”*⁸⁴ Bu ayetten hareketle Şafîî âlimleri, eşler karşılıklı birbirilerinden şikâyetçi olursa hâkim, kadın ve kocanın yakınlarından birer kişiyi eşlerin uzlaşmasını temin etmek için görevlendirir. Hakemler eşlerden vekâlet alırlar. Kocanın vekili, kadını boşamak için vekâlet alabilir. Kadının hakemi ise kadının hul' ile boşamasında yetkili olmak için kadına vekil olabilir. Fakat onları barıştırmaya imkânı olmazsa hakemler eşleri birbirinden ayıramazlar. Çünkü boşama, ya kocanın boşaması olur ya da kadının hul'u olur. Talak kocanın hakkı olduğu gibi hul' da kadının hakkıdır. Dolayısıyla başka birileri (hakemler) kadın ve kocanın bu hakkını kullanamazlar.⁸⁵ Fakat vekâlet yoluyla erkek hakeme vekâlet verebildiği gibi bir başkasına da verebilir. Keza kadın da hakem veya başkasına vekâlet vermek suretiyle hul' yaptırabilir.⁸⁶

2.1.TALÂKIN MEŞRUIYETİ

2.1.2.Talâkın Meşruiyetine Dair Deliller

Kocanın eşini boşaması anlamına gelen talâkın meşruiyeti ile ilgili kitap, sünnet ve icmâdan deliller vardır.

⁸⁴Nisâ: 4/35.

⁸⁵ Şirbini, II, 261.

⁸⁶ Şirbini, III, 276, 277.

2.1.2.1. Kitaptan Delil

Talâk Suresi'nde talâkın meşruiyeti hususunda şu ayetle delil getirilmiştir: “*Ey peygamber! Kadınları boşamak istediğinizde, onları iddetlerini dikkate alarak (temizlik hâlinde) boşayın ve iddeti sayın Rabbiniz olan Allah’a karşı gelmekten sakının.*”⁸⁷ Bu ayette muhatap her ne kadar peygamber olsa da ayette geçen hüküm genel olup bütün ümmet için geçerlidir. Çünkü bu ayetin lafzı has (özel) olsa da manası umumi (genel) olan lafızlardandır.⁸⁸ Bakara suresinde ise şöyle buyrulmaktadır: “*(Dönüş yapılabilecek) boşama iki defadır. Sonrası ya iyilikle geçinmek, ya da güzellikle bırakmaktır. (Evlilikte) tarafların Allah’ın belirlediği ölçüleri koruyamama endişeleri dışında kadınlara verdiklerinizden (boşanma esnasında) bir şeyi geri almanız, sizin için helâl olmaz. Eğer onlar Allah’ın belirlediği ölçüleri gözetmeyecekler diye endişe ederseniz, o zaman kadının (boşanmak için) bedel vermesinde ikisine de günah yoktur. Bunlar Allah’ın koyduğu sınırlardır. Sakın bunları aşmayın. Allah’ın koyduğu sınırları kim aşarsa, onlar zalimlerin ta kendileridir.*”⁸⁹ Bu ayet, boşamanın meşruiyeti ile beraber birçok hükümü içeriyor. Bunlar: Talâk sayısının ne kadar olduğu, talâkın ne şekilde olması gerektiği, kocanın iki talâkta eşine dönebileceği, üçüncü talâktan sonra ise kocanın, eşine dönebilmesi için yerine getirmesi gereken şartlar ve sünnet olan boşamanın nasıl olması gerektiği konularıdır.⁹⁰

2.1.2.2. Sünnetten Delil

Boşamayla ilgili hadisler çoktur. Burada sadece birkaç hadisi delil olarak getirmekle yetineceğiz.

a. Abdullah b. Ömer'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.), şöyle buyurmuştur: “*Allah’a (c.c.) helalin en sevimsizi boşanmadır.*”⁹¹ Başka bir rivayette ise: “*Allah (c.c.), boşanmadan daha sevimsiz bir şeyi helal etmemiştir.*”⁹² buyurmuştur. Boşamanın istenmeyen bir durum olduğunu beyan eden Hz. Resulullah

⁸⁷ Talâk: 65/1.

⁸⁸ Zuhayî Muhammed, IV, 135, 136.

⁸⁹ Bakara: 2/229.

⁹⁰ Zuhaylî, Muhammed, IV, 136.

⁹¹ Ebû Dâvud, Talâk: 3.

⁹² Ebû Dâvud, Talâk: 3.

(s.a.v.),bunun keyfiyetinin ne şekilde olacağını beyan etmiştir. Onun bu beyanı aynı zamanda sünnî boşamanın nasıl olması gerektiği konusuna açıklık getirmiştir.⁹³

b. Abdullah b. Ömer (r.a.) eşini hayızlı iken boşadığı Hz. Peygambere ulaştınca Hz. Ömer'e (r.a.) şöyle emretmiştir: *“Oğluna söyle hanımına dönsün sonra temizlenip hayız görünceye, sonra yeniden temizleninceye kadar onu bıraksın. Bundan sonra isterse onu nikâhı altında tutar, dilerse de cinsel ilişkide bulunmadan onu boşar. İşte Yüce Allah'ın kadınların kendisi içinde boşanmasını emrettiği iddet budur.”*⁹⁴ Bu hadislerde boşamanın meşru olduğu açıkça görülmektedir.

2.1.2.3. İcmâdan Delil

Fıtrat dini olan İslâm, beraber aynı çatı altında huzurlu yaşamaları imkânsız hale gelen eşlerin bir ömür boyunca hayatlarının zindan olmaması için boşanmayı, en son çare olarak meşru kılmıştır. Boşamanın meşruluğu konusunda İslâm âlimleri ittifak halindedirler.⁹⁵

2.1.3. Talâkın Meşru Olmasının Hikmeti

Evlilikte asıl olan devamlılıktır. Bazen eşler arası sevgi ve saygı yok olur. Beraber yaşam zorlaşır. Öyle ki artık hiçbir nasihat ve hiçbir arabuluculuk eşlerin beraberliklerini devam etmelerinde fayda etemez. Bu şekilde çekilmez olan bir evliliğin her iki taraf için sonlandırılması en son çare olarak devreye girer. Nitekim bu konuyla ilgili Kur'an'ı Kerim'de şöyle buyrulmuş: *“Eğer ayrılırlarsa, Allah bol lütuf ve nimetiyle onların her birini zengin kılar. (başkalarına muhtaç bırakmaz.) Allah, lütfü geniş olandır. O, hüküm ve hikmet sahibidir.”*⁹⁶

Boşamanın yapıldığı zamana ve ortama göre, talâk sayısının adedine göre ve boşama esnasında kullanılan sözlerin çeşitlerine göre boşama için birçok taksim yapılmıştır. Bu durumların her birisinin farklı sonuçları vardır. Burada bu kısımların her birisini farklı başlıklar altında ele alarak açıklayacağız.

⁹³Zuhaylî, Muhammed, IV,137.

⁹⁴Buhâri, Ebû Abdillâh Muhammed b.İsmail, *Sahihu'l-Buhâri*, Çağrı Yayınları, İstanbul ts. Talâk: 2.

⁹⁵Zuhaylî, Muhammed, IV,137; Şirbînî, Muhammed el-Hatib, *Muğni- l-Muhtaç İlâ Ma'rifeti Mea'ni Elfazi'l-Muhtaç*, (I,IV), Mısır 1958, III, 279.

⁹⁶Nisâ:4/130.

2.2.TALÂKIN /BOŞAMANIN ÇEŞİTLERİ

2.2.1. Hüküm Bakımından Boşama Çeşitleri

Şâfiî mezhebinde talâk hususunda asıl olan boşanmanın meşru olmasıyla beraber mekruh olmasıdır.⁹⁷ Bunun delili ibn-i Ömer'den (r.a.) rivayet edilen “*Allah'a helalin en sevimsizi boşanmadır.*”⁹⁸ hadisidir. Mutlak surette hüküm böyle olmakla beraber durum ve şartların değişmesine göre boşanmanın da hükmü değişir. Bu hükümler beşe ayrılır:

2.2.1.1. Vacip Olan Boşama

Koca, iki durumda eşini boşaması vaciptir:

a.Îlâ durumunda: Îlâ müddetin geçmesi halinde koca, ya yemin keffâretini verip eşine döner, ya da eşini boşar.⁹⁹ Îlâ ile ilgili açıklama üçüncü bölümde yapılacağından dolayı burada bu konunun detayına girmeyeceğiz.

b. Geçimsizlik hat safhaya ulaşıp hâkimlerin hiçbir surette evliliğin devam edemeyeceği kanaatine sahip olmaları durumunda da boşama vacip olur.¹⁰⁰ Çünkü bu şekilde bir beraberlik daha büyük zararlara olabilir.

2.2.1.2. Mendup Olan Boşama

Koca için üç durumda eşini boşaması menduptur:

1. Kadının kocasına karşı geçimsiz olup evlilik hayatı için iyi olmaması durumunda kocasının onu boşaması mendup olur.¹⁰¹ Buradaki geçimsizlik boşamayı vacip kılan geçimsizlik kadar şiddetli değildir.

2. Kocanın hanımına olan kin ve nefretinden dolayı onun haklarına riayet etmemesi durumunda boşama mendup olur. Buna delil şu ayeti kerimedir: “*Boşanan kadınlar iddetlerinin sonuna varınca onları güzelce tutun yahut onlardan güzelce ayrılın. İçinizden iki âdil kimseyi şahit tutun. Şahitliği Allah için dosdoğru yapın. İşte bununla Allah'a ve ahiret gününe inanan kimselere öğüt verilmektedir. Kim Allah'a karşı gelmekten sakınırsa Allah ona bir çıkış yolu açar.*”¹⁰² Geçimsizlik durumunda

⁹⁷ Zuhaylî, Muhammed, IV, 138.

⁹⁸ Ebû Dâvûd, Talâk: 3.

⁹⁹ Zuhaylî, Muhammed IV, 138.

¹⁰⁰ Zuhaylî, Muhammed IV, 138.

¹⁰¹ Vehbe Zühayli, *el-Fıkhî'l-İslâmi ve Edilletühü*, I-VIII, Darü'l-Fikir, Dimeşk 2010; VII, 350.

¹⁰² Talâk: 65/2.

koca, evliliğin sorumluluğunu yerine getirmeme endişesini doğurur. Bu durumda evliliğin devam etmesi daha büyük sıkıntılara sebep olur.¹⁰³ Bu sıkıntılar Kocanın Allah'a (c.c.) karşı gelme yani kadına zulüm ederek harama düşmeye sebebiyet verebilir.

3. Kadın, iffetine dikkat etmediği durumunda kocası tarafından boşanması mendubtur. Bu konuda delil olarak şu hadis rivayet olunmuştur: “ *İbn'i Abbas'tan rivayet olduğuna göre, bir adam Hz. Peygambere gelir ve hanımının kendisine dokunan yabancıların elini çevirmediğinden şikâyet eder. Bunun üzerine Allah Resulü adama, hanımını boşamasını* ”¹⁰⁴ emreder. Kocanın bu durumda hanımını boşamaması halinde kendisine ait olmayan bir nesebin isnat edilmesi tehlikesiyle karşılaşmak gibi büyük bir sıkıntıya düşebilir.¹⁰⁵

2.2.1.3. Mekruh Olan Boşama

Koca, maddi durumu iyi olup bununla beraber şer'i bir gerekçe olmadan eşini boşamasıdır. Buna delil; “*Allah'a helallerin en sevimsizi boşanmadır.*”¹⁰⁶ hadisidir.

Bu hadisin dışında başka hadislerde de Efendimiz (s.a.v.) 'in kadınlar konusunda sabırlı olunmasını tavsiye ettiği rivayetler vardır.¹⁰⁷ Allah (c.c.) katında sevimsiz olan bir şeyin mekruh olması açıktır.

2.2.1.4. Mubah Olan Boşama

Kocanın makbul şer'i bir mazerete dayanarak eşini boşamasıdır. Bu durumda her ne kadar boşama mubah olsa da hoş görülmez. Çünkü koca, eşine karşı sabırlı olup eziyetlerine karşı tahammül göstermesi ailenin dağılmasını önler. Kocanın göstereceği bu fedakârlık sayesinde birçok mağduriyetlerin yaşanması engellenir. Dolayısıyla bu durumda boşama mubah olsa bile evlilik devam ettirilmelidir.¹⁰⁸

2.2.1.5. Haram Olan Boşama

Boşama iki durumda haramdır:

¹⁰³ VehbeZühayli, VII, 350.

¹⁰⁴ Nesâî, Talâk: 34.

¹⁰⁵ Zühayli, Vehbe, VII, 350.

¹⁰⁶ Ebû Dâvûd, Talâk: 3.

¹⁰⁷ İbni Mâce, Ebû, Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvini, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981, Talâk: 1.

¹⁰⁸ Zuhaylî, Muhammed IV, 140.

A. Kadın hayızlı olduğunda kocası ona hayızdan önceki temizlik zamanında yaklaşmış ve kocanın bu boşaması da kadının verdiği bir bedel karşılığında olmazsaboşama haramdır. Bu durumda kadının boşanmaya razı olup olmaması haram hükmünü değiştirmedeği gibi verilen talâkın bir ya da birden fazla olması da bu haramlığı değiştirmez.¹⁰⁹ Hayızlı olan kadını boşamanın haram oluşunun delili şu ayettir: *“Ey peygamber! Kadınları boşamak istediğinizde onları iddetlerini dikkate alarak (temizlik halinde) boşayın ve iddeti sayın. Rabbiniz olan Allah'a karşı gelmekten sakının.”*¹¹⁰

Şâfiî mezhebinde kadın hayız halinde iken boşama gerçekleşirse bu süresi iddet müddetinden sayılmaz. Dolayısıyla hayızlı olan kadının boşanması onun iddet süresinin uzamasına sebep olur. Kadının, iddetinin uzamasıyla mağduriyet yaşamaması için böyle bir boşama haram kabul edilmiştir.¹¹¹

Nifasta olan bir kadının boşanması da haramdır. Çünkü hayız konusunda gösterilen gerekçe burada da geçerlidir. Yani bir kadın nifasta iken eğer boşanırsa bu nifas müddeti iddetten sayılmayacağından dolayı kadının iddetini uzatır. Bu durum onun mağduriyetine sebep olacağından haram kılınmıştır.¹¹²

Bazı durumlarda kadının hayızlı iken boşanması haram kapsamının dışında tutulmuştur. Söz konusu olan durumlar şunlardır:

a. Kadın muhâlea yoluyla boşanma talebinde bulunması. Yani kadın, bir bedel karşılığında eşinden boşanma talebinde bulunursa,

b. Koca, hanımını boşamaya razı etmek için ona bir bedel vererek boşaması

c. Nikâhtan sonra cinsel ilişki olmadan boşama olursa

d. Koca, boşamayı gelecekte olacak şarta bağlarsa ve o şart kadının hayızlı olduğu zamana denk gelirse. Bütün bu durumlarda kadının hayızlı olması boşamayı haram kılmaz.¹¹³

B. Boşamanın haram olduğu ikinci durum ise koca hanımını temizlik süresi içinde cinsel ilişkide bulunduktan sonra boşamasıdır. Bu durumda boşamanın haram

¹⁰⁹Zuhaylî, Muhammed IV, 140.

¹¹⁰Talâk: 65/1.

¹¹¹Zuhaylî, Muhammed IV, 140.

¹¹²Zuhaylî, Muhammed IV, 140.

¹¹³Bâcûrî, II, 209.

olmasının sebebi kadının hamile kalma ihtimalinin olmasıdır. Çünkü hamile olan kadının boşanması daha zordur. Kocanın, eşini bu durumda üç talâk ile boşaması telafisi zor olan bir pişmanlığa sürükleyebilir. Kadının hamileliği kesinleştiğinde artık ebeveynin bir arada olmadığı bir ortamda çocuğun dünyaya gelmesi söz konusu olur. Bu durum baba tarafından hiç istenmeyen bir sonuç olur.¹¹⁴

Aşağıdaki iki durumda temizlik süresi içinde cinsel ilişkiden sonra boşama haram olmaz:

a. Kadının hamile kalması mümkün olmayacak derecede yaşlı olması halinde.

b. Cinsel birleşmeden sonra kadının hamile olduğu kesinleşmesi durumunda. Mesela bir kadın uzun süre hayız görmez, bu arada hamileliği belli olur. Böyle bir durumda koca hanımını boşarken onun hamile olduğunu bildiği halde boşamaktadır. Neticede koca neye karar verdiğini bilir. Dolayısıyla pişmanlık ihtimali daha az olur.¹¹⁵

Sonuç olarak diyebiliriz ki, temizlik süresi içinde cinsel birleşmeden sonra hamilelik şüphesi varsa boşama haram; hamilelik kesinse veya yaşlılıktan dolayı hamile olması mümkün olmazsa boşama haram olmaz.

Boşamaya delalet eden sözlerin bazıları açıkça boşamaya delalet eder. Bazıları da boşamaya delalet etmekle beraber başka manalara da ihtimali olabiliyor. Bu sözlerin her birisinin ayrı hükümleri ve sonuçları vardır. Bundan dolayı fakihler bu sözleri açık (sarih) ve kapalı (kinayeli) olmak üzere iki başlık altında ayrı başlıklar altında işlemişler. Bizler de bu üslup üzere bunları açıklayacağız.

2.2. Açık/Sarih ve Kapalı/Kinayeli Olması Bakımından Boşamanın çeşitleri

2.2.2.1. Sarih (Açık Sözcüklerle) Boşama

Sarih boşama, boşama anlamından başka bir anlama gelmeyen kelimelerle yapılan boşamadır. Bu kelimeler, "talâk", "firak" ve "serâh" kelimeleridir. Bu kelimeler kullanıldıklarında talâka delâlet etmeleri kesindir. Bunun sebebi İslâm hüuk ıstılahında bu kelimelerin açık bir şekilde boşama anlamında kullanılmasıdır. Kur 'an-ı Kerim ve

¹¹⁴Bâcûrî, II, 209.

¹¹⁵Zuhaylî, Muhammed, IV, 145.

hadisi şeriflerde bu lafızlar (talâk, firak ve serâh) boşama anlamında kullanıldığını görüyoruz.¹¹⁶

Kur'an'ı kerimdeki örnekleri: “Ey peygamber! Kadınları boşamak istediğinizde onları iddetlerini dikkate alarak (temizlik halinde) boşayın ve iddeti sayın.”¹¹⁷, “Boşanan kadınlar iddetlerinin sonuna varınca onları güzelce tutunyahut onlardan güzelce ayrılın. (fârikû)¹¹⁸, “Ey Peygamber! Hanımlarına de ki, "Eğer dünya hayatını ve onun süsünü istiyorsanız, gelin size mut'a vereyim ve sizi güzelce bırakayım. (serâhen)"¹¹⁹ Bu kelimeler Arapçada bu anlamda kullanıldığı gibi bu kelimelerin tercümeleleri de kullanıldığı dilde sarîh talâk olarak kabul edilir. Sarîh sözlerle yapılan boşamalarda talâkın hükmü (boşama niyeti olmazsa dahi) kesin olarak boşama gerçekleşir. Lafız boşamaya açık bir şekilde delalet ettiği için ayrıca niyete itibar edilmez.¹²⁰

Sarîh talâk lafızları Kur'anve sünnette geçen bu üç söz olmakla beraber bazen halk içinde bazı sözlerin boşamada kullanımları meşhur olmuştur. Öyle ki bu sözlerin sarîh sözler gibi boşamaya delaletleri açık olur. Bu sözlerin sarîh kabul edilmesinde İhtilaf vardır. Kuvvetli olan görüşe göre bu sözlerle yapılan boşama kinaye olarak kabul edilmesidir. Bunun örnekleri, “Allah'ın bana helal ettiği haram olsun.”, “Sen bana haramsın.”, “Seni kendime haram ettim.” vb. Bunun sebebi, Şari' tarafından sarîh sözlerin belirlenmiş olmasıdır. Bunun dışında kalan lafızlar boşamaya delaletleri kapalı olup söyleyenin niyetine göre hükmü değişir. Hatta sarîh söz olan “talâk” kelimesini kullanan şayet “talâk” sözünün ilk harfini “ط” değil de “ت” olarak okusa bu söz kinayeli olur, sarîh olmaktan çıkar. Çünkü kelimenin maddesi değişir. تلاق rastlamak, uğramak anlamına gelirken طلاق boşama anlamına gelir. Bu sözü söyleyenin Arapça bilip bilmemesi arasında bir fark yoktur.¹²¹

Türkçede “ط” harfinin az kullanıldığına, bunun yerine “ت” harfi daha yaygın olarak kullanıldığını müşahede ediyoruz. Talâk sözü de çoğu kimse tarafında تلاق olarak kullanılıyor. Buna göre bu söz kinaye olmuş olur.

¹¹⁶Remlî, Şemsuddin Muhammed, *Nihayetü'l-Muhtac* I-VIII, Dârü'l-Fikir, Beyrut 2009; VI, 492.

¹¹⁷Talâk: 65/1.

¹¹⁸Talâk: 65/2.

¹¹⁹Ahzâb: 33/28.

¹²⁰ Gazâlî, II, 56, 57; Zuhaylî, Muhammed, IV, 148; Remlî, VI, 492.

¹²¹Remlî, VI, 497.

2.2.2.2. Kinayeli (Kapalı) Sözcüklerle Boşama

Boşama dışında başka anlamlara da gelebilen lafızlarla yapılan boşamalara kinayeli boşama denilir. Kinayeli sözcüklerle yapılan boşamalarda göze çarpan en bariz özelliğin hükmün lafza değil, niyete bağlı olmasıdır. Çünkü kullanılan lafızdan boşama kastedildiği gibi başka bir anlamda kastedilmiş olma ihtimali vardır. Kinayeli sözün hangi anlamda kullanıldığı sadece o lafzın sahibi bilir. Mesela "Babanın evine git.", "Dilediğin yere git.", "Serbestsin.", "Benden uzaklaş." vb. sözleri örnek gösterebiliriz.¹²²

Kinayeli sözcüklerle boşamanın gerçekleşmesinin delili Hz. Aişe'den (r.a.) rivayet olunan şu hadistir: "*Cevn kızı (Umeyme), Rasûlullah'a (nikâh olunup) huzuruna girdirildiği ve Resulullah da ona yaklaştığı zaman 'Senden Allah'a sığınırım!' dedi. Bunun üzerine Resulullah ona 'Sen şanı büyük olan Allah'a sığındın, artık ailenin yanına git!' buyurdu*".¹²³ Hz. peygamber "Ailene git." sözü ile boşamayı kast ettiği için o kadın boşanmış olarak kabul edilmiştir.

Kinayeli lafızları kullanan kişi, bununla boşamayı değil de başka bir şey kastederse veya hiçbir şey kastetmese boşama gerçekleşmez. Bunun delili Ka'b b. Malik'in hadisidir.¹²⁴ Ka'b b. Malik, Tebuk seferine katılmayınca Resulullah (s.a.v.) Ka'b'a eşinden uzak durmasını emretmişti. Bunun üzerine Ka'b, hanımına babasının evine gitmesini söylemiş. Ka'b'ın tövbesi kabul olunca yeni bir nikâh akdi kıyılmaksızın eşine dönmüş.¹²⁵ Ka'b'ın bu durumu, kinayeli lafızlarda asıl olan kişinin o lafızdan ne kastettiğinin gerçekleşeceğini gösterir. Buna göre Boşanma kastedilmeyen kinayeli lafızlarla boşama gerçekleşmez.

Boşamanın sünnete göre olup olmamasının üzerine farklı sonuçlar ortaya çıkar. Hatta sünnete göre olmayan boşamanın geçerli olmayacağını söyleyen âlimler vardır.¹²⁶ Boşamanın sünni ve bid'i olmasının keyfiyeti konusunda da İhtilaf vardır. Burada Şâfi mezhebine göre sünni, bid'i ve ne sünni ne de bid'i olan boşama şeklinde üç başlık altında işleyeceğiz.

¹²²Remli, VI, 497.

¹²³İbn'i Mâce, Talâk: 18.

¹²⁴Buhâri, Mağâzi, 79.

¹²⁵Buhâri, Mağâzi, 79.

¹²⁶Amhed Şakir, *Nizamü't-Talâk fi'l-İslâm*, Mektebetü's-Sünne, Kahire 1998, 10,11.

2.2.3. Boşamanın Sünnete Göre Olup Olmaması Açısında Taksimi

2.2.3.1. Sünnî Boşama

Sünnî talâk, kadın temizlik halinde olup ve cinsî münasebetten önce yapılan boşamadır.¹²⁷ Şâfiî mezhebinde talâkın sünnî ve bid'î oluşu boşamanın yapıldığı zamana göre olup talâk sayısına göre değildir.¹²⁸

Sünnî boşama, sünnete uygun olan boşamadır.¹²⁹ Koca eğer boşamada ısrar ederse eşini bir talâkla boşayabileceği gibi, iki veya üç talâkla da boşayabilir. Lakin Sünnete göre olan boşama bir temizlik süresinde bir veya iki talâkla yapılan boşamadır.¹³⁰ Erkek böyle yaptığında pişman olduğu takdirde karısına tekrar dönme imkânını bulur. Sünnî talâkın meşru olduğuna dair delil şu ayeti kerimedir: “*Ey peygamber! Kadınları boşamak istediğinizde onları iddetlerini dikkate alarak (temizlik halinde) boşayın ve iddeti sayın. Rabbiniz olan Allah'a karşı gelmekten sakının.*”¹³¹ Ayette geçen “iddetlerini dikkate alarak” tabirinden maksat temizlik süresidir. Çünkü hayız süresi iddetten sayılmaz.¹³²

2.2.3.2. Bid'î Boşama

Sünnete aykırı olarak gerçekleştirilen, erkeğin, karsını hayız veya nifaslı iken ya da cinsel birleşimde bulunduğu temizlik süresinde boşamasıdır.¹³³ Bid'î talâk iki şekilde olur.

a. Kadın hayızlı iken boşamak. Bu durumda boşanan kadının iddeti uzar. Çünkü hayız müddeti iddetten sayılmaz.¹³⁴ Bu sebeple kadın mağduriyet yaşamış olur.

b. Kadın temizlik süresi içinde iken cinsel ilişkiden sonra boşamak. Bu durumda kadının hamile olma şüphesi olduğu için boşama bid'î ve haramdır.¹³⁵

Bid'î boşama geçerli olmakla beraber haramdır.¹³⁶ Çünkü hem kadın hem de kocasının zarar görmesi söz konusudur. Hayızlı kadın boşandığı zaman iddetin uzaması sebebiyle

¹²⁷Şâfiî, Mumammed b. İdris, *el-Ümm*, I-VIII(2.Baskı), Beyrut 1973. V, 180, 181; Zuhaylî, Muhammed, IV, 146;Acar, “Talâk”, *DİA*, XXXIX, 496.

¹²⁸Zuhaylî, Muhammed, IV, 146.

¹²⁹Nevevî, Ebû, Zekeriyâ Yahya b. Şeref, *Ravdatü't-Talibin*, I-VIII(1.Baskı), Dârü'l-Feyha, Dimeşk 2012, V, 303, 304.

¹³⁰ Nevevî, *Ravdatü't-Talibin*, V, 303, 304.

¹³¹ Talâk: 65/1.

¹³²Râzî, Fahreddin, *Mefâtiu'l-Ğayb*, I-XI (1.Baskı), Dârü'l-Fikir, Beyrut 2005, XI, 27, 28.

¹³³ Gazâlî, II, 56.

¹³⁴ Gazâlî, II, 56, 57; Acar, “Talâk”, *DİA*, XXXIX, 496.

¹³⁵ Gazâlî, II, 57.

kendisine haksızlık olur. Temizlik süresi içinde cinsi ilişkiden sonra boşama olursa hamile olma ihtimalinden dolayı koca pişmanlık yaşayabilir.¹³⁷ Bid'î boşama ile eşini boşayan kişinin haramdan kurtulması için tekrar hanımına dönmesi gerekir. Nitekim bu konuda Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: *“Ey peygamber! Kadınları boşamak istediğinizde onları iddetlerini dikkate alarak (temizlik halinde) boşayın ve iddeti sayın. Rabbiniz olan Allah'a karşı gelmekten sakının.”*¹³⁸

2.2.3.3. Sünnî veya Bid'î ile Vasıflanmayan Boşama

Talâkın Sünnî ve bid'î olması kocanın hayız gören hanımını cinsel birleşmeden sonra boşadığında söz konusudur. Buna göre aşağıdaki durumlarda boşama sünnî ve bid'î olarak vasıflanmaz:

a. Hayız görmeyen kadınlar: Bunun sebebi hayız görmeyen kadınların boşama sebebiyle iddetinin uzamasının söz konusu olmamasıdır.

b. Kısır olan kadınlar,

c. Hayız görmeyecek kadar yaşı küçük olan kadınlar,

d. Bir bedel karşılığında (hul') boşanmak isteyen kadınlar.¹³⁹ Hul' yapan kadın, kendi isteğiyle boşamayı talep ettiği için kocasının ona bir haksızlığı söz konusu olmaz.¹⁴⁰

e. Hamileliği belli olan kadınlar. Bunun sebebi ise hamile olan kadınların iddetleri doğum yapmaları ile bittiği için kocaları onları boşamaları halinde bir belirsizlik oluşmaz.¹⁴¹

Üç talâkın bir anda verilmesi sünnî olmadığına göre niye bid'î olmaz şeklinde bir soru akla gelebilir. Şâfiî müçtehitler buna şu şekilde cevap vermişler: Her sünnetin terki bid'î olmayabilir. Konumuz dışında da terk edilmesi bid'î olmayan sünnetler vardır. Mesela tahiyetü'l-mescit namazı. Nitekim bu namazı kılmamak sünnet olmadığı gibi bidat ta değildir.¹⁴² Bir anda üç talâkın verilebilmesinin bid'î olmaması bunun sünnî

¹³⁶ Demîri, VII, 549.

¹³⁷ Râzî, XI, 29.

¹³⁸ Talâk: 65/1.

¹³⁹ Şîrbînî, III, 307.

¹⁴⁰ Zuhaylî, Muhammed, IV, 146, 147.

¹⁴¹ Zuhaylî, Muhammed, IV, 146, 147.

¹⁴² İmrânî, X, 80.

talâk gibi normal kabul edildiği anlamına gelmez. Zira sünnî olan boşamada koca için düşünme fırsatı olur. Pişman olması durumunda tekrar eşine dönme imkânı bulup ailesinin dağılmasını engelleme fırsatına sahip iken Sünni olmayan boşamada bu imkân yoktur.

2.2.4. Bir Bedel Karşılığında Olup Olmaması Açısından Boşamanın Çeşitleri

Tarafların nikâh akdine son vermelerine sebep olmalarına paralel boşamanın sonuçları ve isimlendirmesi değişir. Şayet koca boşamaya karar verirse -asıl olanda bu yetkinin kocanın elinde olmasıdır.-buna âdi boşama (âdete göre olması gereken boşama) denilir. Eğer kadın bir bedel karşılığında kocasında ayrılırsa buna da hul‘ denilir.¹⁴³

2.2.4.1. Âdi/Bedelsiz Boşama

Boşanma bir bedel karşılığında olup olmaması açısından Âdi boşama ve hul‘ olmak üzere ikiye ayrılır. Talâk, kocanın kendi istek ve iradesiyle eşini boşamasıdır. Yukarıda bahsedilen boşanma çeşitlerinin tamamı âdi olan talâkın kapsamında kabul edilir. Boşamada asıl olan bu yetkinin kocanın elinde olmasıdır. Onun için buna âdi boşama denilmiştir. Bu yetkinin kocanın elinde olduğuna dair ayet hadisler mevcuttur. “Boşama yetkisinin kocanın elinde olması” başlığı altında bu delilleri açıklayacağımızdan burada değinmeyeceğiz.

2.2.4.2. Hul‘(Bedel Karşılığında Boşama)

Hul‘, kadının kendi istek ve rızasıyla eşine vereceği bir mal karşılığında boşamasını talep etmesidir. Bu mal kadının mehiri olabileceği gibi, mehirinden az veya çok başka bir malda olabilir.¹⁴⁴ Bu konuyu ‘talâka benzeyen durumlar’ başlığı altında detaylı bir şekilde açıklayacağımızdan burada detaya girmeyeceğiz.

2.3. TALÂKIN SAYISI VE RÜKÜNLERİ

2.3.1. Boşama Yetkisinin Kocanın Elinde Olması

Boşamada asıl olan boşama yetkisinin kocanın elinde olmasıdır.¹⁴⁵ Bu konuda ayet ve hadisten deliller vardır.

¹⁴³ Şirbînî, III, 307, 308; Zuhaylî, Muhammed, IV,146, 147.

¹⁴⁴Gazâlî, II, 47, 48; Ali Şerbecî Mustafa Hın, Mustafa Buğa, *Fikhu'l-Menheci*, I-II(14.Baskı), 2013, II,121; Büceyrimî, Süleyman, *Haşiyetü'l-Büceyrimî ala'l-Hatip*, I- IV, Mısır 1951, III,411, 412; Zuhaylî, Muhammed, IV,147.

¹⁴⁵Beyhakî, Ebû, Bekir Ahmed b. Hüseyin b. Ali el-Beyhakî, *es-Sünenu'l-Kübra* I-VIII, Daru'l-Hadis, Kahire 2008, VII, 254.

a. Ayetten Delil: “Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç ay hâli (temizlik müddeti) beklerler. Eğer Allah’a ve ahiret gününe inanıyorlarsa, Allah’ın kendi rahimlerinde yarattığını gizlemeler onlara helâl olmaz. Kocaları bu süre içinde barışmak isterlerse, onları geri almağa daha çok hak sahibidirler.¹⁴⁶ Ayette “daha çok haksahibidirler” anlamına gelen “ehakk” kelimesi üstünlük bildiren ismi’i tafdil bir kelimedir. Ama burada bu kelime üstünlük anlamını ifade etmiyor. Çünkü üstünlük anlamında kullanılırsa bu durumda kocanın dışında başkaları da kadına dönüş yapma konusunda bir hak sahibiymiş gibi bir anlam çıkar. Bundan dolayı ayetin manası: “Kocaları bu süre içinde barışmak isterlerse, onları geri almağa hak sahibidirler.” şeklindedir.¹⁴⁷

b. Hadisten Delil: Bu konuyla ilgili Hz. Peygamber (s.a.v.), şöyle emretmiş: “Boşama yetkisi kocanın elindedir.”¹⁴⁸ Erkeğe nazaran daha duygusal olan kadının boşamaya yetkili kılınmaması eşlerin ve çocukların maslahatı için en uygun yöntemdir. Nafaka yükümlülüğünü taşıyan erkek boşama konusunda daha sabırlı olur. Fevri davranarak birçok zorluklarla kurduğu yuvasını dağıtmak istemez.¹⁴⁹

Boşamanın kocanın elinde olması, kadının hiçbir şekilde boşanma yetkisine sahip olamayacağı anlamına gelmez. Bazı durumlarda kadının mağduriyetini ortadan kaldırmak için kadına boşanma konusunda mahkemeye başvurma hakkı tanınmıştır. Zararın giderilmesini bir prensip kabul eden dinimiz,¹⁵⁰ haksızlığa maruz olan kadına bir çıkış yolu sunar.

2.3.2. Talâk Sayısı

Boşamada asıl yetki kocanın elinde olmakla beraber bazı durumlarda kadına da boşanma için mahkemeye başvurabileceği bazen de kadına boşanma hakkının verilebileceğini yukarıda açıkladık. Kocanın eşini boşamada sahip olduğu talâk sayısı üçtür.¹⁵¹

¹⁴⁶Bakara: 2/228.

¹⁴⁷Bâcûrî, II, 218.

¹⁴⁸Beyhakî, VII, 254.

¹⁴⁹Heyet, *İlmihal*, I-II, Türkiye Diyanet Vakfı, (TDV), Ankara, 2005, II, 225; Döndüren, Hamdi, 360.

¹⁵⁰Zerkâ, Ahmed b. Muhammed, *el-Kavaid’l-Fikiyye*, I(10.Baskı), Dârü’l-Kalem, Dimeşk 2012, 79.

¹⁵¹ Bakara: 2/229, 230.

Cahiliye döneminde erkekler, sınırsız boşama hakkına sahipti. Bu durum kadının mağduriyetine sebep oluyordu. İslâm'ın gelmesiyle boşama hakkı üç ile sınırlandırıldı. Nitekim Kur'an'ı kerim de bu durum şu şekilde anlatılır: “(Dönüş yapılabilecek) boşama iki defadır. Sonrası ya iyilikle geçinmek, ya da güzellikle bırakmaktır.”, “Eğer erkek karısını (üçüncü defa) boşarsa, kadın, onun dışında bir başka kocayla nikâhlanmadıkça ona helâl olmaz. (Bu koca da) onu boşadığı takdirde, onlar (kadın ile ilk kocası) Allah'ın koyduğu ölçüleri gözetebileceklerine inanıyorlarsa tekrar birbirlerine dönüp evlenmelerinde bir günah yoktur. İşte bunlar Allah'ın, anlayan bir toplum için açıkladığı ölçüleridir.”¹⁵²Bu ayette kocanın sahip olduğu talâk sayısının üç olduğunu beyan ediyor. İki talâk ile boşamadan sonra ya geride kalan bir talâk ile evlilik devam eder ya da son talâk olan üçüncü talâkında verilmesiyle evlilik sona erer.

Hadisten delil: İbn'i Abbas'tan şöyle rivayet edilmiştir: “Boşanmış kadınlar kendi nefislerini üç kur' bekletirler. Onlar için, Allah'ın rahimlerinde yarattığını saklamaları helâl olmaz.”¹⁵³ayeti nazil olduğunda bir kişi karısını boşadığında, isterse üç defa olsun, ona geri dönme hakkına sahipti. Ancak bu ayetin hükmü nesih edildi ve Bakara suresinin 229. Ayeti “Boşama iki defadır” indi.”¹⁵⁴Bu ayet ile talâk sayısını üçe indirmek suretiyle bir sınırlama getirildi. Her asırda âlimler talâk sayısının üç olduğunun bunlardan ikisinin ric'i, üçüncüsün ise bâin ve son talâk olduğu hususunda icma etmişlerdir.¹⁵⁵

2.3.3. Talâkın Rükünleri

Nikâh akdinin sonlandırılması olan talâkın gerçekleşmesinin belli başlı rükünleri vardır. Bu rükünlerin her birisi için bazı şartlar gereklidir. Rükünleri açıklarken o rükünün şartlarına da değineceğiz.

2.3.3.1. Boşayan (Koca)

Boşamanın birinci rükünü kocadır. Kocanın boşamaya yetkili olabilmesi için bazı şartlar gerekir. Bu şartlar şunlardır:

a. Nikâh Akdinin Yapılmış Olması: Bir erkek nikâh akdi olmadan boşama yetkisine sahip olamaz. Dolayısıyla erkek başka birinin hanımını boşayamayacağı gibi

¹⁵² Bakara, 2/229, 230.

¹⁵³ Bakara: 2/228.

¹⁵⁴ Ebû Dâvûd, Talâk: 10.

¹⁵⁵ Zuhaylî, Muhammed, IV, 170.

sonradan evleneceği bir kadını da boşayamaz. Nikâh akdinden önce boşamanın geçersiz olduğu ayet ve hadis ile sabittir.

Ayetten delil: “*Ey iman edenler! Mümin kadınları nikâhlayıp da henüz zifafa girmeden onları boşarsanız, onları sayacağınız bir iddet süresince bekletme hakkınız yoktur. O halde onları (bir başıyla) memnun edin ve onları güzel bir şekilde serbest bırakın.*”¹⁵⁶ Ayette talâkın sübutu ve talâk ile ilgili neticelerin nikâh akdinin varlığına bağlanmıştır.¹⁵⁷ Ayette geçen “sümme” edatı tertip için kullanılır. Buna göre önce nikâh olacak ki sonra boşama söz konusu olabilsin.¹⁵⁸

Hadisten delil: Hz. Peygamber (s.a.v.) değişik vesilelerle nikâhtan önce boşamanın söz konusu olamayacağını beyan etmiştir. Bu hadislerden iki tanesini delil olarak getireceğiz. İbn’i Ömer’den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) buyurmuş: “*Nikâhtan önce talâk (boşanma) olamaz.*”¹⁵⁹, “*Kişi, ancak nikâh akdini elinde bulundurduğu kadını boşayabilir.*”¹⁶⁰ Koca, kocalık vasfına ancak nikâh akdinden sonra sahip olabilir.¹⁶¹

b. Koca, mükellef (reşit) olmalı: Koca, hanımını boşayabilmesi için mükellef olması gerekir. Buna göre çocuğun, delinin ve uykuda hanımını boşayanın boşaması geçerli olmaz. Bunun delili, Hz. Peygamber’in şu sözüdür.

“*Üç kişiden kalem kaldırılmıştır: Uyanıncaya kadar uyuyan kişiden, buluğa erene kadar çocuktan, akıllanana kadar deliden.*”¹⁶² Bu üç kişiye bunların hükmünde olan unutkan kimse ve söylediği sözün boşama anlamına geldiğini bilmeyen cahil de dâhildir. Fakat unutkanlık veya söylediği sözün anlamını bilmediğini iddia eden, bir karine veya delil olursa bu iddiası kabul edilir.¹⁶³

c. Kendi iradesiyle boşamış olması: İkrâh (tehdit) altında eşini boşamak zorunda kalan bir kimsenin boşaması geçerli değildir.¹⁶⁴ Zor altında yapılan boşamanın geçerli olmadığına dair delil şu hadistir: “*Zorlama altında ne boşama (geçerli) olabilir,*

¹⁵⁶Ahzâb: 33/49.

¹⁵⁷Gazâlî, II, 58.

¹⁵⁸Zuhaylî, Muhammed, IV, 153.

¹⁵⁹Beyhakî, VII, 519, 520.

¹⁶⁰Timizi, Talâk: 6.

¹⁶¹Şîrbînî, III, 287, 289.

¹⁶²İbn Mâce, Talâk: 17.

¹⁶³Şîrbînî, III, 287, 289.

¹⁶⁴Gamrevî, Muhammed, ez-Zühri, *Envarü'l-Mesâlik Şerhu Umdetu's-Salik ve Uddetu's-Salik*, Nas kitabevi, Midyat ts, 314.

ne de (köle ve cariyeyi) azat etmek."¹⁶⁵ İkrâhın boşamada bir etkisinin olmaması için belli şartları vardır.

1. Zorlamanın haksız yere yapılmış olması. Buna göre hanımına bakmayan kocanın hâkim tarafından zorlanarak hanımını boşaması geçerlidir.

2. Boşamadığı takdirde ölümle, herhangi bir yerini kesmekle ve çok şiddetli dövmele tehdit edilmesi ve bu tehdidin o anda var olması.

Buna göre tehdidin maddi bir zarar verilmesi veya hafif sayılacak dayak veya ileride yapılacak bir işkence, bir uzvun kesilmesi olursa bütün bu durumlarda yapılan boşama geçerlidir. Çünkü bu durumlarda yapılan zorlama gerçek anlamda şiddetli zorlama kabul edilmez.

3. Zorlayan kişi, tehdit ettiği şeyi yapacak güç ve kuvvette olmalıdır. Buna göre bir çocuğun tehdidi veya tehdit ettiği şeyi yapamayacak kadar zayıf olan birinin zorlaması neticesinde yapılan boşama geçerlidir.¹⁶⁶

4. Zorlanan, zorlandığı şeyin üstünde bir şeyi söylememesi gerekir. Buna göre bir talâk ile hanımını boşaması konusunda zorlanan kişi iki veya üç talâkla hanımını boşarsa boşama geçerli olur.¹⁶⁷

5. Zorla hanımını boşayan, boşama lafızlarını söylerken kalbiyle boşamayı kast etmemesi gerekir. Şayet kalbiyle de boşamaya niyet ederse hanımı boş olur. Çünkü kalp ile boşamaya niyet ettirmek mümkün değildir. Dolayısıyla kalbiyle boşamaya niyet eden koca, kendi iradesiyle boşamaya niyet ettiği için boşama geçerli olur.¹⁶⁸

2.3.3.2. Sîga (Boşamayı İfade Eden Söz)

Boşamının rükünlerinden birisi olan sîga, boşamayı ifade eden her sözdür. Bu sözler sarîh (açık) olabileceği gibi kinayeli de (kapalı) olabilir. Söz ile boşama asıl olmakla beraber bazı durumlarda sözün yerine başka şeyler de geçebilir. Dilsizin işaretle uzakta olanın yazı ile boşaması gibi.¹⁶⁹

¹⁶⁵İbn'î Mâce, Talâk: 16.

¹⁶⁶Şirbînî, III, 287, 289.

¹⁶⁷Şirbînî, III, 287, 289.

¹⁶⁸M. Zuhaylî, IV, 156, 157; Ali Şerbecî ve diğ., II, 126; Şirbînî, III, 287, 289.

¹⁶⁹Zuhaylî, Muhammed, IV, 157.

Boşama ile alakalı hiçbir söz söylemeden sadece kalbinde niyet etmek veya aklında boşamayı geçirmek boşama sayılmaz. Bunun iki sebebi vardır:

1. Şeriatta yasaklanan boşamadır, boşamaya niyet değildir. Boşamaya niyet etmek boşama olmadığı için sadece niyet etmekle boşama gerçekleşmez.¹⁷⁰
2. Boşamaya niyet etmekle boşama gerçekleştiğini ispatlamak için bunu ya bir asıl ile (ayet, hadis) ispat edilmesi ya da var olan bir asla kıyas edilerek ispat edilmesi gerekir. Niyet ile boşanmanın gerçekleştiğine dair bu iki delilden hiç birisi yoktur. Dolayısıyla dil ile söylemeden sadece niyet etmekle boşama gerçekleşmez.¹⁷¹

Kalpte geçen niyetin, bilinmediğinden dolayı akit yerine geçemeyeceğini ve nikâh akdine şahitlik yapanların şahitliklerinin geçerli olması için "nikâh" ve "tezviç" sözcüklerinin kullanılmasının zorunluluğunu İz b. Abdüsselam şu şekilde ifade ediyor: Nikâh akdinde şahitlerin bulunması şart olduğundan nikâh akdi kesinlikle belli lafızlarla (nikâh veya tezviçle) yapılması gerekir. Hatta bu lafızların dışında bütün akit lafızlarıyla (hibe, bey' vb.) nikâh kast edilirse gene de nikâh akdi gerçekleşmez. Çünkü şahitler kalpte olan niyeti bilmezler."¹⁷²Şahitler, ancak sarîh olan lafızlarla yapılan nikâh akdine şahitlik edebilirler. Çünkü sarîh olmayan lafızlar başka anlamlara da gelebildiği için bunun nikâha delalet ettiğine şahitlik etme imkânı olamaz.¹⁷³

Akitlerde niyet yeterli olmayıp açık irade beyanı şart olduğu¹⁷⁴ gibi bu akitlerin fesih edilmesi de niyet ile yapılması yeterli olmayıp açık bir şekilde iradenin beyan edilmesi şarttır. Talâk, nikâh akdinin sona erdirilmesi olduğuna göre açık bir şekilde ifade edilmesi gerekir. Hülâsa, kalpte gizli olan niyet ile boşama geçerli olmaz. Boşama sebebi olan sözler, boşamaya delaletlerinin açık (sarîh) ve kapalı (kinaye) olmak üzere ikiye ayrılır.

2.3.3.2.1. Sarîh Lafızlar

Boşama anlamından başka bir anlama gelmeyen lafızlara sarîh lafızlar denilir ve bu lafızlarla yapılan boşamada sarîh boşama denilir. Bu lafızlar üç kelimedenden ibarettir. Bunlar "talâk", "fırak" ve "serâh" kelimeleridir. Bu lafızlar kullanıldıkları

¹⁷⁰Şirâzî, III, 9.

¹⁷¹Şirâzî, III, 9.

¹⁷² İzzeddin, Abdülaziz b. Abdüsselam, *el-Kavâidü'l-Kübrâ*, I-II, Dârü'l-Kalem, Dimeşk 2010, II, 163.

¹⁷³ İzzeddin, *el-Kavâidü'l-Kübrâ*, II, 163.

¹⁷⁴ Remlî, III, 432.

zaman, talâka delâlet etmeleri kesindir. Bunun sebebi şeriat ıstılahında bu lafızların, bu anlamlarda kullanılmasıdır. Başta Kur'an-ı Kerim ve hadis'i şeriflerde bu lafızlar, boşama anlamında kullanıldığını görüyoruz.¹⁷⁵ Sarih sözleri kullanan, "Ben bundan boşamayı kast etmemiştim, başka bir şey kast etmiştim." demesine itibar edilmez. Bu sözler ile her durumda boşama gerçekleşir. Bu lafızların boşamaya delaletleri sarih (açık) olduğu gibi bunlardan türetilen kelimeler (ismi fail, ismi meful...) ve başka dilde bunların tercümeleri de sarih kabul edilir.¹⁷⁶ "Enti talıkun.", "enti mutallakatün." vb. gibi. Sarih boşama sözcüklere şu örnekler verilebilir. "*Seni bir ric'i talâkla boşadım.*", "*Sen boşsun.*", "*Seni boşamak benim üzerime vacip oldu.*", "*Sen benim nazarımda boşsun.*", "*Artık sen kesinlikle boşsun.*", "*Seni boşadım*", "*Boş ol.*"¹⁷⁷

2.3.3.2.2. Kinayeli lafızlar

Hem boşama hem de başka anlamlara gelebilen sözcüklerdir. Sarih sözcüklerin (boşama, ayrılma, salıverme) dışında olan tüm sözcükler kinâyeli kabul edilir. Halk arasında bir sözün boşamada kullanılmasının yaygın olması onu kinâyeli olmaktan çıkartıp sarih yapmaz. Dolayısıyla "Şart olsun." gibi sözler kinayeli olan sözlerden kabul edilir. Kinâyeli olan sözlere bazı örnekler: "*Sen bainsin.*", "*Sen bana haramsın.*", "*Senden ayrıldım.*", "*Seni terk ettim.*", "*Seni serbest bıraktım.*", "*Beden kurtuldun.*", "*Aramızda nikâhı feshettim.*", "*Artık aramızda nikâh yoktur.*", "*Çık git.*", "*Başını ört*", "*Git başkasıyla evlen.*", "*Sen bana domuz eti gibi veya ölü hayvan eti gibisin.*"¹⁷⁸

Kinayeli sözlerle boşamanın geçerli olmasının bazı şartları vardır. O şartlar gerçekleştiğinde boşama gerçekleşir.

1. Niyet: Kinayeli olan sözler boşama dışında başka manalara da gelebileceğinden sözün hangi anlamı kastedilerek söylenmiş olduğu önemlidir. Buna göre kinâyeli sözü söyleyen kişi, boşamaya niyet etmişse boşama gerçekleşir. Şayet başka bir anlam kast ederek veya hiçbir şey kast etmeyerek söylemişse hiçbir boşama gerçekleşmez.¹⁷⁹

¹⁷⁵ Talâk: 65/1, 2; Ahzâb: 33/28.

¹⁷⁶ Zuhaylî, Muhammed, IV, 158; Ali Şerbecî ve diğ., II, 117.

¹⁷⁷ Zuhaylî, Muhammed, IV, 158; Döndüren, 373.

¹⁷⁸ Döndüren, 373.

¹⁷⁹ Zuhaylî, Muhammed, IV, 158;

2. Kinayeli söz söylendiği sırada boşamanın kastedilmiş olması gerekir. Yani kinayeli söz söylenirken sözün başından sonuna kadar boşamaya kastedilmiş olması gerekir. Mesela “Sen bana haramsın.” sözünü söylerken “Sen bana” dediği sırada boşamayı kastederse, “Bana haramsın.” sözünü söylerken de boşamayı kastetmezse boşama gerçekleşmez. Bunun sebebi sözlerin kinayeli olarak kabul edilebilmesi için sözün tamamının bir anlamda kullanılmasının şart olmasıdır.¹⁸⁰

Dilsizin işareti söz yerine geçtiği için dilsizin işaretlerle yapmış olduğu boşama geçerli olur. Boşama konusunda dilsizin işaretlerle hanımını boşaması konuşabilen kimsenin sözle boşaması gibidir. Diğer tüm tasarruflarda dilsizin işareti söz yerinde kabul edilir. Dilsiz, boşama dışında başka bir manaya gelmeyecek şekilde açık bir şekilde yapmış olduğu işaretler sarih lafızlarla yapılmış talâk hükmünde kabul edilir. Sonradan boşamayı kastetmediğini iddia etmesine itibar edilmez. Boşama dışında başka anlamlara gelmesi mümkün olan işaretlerle yapılan boşamalar, niyetin ne olduğu bilinmediğinden dolayı boşama gerçekleşmez.¹⁸¹ Dilsizin yazı bilmesi hükmü değiştirmez. Dilsiz olanın niyetinin iyi anlaşılması için işaretle beraber –yazı yazmasını biliyorsa- yazıyla da niyetinin ne olduğunu anlamak ihtiyat için daha uygundur.¹⁸²

Maksadın ifadesinde asıl olan sözle beyandır. İşaret, dilsizler için maksadın beyanı için bir zarurettir. Konuşabilenler için böyle bir zaruret olmadığından konuşabilenlerin, işaretle yapmış oldukları boşama geçersizdir. Mesela kadın, kocasına “Beni boş.” dese kocası da eliyle gitmesini işaret ederse boşama gerçekleşmez. Diliyle ona gitmesini söyleyebildiği halde işaretle “Git.” demesi onun boşamayı kastetmediğini gösterir.¹⁸³

Şâfiî mezhebinde yazıyla boşama kinayeli sözcüklerle yapılmış boşama gibi kabul edilir. Bunun sebebi yazı ile boşamanın başka anlamlara gelme ihtimalidir. Yazı ile boşama yapıldığında kadının orada hazır olup olmaması neticeyi değiştirmez. Her durumda yazı ile boşama kinaye kabul edilir. Yazıyı yazan, boşama niyetiyle yazmışsa

¹⁸⁰Zuhaylî, Muhammed, IV, 159; Teftezânî, Sa’düddin b. Mes’ud, , *Muhtasarü'l-Maâni*, Salah Bilici, İstanbul ts, 376.

¹⁸¹Zuhaylî, Muhammed, IV, 159.

¹⁸²Döndüren, 375,376.

¹⁸³Zuhaylî, Muhammed, IV, 159.

bir ric'î talâk vaki olur. Şayet sınavda cevap olarak ya da güzel yazı yazmak için veya başka bir neden için yazmışsa hiçbir şey lazım gelmez.¹⁸⁴

Koca, eşini boşamaya yetkili olduğu gibi bu yetkiyi vekâlet yoluyla başkasına da verebilir. Vekile, ne zaman boşama yetkisi verilmişse o tarihten itibaren vekil, boşama yetkisini kullanabilir. Mesela koca, “Bir hafta sonra” veya “Bir yıl sonra eşimi boş.” demişe vekil o tarihlerden önce boşayamaz. Vekile bir talâk ile boşama yetkisi verilmişse iki veya üç talâk ile boşayamaz. Vekil, boşama konusunda aldığı vekâleti bir başkasına devredemez.¹⁸⁵ Müvekkil, vekili azlederse veya ölürse ya da delirirse, vekâlet yetkisi sona erer. Vekâletin bittiği andan itibaren vekilin yaptığı hiçbir tasarruf geçerli değildir.¹⁸⁶

2.3.3.3. Kastetmek (Boşama Sözü Söylenirken Boşamayı Kastetmek)

Boşamanın geçerli olmasının rükünlerinden biriside kocanın kendi iradesiyle boşamayı kastetmektir. Buna göre şu kişilerin sözlerinden dolayı boşama gerçekleşmez:

a. Akli melekesi yerinde olamayanların. Akli melekesini günah olmayan bir sebepten dolayı kaybeden kişinin (ilaç veya bilmeden sarhoş olmak gibi), söylemiş olduğu sözlerden dolayı boşama gerçekleşmez.¹⁸⁷

b. Uykudayken hanımını boşayan uyandıığında uykuda söylediği sözleri onaylasa bile boşama gerçekleşmez. Bu iki durumda söylenen sözlerle boşanmanın gerçekleşmeyeceğinin delili¹⁸⁸ şu hadisdir: “*Üç kişiden sorumluluk kaldırılmıştır: buluşa erişinceye kadar çocuktan, uyanıncaya kadar uyuyandan ve akli başına gelinceye kadar akıl hastasından.*”¹⁸⁹

c. Ağzından yanlışlıkla boşama sözü çıkankişi, boşamaya sebep olan sözlerin manasını düşünmeden telaffuz etse veya bir başkasının sözünü aktarırken ya da ders anlatan hoca, bu sözleri söylerken boşama gerçekleşmez. Çünkü bütün bu durumlarda sözün sahibi boşama niyeti olmaksızın bu sözleri söylemiştir. Baskı ve tehdit sonucu

¹⁸⁴Şirâzî, III,13.

¹⁸⁵Zuhaylî, Muhammed, IV,161.

¹⁸⁶Bâcûrî, II,171.

¹⁸⁷Zuhaylî, Muhammed, IV,165.

¹⁸⁸Bâcûrî, II,171.

¹⁸⁹Ebû Dâvûd, Hudud: 16.

eşini boşayan kişinin de boşaması geçerli değil. Çünkü tehdit altında kalan kendi iradesi ile eşini boşamaz. Bunun delili yukarıdaki hadistir.¹⁹⁰

Şaka ile boşamanın kast kapsamına girip girmemesi konusunu burada açıklamanın faydalı olacağını mülahaza ediyoruz. Çünkü ilk akla gelen şaka ile boşamada kast olmadığından dolayı boşama gerçekleşmeyeceğidir. Hâlbuki durum bundan farklıdır.

2.3.3.3.1. Şaka ile Boşama

Akil, baliğ olan bir kişinin, şaka ile eşini boşaması ile ciddi olarak boşaması arasında hiçbir fark yoktur. Bunun delili şu hadistir: *"Üç şey vardır ki (onların) ciddisi de ciddi, şakası da ciddidir: Nikâh, talâk ve (boşadığı hanımına) ric'at."*¹⁹¹

Arapça bilmeyen kişi, Arapçada boşama sebebi olan sözlerin manasını bilmeden söylemesinden dolayı boşama gerçekleşmez.¹⁹² Ancak Arapça dışında kalan dillerde boşama anlamına gelen sözler Arapça sözler gibi kabul edilir. Mesela Türkçede sadece boşama anlamında kullanılan sözler sarih, hem boşama hem de başka anlama gelebilen sözler de kinaye olarak kabul edilir.¹⁹³

2.3.3.4. Boşanan (Kadın)

Boşamanın rükünlerinden biriside nikâh akdinin bir tarafı olan kadındır. Boşamanın konusu (mahalli) olan kadına yönlendiren sözler ile boşama gerçekleşmesi için bazı şartlar vardır. Erkek, hanımını boşadığı zaman boşama sebebi olan sözleri ona yönelik olarak söylemesi gerekir. Boşanan kadın olunca ona yönlendirilen sözlerin hangisi ile boşama olur hangisiyle olmaz, bunlara değineceğiz.

A. Boşamaya Sebep Olan Sözler

Erkek, kadının bedenini veya ondan ayrılmaz bir uzvu boşarsa boşama gerçekleşir. Buna göre erkek, hanımına "Seni boşadım.", "Cismini boşadım.", "Cesedini boşadım.", "Zatını boşadım.", "Bedeninden bir parçayı boşadım.", "Üçte birini boşadım.", "Elini boşadım.", "Kalbini boşadım.", "Kanını, yağını veya ruhunu boşadım." vb, gibi sözlerin her birisinden dolayı boşama gerçekleşir. Çünkü burada boşamaya konu olan şeyler, ya kadının tümüdür ya da kadından ayrılmayan bir parçadır.

¹⁹⁰ Zuhaylî, Muhammed, IV, 165.

¹⁹¹ Ebû Davûd, Talak: 9; Tirmizi, Talak: 9.

¹⁹² Zuhaylî, Muhammed, IV, 165.

¹⁹³ Ali Şerbecî ve diğer, II, 165.

Bu uzuvlar kadından ayrılmadığı için bunlara yönlendirilen boşama aslında kadına yönlendirilmiş kabul edilir. Kastedilen kadın olunca boşama gerçekleşir.¹⁹⁴

B. Boşamaya Sebep Olmayan Sözler

Erkek boşama sözlerini kadından ayrılabilen bir şey için söylese boşama gerçekleşmez. Mesela erkek, hanımına: “Tükürüğünü boşadım.”, “Terini boşadım.”, “Sütünü boşadım.”, “Güzelliğini boşadım.”, “Çirkinliğini boşadım.”, “Sevincini boşadım.” vb. sözler söylerse, bunların hiçbirisinden dolayı boşama gerçekleşmez. Çünkü burada boşamaya konu olan ne kadındır nede kadından ayrılmayan bir parçadır. Boşama sözü kadının haricinde başka bir şeye yönlendirildiğinden dolayı sanki bu sözler hiç kadına söylenmemiş gibi kabul edilir.¹⁹⁵ Dolayısıyla bu sözler boşamaya sebep olmaz.

2.3.3.5. Boşamaya Yetkili Olmak (Velayet)

Boşamanın geçerliliği için olması gereken rükünlerden biriside boşamaya yetkili olmaktır. Asıl olan bu yetkini kocanın elinde olmasıdır. Fakat bazen bu yetki şatların değişmesine binaen kadına veya hâkime geçebilmektedir.¹⁹⁶

2.3.3.5.1. Erkeğin Boşamaya Yetkili Olduğu Durumlar

Boşamanın geçerli olabilmesi için boşayanın, boşamaya yetkili olması gerekir. Buna göre erkek, şu kadınları boşama konusunda yetkilidir:

a. Kendi hanımını: Boşama için gerekli olan şartlara (akıl, baliğ ve hür olması) sahip olması koşuluyla koca kendi eşini boşamaya yetkilidir.¹⁹⁷

b. Ric‘i talâk ile boşadığı karısını: Ric‘i bir talâk ile boşanan kadın, henüz iddeti bitmemişse kocası onu tekrar boşayabilir. Mesela koca, bir sarîh talâkla boşadığı eşini üç temizlik süresi içinde tekrar boşayabilir. Çünkü koca, iddet süresi içinde eşine dönebildiği için halen o kadın onun eşi sayılır. Dolayısıyla boşamaya da yetkilidir.¹⁹⁸

d. Vekil olduğu kişinin eşini: Vekil, müvekkilinden aldığı vekalet ile müvekkilinin eşini boşayabilir. Vekil, vekâlet ölçülerini aşmaması gerekir. Mesela bir

¹⁹⁴ Erdebilî, Yusuf, Erdebilî, *el-Envar li A‘mal‘i-Ebrâr*, I- II, Matbaat‘ü-Mustafa Muhammed, Mısır trz, II, 128.

¹⁹⁵ Erdebilî, III, 129.

¹⁹⁶ Zuhaylî, Muhammed, IV, 167, 168.

¹⁹⁷ Zuhaylî, Muhammed, IV, 153.

¹⁹⁸ Bâcûrî, II, 220.

talâk ile boşamaya vekil tayin edilen vekil, müvekkilinin eşini iki talâk ile boşayamaz. Dolayısıyla vekilin, vekâlet ölçüsünün dışında boşama ile ilgili söyleyeceği sözler hükümsüzdür.¹⁹⁹

2.3.3.5.2. Erkeğin Boşamaya Yetkili Olmadığı Durumlar

Erkeğin boşamaya yetkili olmadığı durumlar vardır. Bu durumlardan bazıları şunlardır:

a. Yabancı kadınlar: Erkek daha evlenmediği kadını boşayamaz.²⁰⁰ Dolayısıyla erkek, yabancı bir kadına “Sen boşsun.” söylemesiyle boşama gerçekleşmez. Bir kadına, “Seninle evlenirsem boşsun.” söylemesiyle (gelecekte onunla evlense bile) boşama gerçekleşmez. Boşama sözü nikâh akdinden önce olduğu için boşama esnasında kadın yabancı kabul edilir.²⁰¹

b. Bâin talâkla boşanan kadın: Bâin talâkla boşanan kadın ister iddet beklesin ister beklemesin kocası onu boşayamaz. Çünkü bâin talâk ile boşanan kadın kocasına ancak yeni bir akit ve yeni bir mehirle helal olabileceğinden yabancı kabul edilir. Dolayısıyla koca, eşini bir bâin talâk ile boşadıktan sonra “ İki talâk ile boş ol.” veya “Seni bir talâk ile boşadım.” söylemesi hiçbir hüküm doğurmaz.²⁰²

c. Hul'ile boşanan kadın: Kadın bir bedel karşılığında kocasından ayrıldıktan sonra ister iddeti bitmiş olsun ister bitmemiş olsun kocası onu boşayamaz. Çünkü hul'ile ayrılan kadının boşanması bir bâin talâk olduğu için kocasına ancak yeni bir akit ve yeni bir mehir ile helal olabilir.²⁰³

Boşamada asıl olan boşama hakkının kocanın elinde olmasıdır. Bazen boşama yetkisi kadına devir edilmekle kadın boşamaya yetkili kılınır. Boşamaya yetki konusunun kapsamında kadının kendisini boşaması konusuna değinmenin faydalı olacağını düşünüyoruz.

2.3.3.5.3. Kadına Boşanma Konusunda Yetki Vermek (Tefviz'i-Talâk)

Boşama hakkının kadına verilebileceği hususu ayet ve hadis ile sabittir.²⁰⁴

¹⁹⁹ Zuhaylî, Muhammed, IV, 162.

²⁰⁰ Ahzâb 33/49; Zuhaylî, Muhammed, IV, 153.

²⁰¹ Erdebilî, II,130; Şîrâzî, Mûhezzeb, III, 39.

²⁰² Bâcûrî, II, 222.

²⁰³ Zuhaylî, Muhammed, IV,168.

²⁰⁴ İmrânî, X, 82.

Ayetten Delil: “Ey Peygamber! Hanımlarına de ki: Eğer dünya hayatını ve onun süsünü istiyorsanız, gelin size mut'a vereyim ve sizi güzelce bırakayım. Eğer Allah'ı, (c.c.) Resulünü (s.a.v.) ve ahiret yurdunu istiyorsanız, bilin ki Allah (c.c.) içinizden iyilik yapanlara büyük bir mükâfat hazırlamıştır.”²⁰⁵

Hadisten Delil: Yukarıdaki ayet nazil olduktan sonra Hz. Peygamber, bütün eşlerine bu ayeti tebliğ ederek boşanma konusunda muhayyer olduklarını onlara söylemiştir. Boşama yetkisi kadına verildiğinde kadının kinâyeli sözlerle veya sarih sözlerle yapmış olduğu boşanma hemen geçerli olur. Tefviz-i talâkın meclis dağılmadan (akit meclisi) geçerli olacağı konusunda (Şâfiîler arasında) ihtilaf yoktur.²⁰⁶

Tefviz-i talâk'ın geçerli olmasının şartları: Şâfiî mezhebinde kadının kendini boşayabilmesi için, şu şartlar gereklidir:

a. Tefviz-i talâk için, kocanın mükellef olması gerekir. Deli veya mükellef olmayan kocanın, boşama yetkisini karısına veya bir başkasına vermez.

b. Boşama yetkisi kendisine verilen kadının mükellef olması gerekir. Deli olan veya mükellef olmayan kadına boşanma konusunda yetki verilmesi sahih olmaz.

c. Boşanma hakkı, derhal geçerli olmak üzere kadına verilmesi gerekir. Kadına verilen bu hak hiçbir şart ve zamana bağlanmaması gerekir. Mesela karısına, “Üç gün sonra kendini benden boşayabilirsin.” diyen kişinin boşama yetkisini karısına vermiş sayılmaz.²⁰⁷

d. Kadın, boşama yetkisini kabul ettikten hemen sonra kendini boşamalıdır. Meselâ kadın boşama yetkisini kabul ettikten hemen sonra, kendisini bir veya iki ya da üç talâk ile sarih veya kinâyeli sözlerle boşamalıdır. Kadın, kabul ve icap bittiği halde boşamayı ertelerse, boşanma hakkını kaybeder. Bunun sebebi tefviz-i talâkın temlik türü akitlerden olup icap ve kabulün peş peşe gelmesinin gereğidir.²⁰⁸ Yani koca, “Boşanma hakkını sana verdim.” dedikten sonra kadın kendini boşaması gerekir. Akitlerde geçerli olan tüm şartlar talâkta da geçerlidir. Hatta koca, hanımına boşanma

²⁰⁵Ahzâb: 33/28, 29.

²⁰⁶İmrânî, X, 82.

²⁰⁷Zuhaylî, Muhammed, IV, 161.

²⁰⁸İmrânî, X, 83.

hakkını verdikten sonra kadın kendini boşamadan kocası bu hakkı vermekten vazgeçerse kadın kendini boşayamaz.²⁰⁹

“Tefviz’i-Talâk” dediğimiz boşanma hakkının kadına verilmesi dışında, ayrıca şu durumlarda da kadın boşanma talebinde bulunabilir.

a. Kadın, kocasından şiddet görürse boşanma davası açabilir. Kadın kocasından şiddet gördüğünde mahkemeye başvurur. İlk şikâyetinde hâkim kocayı uyarır. İkinci kere şiddete başvurursa hâkim kadının istemesi durumunda bir bâin talâk ile kadını boşayabilir.²¹⁰

b. Koca, hanımının giyiminde, mesken veya nafakasının temininde kusurlu davranırsa ve bu durum onların arasını düzelmeyecek şekilde bozulmasına sebep olursa kadının mahkemeye başvurmasıyla hâkim bir bâin talâkla kadını boşar.²¹¹

c. Kocada bulunan bazı hastalık veya noksanlıklar sebebiyle kadın nikâh akdini iptal davasını açabilir. Bunlar: Kocanın cinsel organının olmaması, iktidarsız olması, cüzam (bulaşıcı bir hastalığın) hastası olması, deli olması ve baras (cilt hastalığı) hastası olması²¹² vb. gibi durumlardır.

Hanefî mezhebinden Muhammed eş-Şeybani, Şâfiî mezhebindeki bu görüşe katıldığını belirtmekle beraber bu konuda kadının mağduriyetini gidermek amacıyla genel bir kural getirir, Muhammed Şeybani’ye göre kadın için, kocasında bulunan ve dayanılması mümkün olmayan her türlü hastalıklarından dolayı boşanma davası açabilir. Mısır’da 1920 tarihinden itibaren yürürlüğe konulan 25. Maddeye göre bu görüş kabul edilmiştir.²¹³ Bu Son maddede geçen bu beş durumun her birisinden dolayı kadının boşanma davası açması için şu şartlar gereklidir:

a. Kadın, kocasının bu ayıplarının tespiti için mahkemeye başvurması gerekir. Çünkü kusurların tespiti ancak mahkemenin kararıyla tespit edilebilir.²¹⁴

²⁰⁹Zuhaylî, Muhammed, IV, 161, 162.

²¹⁰ Ebû, Bekir b. Muhammed Şata ed-Dimyati, *I’ânetü’t-Tâlibin*, I-IV, Midyat, ts., III, 378; Abdülhamid, Muhammed Muhyiddin, *Ahvalü’ş-Şahsyeh*, Mektebetü’l-Hanefiye, İstanbul ts. 303.

²¹¹Çamravi, Muhammed, ez-Zühri, el-Çamravi, *es-Siracü’l-Vehhac*, el- Mektebetü’l-İslâmiye, Midyat ts, 296.

²¹²Remlî, VI, 356, 357; Çamravi, *es-Siracü’l-Vehhac*, 381, 382; Bâcûrî, II,170;

²¹³Abdülhamid, 299.

²¹⁴Bâcûrî, II, 171.

b. Kadın bu ayıplardan birisini fark eder etmez hemen boşanmasını talep etmesi gerekir. Eğer kadın ayıbın farkına vardıktan sonra boşanmasını talep etmezse, bu zaman aşımı, kadının kocasını o ayıp ile kabul ettiği anlamına gelir. Dolayısıyla artık kusur sebebiyle boşanmasını talep edemez.²¹⁵

Sonuç olarak diyebiliriz ki, boşamada asıl yetkili koca olmakla beraber bazen bu yetki (tevfiz-i talâk) kadına da verilebilir. Kadının boşanma davası açmaya sebep bir durum ortaya çıktığında kadın mahkemeye başvurmakla hâkimde boşamaya (tefrik) yetkili olur.²¹⁶

2.4. BOŞAMA İLE İLGİLİ BAZI ÖZEL DURUMLAR

2.4.1. Üç Talâkın Ayrı Ayrı Verilmesi

Boşamada en iyi olan şekil budur: Erkek, hanımını temizlik süresi içinde bir talâk ile boşar, kadının iddeti bitmeden kocası pişman olması durumunda eşine döner. Tekrar boşamaya niyetlendiğinde temizlik süresi içinde cinselbirleşmedebulunmadan tekrar bir talâk ile boşar. İkinci talâktan sonra kadının iddeti bitmeden kocası pişman olursa tekrar eşine döner. Bundan sonra eğer eşini boşamada azimli olursa üçüncü talâkı da boşar. Üçüncü talâktan sonra baîn talak ile boşama gerçekleşir. Artık kocasının ona dönmesi aşağıdaki beş şartın yerine getirilmesinden sonra mümkün olur.²¹⁷

a. Kadının üçüncü talâktan sonra iddetinin bitmesi için (üç temizlik süresi) bekleyecek.

b. Kadın, iddeti bittikten sonra başka bir erkek ile (şartsız, süresiz) evlenmesi gerekir.

c. Yeni evlendiği kocasıyla evlilik hayatını yaşaması (cinsel birleşme) gerekir.

d. İkinci kocası, onu üç talâk ile boşamış olması gerekir.

e. Kadının bu ikinci erkekten boşandıktan sonra iddet beklemesi gerekir. Bu iddet süresi bittikten sonra eski eşi (yeni bir nikâh ve mehir ile) onunla evlenebilir.²¹⁸ Bu konuyla ilgili Allah (c.c.) şöyle buyuruyor: *“Eğer erkek karısını (üçüncü defa) boşarsa, kadın, onun dışında bir başka kocayla nikâhlanmadıkça ona helal olmaz. (Bu koca da)*

²¹⁵Bâcûrî, II, 171.

²¹⁶TDV, *İlmihal*, II, 225; Döndüren, 346.

²¹⁷Zuhaylî, Muhammed, IV, 170.

²¹⁸Bâcûrî, II, 222, 224.

onu boşadığı takdirde onlar (kadın ile ilk kocası) Allah'ın koyduğu ölçüleri gözetemeyeceklerine inanıyorlarsa tekrar birbirlerine dönüp evlenmelerinde bir günah yoktur. İşte bunlar Allah'ın, (c.c.) anlayan bir toplum için açıkladığı ölçüleridir."²¹⁹

2.4.2. Üç Talâkın Bir Anda Verilmesi

Şâfiî mezhebinde üç talâkı bir anda vermek, sünnete uygun olmamakla beraber caizdir.²²⁰ Üç talâkın bir anda verilmesi şu şekillerde olur:

a. Koca, eşini bir anda peş peşe üç defa boşadığını söylemesiyle. Mesela "Sen boşsun.", "Sen boşsun.", "Sen boşsun" vb. gibi sözler örnek gösterilebilir.

b. Koca, bir mecliste veya birkaç mecliste eşini üç talak ile boşaması durumunda,

c. Koca, eşine "Sen üç talâk ile boşsun." söylemesi durumunda.

d. Kinâyeli veya sarih sözler ile üç talâkı niyet etmesi durumunda. "Sen boşsun." veya "Babanın evine git." söylerken bu sözlerden üç talâkı niyet ederek söylediğinde üç kere ayrı ayrı sözlerle boşamış gibi üç talâk ile boşama gerçekleşir.²²¹

Üç talâkın bir anda verilebileceğinin delili ayet ve hadis ile sabittir.

Ayetten Delil: "Eğer erkek, kadını (üçüncü defa) boşarsa, ondan sonra kadın bir başka erkekle evlenmedikçe, onu alması kendisine helâl olmaz."²²² "Ey Peygamber! Kadınları boşayacağınızda, onları iddetlerini gözeterek boşayın ve iddeti de sayın."²²³ Bu ayetlerde verilen talâkın sayısına değinilmemiş. Mutlak bırakılmış. Bu da bir anda bir birden fazla talâk ile boşamanın caiz olduğuna delalet ediyor.²²⁴

Hadisten Delil: Umeyr (r.a.) adında bir sahabi Resûlullah'ın (s.a.v.) huzurunda eşini üç kere boşaması, buna Resûlullah'ın (s.a.v.) tepki göstermemesi bir anda üç talâkın verilmesinin hem mümkün hem de caiz olduğuna delalet ediyor. Eğer bir anda üç talâkın verilmesi caiz olmasaydı veya mekruh olsaydı peygamber (s.a.v.) huzurunda

²¹⁹Bakara: 2/230.

²²⁰Şâfiî, VI, 30; İmrânî, Ebû'l-Hüseyn, *el-Beyan fi Mezhebi-l-İmami's-Şâfiî*, I-XIV(1.Baskı), Dârü'l-Minhac, Beyrut 2000, X, 80; Erdebilî, II, 133, 134; Büceyrimî, III, 433.

²²¹Zuhaylî, Muhammed, IV, 171.

²²² Bakara: 2/230.

²²³ Talâk: 65/1.

²²⁴İmrânî, X, 81.

meydana gelen bu duruma itiraz edecekti. Peygamberin(s.a.v.) sukutu bunun cevazına delalet ediyor.²²⁵

Başka bir hadiste Rükâne(r.a.) şöyle rivayet etmiştir: *"Rasûlullah'a(s.a.v.) gelerek 'Ey Allah'ın Resulü! Karımı elbette tabiriyle boşadım' dedim. Hz. Peygamber 'Onunla(Elbette demekle) neyi kastettin?' dedi. 'Bir talâk'ı' dedim. 'Vallahi mi?' dedi. 'Vallahi' dedim. 'O halde neyi kastettinse odur' buyurdu".*²²⁶ Bu hadiste Hz. Peygamber,(s.a.v.) bir talâkın kast edilip edilmediğini tespit etmek için Rükâne'ye yemin ettirmesi, birden fazla talâkın da kast edilmesinin mümkün olacağına işaret ediyor. Şayet Rükâne bir değil de iki veya üç talâkı kastetmiş olsaydı bu durumda iki veya üç talâk ile boşama gerçekleşirdi. Aksi halde Resûlullah'ın (s.a.v.) Rükâne'ye yemin ettirmesinin bir anlamı olmazdı.²²⁷

2.4.3. Şarta Bağlı Boşama (Boşamayı Bir Şeye Bağlamak)

Boşamada asıl olan boşamayı bir şarta bağlamamaktır. Bununla beraber şarta bağlanan boşama şart tahakkuk ettiğinde geçerlidir.²²⁸ Şarta bağlanan boşama şu üç şekilden biri ile olur.

a. Boşamayı zamana bağlamak: “Yarın boşsun.”, “Bir hafta sonra boşsun.”, “Gelecek ay boşsun.” veya “İki sene sonra boşsun.” gibi sözler ile bahsi geçen zaman geldiğinde boşama gerçekleşir.

b. Boşamayı bir şarta bağlamak: “Falanın evine gidersen boşsun.”, “Falan kişiyle konuşursan boşsun.” vb. sözler gibi. Burada şart gerçekleştiğinde boşama gerçekleşir.

c. Boşamayı eylem ya da bir sığata bağlamak: “Falan adam gelirse boşsun.”, “Şu yıkılsa boşsun.”, veya “Bu duvarın rengi falan renk olursa boşsun.” gibi. Boşanmanın bağlandığı iş veya sıfat oluştuğunda boşama gerçekleşir.²²⁹ Boşamanın bağlandığı şey, zaman olsun şart olsun sıfat olsun gerçekleştiğinde boşama gerçekleşir.²³⁰

²²⁵İmrânî, X, 81.

²²⁶Tirmizî, Talâk: 2; Ebû, Dâvud, Talâk: 14.

²²⁷Ali Şerbecî ve diğ., II,128.

²²⁸Ali Şerbecî ve diğ., II,128.

²²⁹Ali Şerbecî ve diğ., II,128.

²³⁰Gazâlî, II, 68, 69.

2.4.3.1.Şarta Bağlı Boşamanın Sonuçları

Şarta bağlanan boşamanın konusu çok tartışılan konulardandır. Şartların çeşitleri ve şarta kullanılan sözlerin çeşitliliğinden dolayı bu mesele boşama konusunda çok yer tutmaktadır.²³¹ Burada bu şartların en önemli olanlarına kısaca değineceğiz.

a. Boşamanın bağlandığı şart oluşmadıkça boşama olmaz. Dolayısıyla şart hiç gerçekleşmezse şarta bağlanan boşamada gerçekleşmez. Mesela koca, eşine “Falan kişi gurbetten dönünce boşsun.” söylerse bahsi geçen adam gurbette öldüğünde bu şart söylenmemiş gibi kabul edilip boşama gerçekleşmez. Şayet boşama adamın dönmemesinin kesinleşmesine bağlanırsa bu durumda adamın öldüğü haberi ulaşmasıyla boşama gerçekleşir.²³²

b. Boşamanın bağlandığı şart tahakkuk etmediği müddetçe karı-koca ilişkileri devam eder. Şartın tahakkuku, kesin olsa bile o şartın oluşması beklenir. Şart oluşana kadar evlilik devam eder. Meselâ karısına “Üç ay sonra benden boşsun.” diyen kişinin boşaması, hemen gerçekleşmez. Üç ayın bitmesi kesin olmasına rağmen üç ayın bitmesi beklenir. Ancak bu üç ayın bitimiyle boşama gerçekleşir.²³³

c. Talâk'ın bağlandığı şart tahakkuk ettiğinde boşanma gerçekleşir; yeniden boşamak için boşama sözlerini söylemeye gerek yoktur. Çünkü boşamaya sebep olan söz önceden söylenmiş.²³⁴

d. Boşamayı bir şarta bağlayan o şarttan önce kararından vazgeçemez. Pişman olsa bile şart gerçekleştiğinde boşama gerçekleşir.²³⁵

2.4.4. Boşama Sözü Söylerken İstisna Yapmak

İstisna, Arap dilinde bir çeşit konuşma üslubudur. Önce bir hüküm bildirilir, sonra bu hükmün içinden bazı durumlar veya fertler istisna hükmün dışında olduğu söylenir. Bu ifade istisna edatları vasıtası ile yapılır.²³⁶İstisna üslubu ile boşama caizdir.

İstisna yoluyla boşamanın geçerli olduğunun delili: İstisna yoluyla meramı ifade etme metodu ayeti, hadis ve fasih kelimada kullanıldığıdır. Ayetten örnek: “*Ve Celâlim*

²³¹ İmrânî, X, 142, 164.

²³² Zuhaylî, Muhammed, IV, 172.

²³³ Zuhaylî, Muhammed, IV, 172, 173.

²³⁴ Zuhaylî, Muhammed, IV, 172, 173.

²³⁵ Zuhaylî, Muhammed, IV, 172, 173; Ali Şerbecî ve diğ., II, 128, 129.

²³⁶ Camî, Abdurrahman, *el-Fevaidü'd-Diyaiye (Molla Camî)*, Salah Bilici ts, 162.

Hakk'ı için Nuh'u kavmine gönderdik de içlerinde elli yılı müstesna bin sene durdu derken onları tufan yakalayiverdi hep zulmediyorlardı."²³⁷ Ayette önce Nuh'un (a.s.) kendi kavmi içinde bin yıl kaldığı belirtikten sonra istisna yoluyla bu binden elli yıl çıkartılıyor. Neticede sürenin bin yıl değil de dokuz yüz elli yıl olduğu istisna üslubuyla anlatılmıştır. Buna binaen koca, eşine "Üç talâkla boşsun ikisi hariç." veya "İki talâk ile boşsun bir hariç." söylediğinde birinci örnekte iki talâk istisna edildiği (çıkarıldığı) için sadece bir talâk ile boşama gerçekleşir. Keza ikinci örnekte de bir talâk istisna edildiği için bir talâk ile boşama gerçekleşir.²³⁸

İstisna yoluyla boşamanın geçerli olabilmesi için şu şartların yerine gelmesi gerekir.

a. Niyet: Boşayan kişinin, boşama sözünü daha bitirmeden istisna yapacağı şeye geçmeden istisna yapmaya niyet etmesi gerekir. Mesela eşine "Sen üç talâk ile boşsun." sözünü söylediği esnada "Bu üç boşamayı istisna yoluyla ikiye veya bire indireceğim." şeklinde niyet etmesi gerekir. Dolayısıyla istisna yapmaya niyet etmeden eşini boşayan, "Sonra ben bir talâkı veya iki talâkı istisna yaptım." dese, yapmış olduğu bu istisna sahih olmaz.²³⁹

b. Sözün Bitişik Olması: Asıl söz ile istisna sözleri birbirine bitişik olması gerekir. Örf'e göre bitişik sayılmayacak kadar bir aradan sonra yapılan istisna sahih değildir. Mesela "Üç talâk ile boşsun." sözünden sonra iki üç kere nefes alıp verdikten sonra "Ben iki talâkı istisna ediyorum" derse bu istisna kabul edilmez.

c. İstisna Sözünün İstisna Edilen Sözü Kapsamaması: Meselâ eşine "Sen üç talâk hariç (müstesna) üç talâk ile boşsun." diyen kişinin yaptığı İstisna önceki sözün anlamını bozar. İstisna, istisna edilen şeyden az olması gerekir. Başka bir ifadeyle istisna asıl sözü kapsamaması gerekir. Misalde istisna ve istisna yapılan şey birbirine eşit olduğu için istisna yok kabul edilerek önceki sözün anlamına itibar edilir. Dolayısıyla misalde geçen söz ile üç talâk ile boşama gerçekleşir.²⁴⁰

d. İstisnanın Dil İle Yapılması Gerekir. Kalp ile yapılan istisnalar sahih olmadığından bir mana ifade etmez. Örneğin koca, eşine "Sen üç talâk ile boşsun."

²³⁷ Ankebût: 29/14.

²³⁸ Zuhaylî, Muhammed, IV, 175, İmrânî, X, 125, 126.

²³⁹ İzzettin, *el-Ğaye fi İhtisar'ı-Nihâye*, V, 426, 427.

²⁴⁰ Zuhaylî, Muhammed, IV, 175.

söyledikten sonra, “Ben bu sözü söylediğim sırada kalbimde iki talâkı istisna etmişim.” şeklinde bir iddiada bulunamaz.²⁴¹

Olumlu bir sözden yapılan istisna olumsuz kabul edilir. Mesela "Sen üç talâk ile boşsun ikisi hariç (müstesna)" sözünde asıl kelimeler olan (Sen üç talâk ile boşsun.) olumlu olduğu için istisna sözü (ikisi hariç) olumsuz kabul edilir. Bundan dolayı iki talâk, hüküm kapsamında çıkartılarak boşama sayısı bire indirilmiş olur. Olumsuz sözden yapılan istisnalar da olumlu mana ifade ediyor.²⁴² Mesela “Sen üç talâk ile boş değilsin ikisi hariç (müstesna).” sözünde müstesnanın öncesi olumsuz olduğu için müstesna olumlu man ifade ediyor. Bu misalde “İkisi hariç” sözü olumlu olduğu için üç talâktan ikisi gider, biri kalır.²⁴³

2.4.5. Sarhoşun Boşaması

Mükellef olup olmaması veya iradesiyle boşamış olup olmaması açısından sarhoşun boşaması kendisine has bir durum arz etmektedir. Bu gerekçeyle burada Şâfi mezhebine göre sarhoşun boşamasını kısaca açıklayacağız.

Sarhoş olan kişinin sarhoş olmasının kendi isteğiyle olup olmamasına bağlı olarak hüküm değişir. Buna göre kişi içmek zorunda olduğu hap veya ilaç sebebiyle şuurunu kaybetmişse veya zorla kendisine içki çirilmiş veya içeceğine haberi olmadan içki karıştırılmış ise, bütün bu durumlarda boşama ile alakalı söylenen sözlerden dolayı boşama gerçekleşmez. Çünkü sarhoşluğa sebep olan şey, ya kişinin kendi iradesi dışında veya tedavi için kullanmak zorunda kaldığı ilaçlardan dolayı olmuştur. Bütün bu durumlarda sarhoş olan mazur olduğundan söylediği sözlerden dolayı sorumlu olmaz.²⁴⁴

Kendi iradesi ile sarhoş olanın boşama konusunda sarf ettiği sözler geçerlidir. Onun boşaması, akli başında olup kendi iradesiyle hanımını boşayan kimsenin boşaması gibidir. Bunun nedeni, kendi iradesiyle sarhoş olmasıdır. Boşamasının geçerli olmasının nedeni ise ona bir cezadır. Ayrıca sahabilere, sarhoşa iftira (kazıf) suçundan dolayı ceza verilmesi hususunda ittifak etmişlerdir.²⁴⁵ Yani sarhoş olan birinin başkalarına atmış

²⁴¹Büceyrimî, III, 434, 435.

²⁴²Büceyrimî, III, 434, 435.

²⁴³Büceyrimî, III, 434, 435; Yusuf, Erdebilî, II, 133, 134; Ali Şerbecî ve diğ., II, 130, 131.

²⁴⁴Şirâzî, Ebû, İshak İbrahim b. Ali b. Yusuf el-Firuzabadi, *el-Mühezzeb*, I-IVIII, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1995, III, 3. 4

²⁴⁵Şirâzî, III, 3. 4; Ali Şerbecî ve diğ., II, 125, 126.

olduğu iftiradan dolayı cezaya mustahak olduğu gibi sarhoş iken boşama ile alakalı kullandığı sözlerden de sorumludur.

Asrımızın âlimlerinden Yusuf Karadavî, birçok mezhep ve müctehitlerden delil getirerek sarhoşun sarhoşluk sebebine bakılmaksızın hiçbir surette söylediği sözden dolayı hanımının boşanmayacağını söyler. Kendi isteğiyle kendisini deli yapandan teklif düştüğü gibi kendi arzusuyla sarhoş olandan da teklifin düştüğünü söyler.²⁴⁶

2.4.6. Boşamada Şüpheye Düşmek

Kocanın eşini boşama hususunda şüpheye düşmesi durumunda bu şüpheye itibar edilmez. Nikâh akdinde asıl olan nikâhınvar olup devam etmesidir. Şayet talâk sayısında şüpheye düşerse az olan sayıya göre hüküm verilir. Mesela bir talâkla mı yoksa iki talâkla mı boşadığında şüphe eden birisinin bir talâkı gider.²⁴⁷ Çünkü bu durumda şüphe boşamada değil talâk sayısındadır. Talâk sayısında şüphenin az tarafına itibar edilir. Çok olan tarafın şüpheli olduğundanve asıl olan nikâhın devamlılığı olduğundan çok olan tarafa itibar edilmez.²⁴⁸

2.4.7. Eşlerin Boşamada İhtilaf Etmeleri

Kadın, kocasının kendisini boşadığını iddia etmesine karşı koca bunu inkâr ederse bu durumda yeminle beraber kocanın sözü geçerli olur. Çünkü nikâhta asıl olan nikâhın devamlılığıdır. Kadın bu durumda müddei (davacı) olduğu için onun delil getirmesi gerekir. Müddei aleyhi (davalı) olan kocanın yemin etmesi onun doğruluğunu ispatlamaya yeterlidir. Talâk sayısında İhtilaf olursa yeminle beraber kocanın sözü geçerlidir. Mesela koca bir talâkla boşadığını iddia ederse kadında iki veya üç talâkla boşandığını iddia ederse yeminle beraber kocanın sözüne itibar edilir. Çünkü talâkta asıl olan talak sayısında fazlalığın olamamasıdır.²⁴⁹ Kadın kocasından boşama ile ilgili açık bir söz işitirse ya da iki adil şahidin şahadetiyle kocasının kendisini boşadığını ispatlarsa bu durumda kadın hiçbir şekilde kocasıyla bir arada bulunamaz, gücü yettiği kadar ondan uzak durur. Bir mal karşılığında kendini boşayabilirse o malı kocasına verir, ondan ayrılır.²⁵⁰

Kadının mahkemeye başvurmak suretiye boşanma talebinde bulunması veya bu

²⁴⁶Karadavî, Yusuf, *Çağdaş Meselelere Fetvalar*, I-VII, (Trc, Harun, Ünal), İstanbul ts. II, 205.

²⁴⁷Zuhaylî, Muhammed, IV, 175.

²⁴⁸İmrânî, X, 225.

²⁴⁹Zuhaylî, Muhammed, IV, 177

²⁵⁰İmrânî, X, 237; Zuhaylî, Muhammed, IV, 177.

durumdan haberdar olan komşuların ve her iki tarafın akrabaları makul ölçüler dâhilinde müdahale etmeleri bu anlamda birer çare olarak değerlendirilebilir.

2.5. KOCANIN BOŞADIĞI EŞİNİ NİKÂHINA GERİ ALMASI (RİC'AT)

Nikâh akdi temlik türü akitlerden olmasıyla beraber birçok konuda diğer akitlerden ayrılır. Bu özelliklerden birisi ric'at konusudur. Koca boşamış olduğu hanımına belli şartlar dâhilinde tekrar dönebilir. Ric'at olarak tabir edilen bu durumu izah etmeyi boşama konusu için gerekli görüyoruz.

Boşamaya terettüp eden hükümler çoktur. Bu hükümlerden bazıları hem boşamayı hem de başka bir hükmü içerirken (emzirme, nesep ve miras gibi...) ric'at konusu sadece boşanmayla ilgili bir durumdur.²⁵¹ Burada boşamayla doğrudan alakalı olduğu için ric'at konusuna değineceğiz.

Ric'at kelimesi sözlükte “*bir kere dönmek, bir şeyi retetmek, geri dönmek ve döndürmek*” anlamına gelir.²⁵² Bir fıkıh terimi olarak ric'at *Kocanın bâin boşamanın dışında boşadığı kadını iddeti devam ettiği süre içinde belli bir şekilde (belli sözler ile) nikâhına geri almasıdır.*²⁵³

Ric'atın caiz olduğu hususu ayet, hadis ve icma' ile sabittir.

a. Kitaptan Delil: Kur'an'da ric'at ın meşruiyetine dair şu ayetleri zikredebiliriz: “*Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç ay hali (hayız veya temizlik müddeti) beklerler. Eğer Allah'a ve ahiret gününe inanıyorlarsa, Allah'ın kendi rahimlerinde yarattığını gizlemeleri onlara helal olmaz. Kocaları bu süre içinde barışmak isterlerse, onları geri almağa daha çok hak sahibidirler. Kadınların, yükümlülükleri kadar meşru hakları vardır. Yalnız erkeklerin kadınlar üzerinde bir derece farkı vardır. Allah (c.c.) mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.*”, (Dönüş yapılabilir) boşama iki defadır. Sonrası ya iyilikle geçinmek ya da güzellekle bırakmaktır. (Evlilikte) tarafların Allah'ın belirlediği ölçüleri koruyamama endişeleri dışında kadınlara verdiklerinizden (boşanma esnasında) bir şeyi geri almanız, sizin için helal olmaz. Eğer onlar Allah'ın belirlediği ölçüleri gözetmeyecekler diye endişe ederseniz, o zaman kadının (boşanmak için) bedel vermesinde ikisine de günah yoktur.

²⁵¹ Zuhaylî, Muhammed, IV, 177.

²⁵² Firuzâbâdi, II, 581; Bilmen, II, 175.

²⁵³ Bâcûrî, II, 219; Zuhaylî, Muhammed, IV, 179.

*Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır. Sakın bunları aşmayın. Allah'ın koyduğu sınırları kim aşarsa, onlar zalimlerin ta kendileridir.*²⁵⁴

b. Sünnetten Delil: Ric'atla ilgili hadisler çoktur. Burada delil olarak şu hadis ile iktifa edileceğiz.

İbni Abbas'ın, Hz. Ömer'den rivayet ettiğine göre, "*Hz. Peygamber, (s.a.v.) Hafsa'yı (bir talâk ile) boşadı. Sonra ona rücu' etti (döndü).*"²⁵⁵

c. İcma'dan Delil: Boşama konusunda ric'atın meşruluğunda âlimlerin icmâ vardır.²⁵⁶

1.5.1. Ric'atın Rükünleri

Ric'atın geçerli olabilmesi için bazı şart ve rükünleri vardır. Kısaca bunlara değinerek konuyu açıklayacağız.

2.5.1.1. Rücu' Eden (Koca)

Koca, eşini tekrar nikâhına alabilmesi için, bâliğ, akıllı, kendi iradesiyle rücu'etmesi ve mürtet olmaması gerekir.

Bu maddelerin şart koşulmasının sebebi ric'atın tekrar bir nikâh akdi gibi olmasıdır. Dolayısıyla çocuğun, delinin, zorlananın ve mürtedin (dinden çıkanın) nikâh akdini yapmaları geçerli olmadığı gibi bunların, boşamış oldukları eşlerine tekrar rücu'etmeleri de geçerli değildir.²⁵⁷

2.5.1.2. Sîga

Ric'atın yapıldığına koca tarafından bildirilen söz veya işarettir. Şâfi mezhebinde ric'atın geçerli olabilmesi içinfiille dönüş yeterli olmayıp kocanın bunu sözle beyan etmesi gerekir. Çünkü ricat, nikâh akdinin yerini tutuyor. Nikâh akdinin sözle yapılması şart olduğu gibi ric'at da söz ile olması gerekir.²⁵⁸

Kocanın eşini tekrar nikâhına alması sarih sözlerle "Sana döndüm.", "Seni tuttum.", "Seni nikâhıma geri döndürdüm." olabileceği gibi kinayeli sözlerle de "Seninle evlendim.", "Senin üzerinden haramlığı kaldırdım." olabilir. Yazıyla yapılan

²⁵⁴ Bakara: 2/228, 229.

²⁵⁵ Ebû Dâvûd, Talâk: 38; İbn'i Mâce, Talâk: 1; Nesâî, Talâk: 72.

²⁵⁶ Zuhaylî, Muhammed, IV, 182; Bâcûrî, II, 218.

²⁵⁷ Zuhaylî, Muhammed, IV, 184, 186.

²⁵⁸ Mehmet Keskin, *Şâfi Fıkhı*, I-II(2.Baskı), Ankara 2016, II, 110.

ric'atkinayeli olan sözler kapsamında değerlendirilip yazı sahibinin yazıdan ne kast ettiğine göre hüküm değişir. Buna göre kocaya yazıyı ne niyet ile yazdığı sorulur. Ona göre fetva verilir.²⁵⁹

Sîğanın geçerli olabilmesi için bu iki şartın gerçekleşmesi gerekir:

a. Ric'atın bir şarta bağlanmaması gerekir. Mesela “Falanca kişi gelirse sana dönerim.” vb. gibi.

b. Belirsiz bir vakte bağlanmaması, “Birkaç ay sonra sana döneceğim.” veya “Bir zaman sonra sana döneceğim.” vb. gibi.²⁶⁰

2.5.1.3. Mahal, Rücu' Edilen (Kadın)

Kocanın eşine tekrar dönmesinin geçerli olabilmesi için kadında bulunması gereken birtakım şartlar vardır:

a.Ric'atın cinsel ilişkiden sonra olması: Cinsel birleşmeden önce bir veya iki talâk ile boşanan kadının tâlakı bâin tâlak olduğu için kocasının ric'at yapma imkânı yoktur.²⁶¹ Bunun delili şu ayettir: “*Ey iman edenler! Mümin kadınları nikâhlayıp, sonra onlara dokunmadan (cinsel ilişkide bulunmadan) kendilerini boşadığınızda, onlar üzerinde sizin sayacağınız bir iddet hakkınız yoktur.*”²⁶²

Nikâh akdinin sonuçları çoğaldıkça evliliğin devam ettirilmesi de ona paralel olarak o derecede muhafazası istenilmektedir. Mesela cinsel birleşme olmuşsa boşama daha mahzurlu olur. Şayet boşanan kadın hamile ve ya çocuğu varsa bu mahzur daha da ziyadeleşir.²⁶³ Cinsel ilişki olmadan boşanan kadının hamile olma şüphesi olmadığı için iddet beklemesine gerek yoktur. Ayette açık belirtildiği üzere bu durumdaki kadının bekleyeceği bir iddeti olmadığı için başka birisiyle evlenmesine de bir engel yoktur.

b. Ric'atın sebebi olan ric'i talâkın müddeti var olması: Buna göre fesih olan nikâh akitlerinde, bir bedel karşılığında olan boşamalarda ve üç talâkla boşamadan sonra ric'atolmaz.²⁶⁴

d. İddet süresinin devam etmesi: Buna göre bir veya iki talâk ile boşanan bir

²⁵⁹ İzzettin, *el-Ğaye fi İhtisar'ı-Nihâye*, VI, 8, 9.

²⁶⁰ Zuhaylî, Muhammed, IV, 184, 186.

²⁶¹ Bâcûrî, II, 219.

²⁶² Âhzab: 33/49.

²⁶³ Râzî, XV, 193.

²⁶⁴ İzzettin, *el-Ğaye fi İhtisar'ı-Nihâye*, VI, 8, 9.

kadının iddet süresi bittikten sora rici talâk bâin talâka dönüşeceğiinden dolayı artık ric'at yapılması mümkün olamaz.²⁶⁵

c. Kadının kocasına helal olabilmesi: Yanı ric'at yapıldığında nikâh akdini engelleyecek bir maninin olmaması gerekir. Mesela boşanan kadın veya kocası bu süre içinde dinden çıkarsa ric'at olamaz.²⁶⁶

d. Ric'at yapılan kadının belli olması: belirlemeden iki hanımından birisini boşayan ric'at edemez. Bunun gibi iki hanımını boşayan, ric'at edeceği hanımını belirlemeden "İki hanımından birisine rücu' ettim." derse yaptığı bu ric'at geçerli olamaz. Bunun sebebi her iki durumda da ric'ata konu olan kadının belli olmamasıdır.²⁶⁷

2.5.2. Ric'atın Hükümü

Ric'i talâk ile boşanan kadının, kocası onu tekrar söz veya sözün yerine geçen yazı ve benzeri şeylerle ile nikâhına almadığı müddetçe kocasına haram olur. Haramlığın devam etmesi yönüyle ric'i talâk bâin talâka benzer.²⁶⁸ Şâfî mezhebinde asıl olan görüş, ric'atın mubah oluşudur. Bunun delili Kur'an'ı Kerim'de şu ayetlerdir: "*Boşanan kadınlar iddetlerinin sonuna varınca, onları güzelce tutun yahut onlardan güzelce ayrılın.*"²⁶⁹, "*Kocaları bu süre içinde barışmak isterlerse, onları geri almağa daha çok hak sahibidirler.*"²⁷⁰; (*Dönüş yapılabilecek*) *boşama iki defadır. Sonrası, ya iyilikle geçinmek, ya da güzellikle bırakmaktır.*"²⁷¹ Bu ayeti kerimelerde geçen "güzel tutun.", "onları almağa daha çok hak sahibidirler." ve "iyilikle geçinmek" ifadelerinden açıkça anlaşıldığı üzere ric'at mubahtır. Ric'atın sünnetten delilleri başlığı altında geçen hadisleri, ric'atın mubah olduğunun sünnetten delilleridir.²⁷² Ric'at, mutlak anlamda mubah olmakla beraber, bid'î talâk ile yapılan boşamalarda ric'atın hükmü müstahap olur. Bunun delili İbn'i Ömer'in hadisinde geçen Efendimizin "*Ona tekrar dön.*" emridir.²⁷³

²⁶⁵ Zuhaylî, Muhammed, IV,186, 187.

²⁶⁶ Zuhaylî, Muhammed, IV,186, 187.

²⁶⁷ Zuhaylî, Muhammed, IV,186, 187.

²⁶⁸ İzzettin, *el-Ğaye fi İhtisar'ı-Nihâye*, VI, 8.

²⁶⁹ Talâk: 65/2.

²⁷⁰ Bakara: 2/228

²⁷¹ Bakara: 2/229

²⁷² Müslim, Talâk: 1471; Ebû Dâvûd,4; İbn Mâce, Talâk: 5.

²⁷³ Ebû Davûd, Talâk: 4; İbn Mâce, Talâk: 5.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞAFİİ MEZHEBİNE GÖRE EVLİLİĞİ SONA ERDİRMEDE TALÂK'A BENZİYEN ŞEYLER

Müfârat olarak tabir edilen evliliğin sonlandırılmasının farklı şekilleri vardır. İkinci bölümde müfâratın talâk konusunu ele aldık. Bu bölümde ise talâka benzeyen durumlara değineceğiz.

3.1. HUL' / MUHÂLEA

3.1.1. Hul'un Meşru Oluşu ve Hükümü

Kadının hul' yoluyla kocasından ayrılmasını talep ederek boşanması geçerlidir. Bunun meşruiyetinin delilleri aşağıdaki ayet ve hadislerdir:

a. Ayetten Delil: *“Eğer onlar Allah'ın belirlediği ölçüleri gözetmeyecekler diye endişe ederseniz, o zaman kadının (boşanmak için) bedel vermesinde ikisine de günah yoktur. Bunlar Allah'ın koymuş olduğu sınırlardır. Sakın bunları aşmayın kim bunları aşarsa, onlar zalimlerin ta kendileridir.”*²⁷⁴ Bu ayet, hul'un caiz olduğunu açık bir şekilde beyan ediyor.²⁷⁵ Başka bir ayette şöyle buyruluyor. *“Kadınlara mehirlerini (bir görev olarak) gönül hoşluğuyla verin. Eğer kendi istekleriyle o mehrin bir kısmını size bağışarlarsa, onu da afiyetle yiyin.”*²⁷⁶ Bu ayette geçen *“mehr in bir kısmını size bağışarlarsa”* kısmı hul'un cevazına delâlet ediyor. Çünkü ayeti şöyle yorumlamak mümkündür: Kadınlar boşanmak için sizlere mehirlerinden bir miktar verirlerse, onları boşama karşılığında aldığımız o mehirden yiyebilirsiniz.²⁷⁷ Bu ayette mefhumu muvâfik yoluyla da hul'un cevazına delalet vardır.²⁷⁸ Yani nikâh bağı devam ettiğinde kadının mehri kocası tarafından yenilebildiğine göre, hul' yoluyla o mehrin yenilmesi, tariki evla ile caizdir.²⁷⁹

b. Hadisten Delil: Abdullah b. Abbas'tan (r.a.) hul' yoluyla boşamanın geçerliliği konusunda şu hadis rivayet olunmuştur: *“Sabit b. Kays b. Şemmas'ın karısı Hz. Peygamber'e (s.a.v.) geldi ve 'Ey Allah'ın Resulü! Ben Sabit'e din ve ahlak hususunda (boşanmayı talep ederek) onu cezalandırmıyorum, fakat ben kufran'ul-*

²⁷⁴Bakara: 2/229.

²⁷⁵ Râzî, II, 92.

²⁷⁶ Nisâ: 4/4.

²⁷⁷ Bâcûrî, II, 197.

²⁷⁸ Cürçânî, 222; Erdoğan, 354. Mevhum'u muvâfik hakkında geniş bilgi için bkz: el-Âmidî, Ali b. Muhammed, *el-Ahkâm fî Usulî'l-Ahkâm*, I-IV(1.Baskı), Dârü's-Samî'i, Rîyad, 1424/2003, III, 84.

²⁷⁹Zuhaylî, Muhammed, IV, 196.

*muaşere yapmaktan (kocanın haklarında kusurlu davranarak günahkâr olmaktan) korkuyorum’ dedi. Bunun üzerine Resulullah kadına ‘Sabite (seni boşaması karşılığında) bahçesini geri verecek misin?’ dedi. Kadın ‘evet’ deyip Sabite bahçesini geri verdi, Rasûlullah’a (s.a.v.) Sabit’e hanımından ayrılmasını emretti.”*²⁸⁰ Bu hadiste geçen kadın Sahabî, kocasından görmüş olduğu şiddete tahammül ettiğini söylüyor. Hatta kocası tarafından eli kırıldığı halde bundan dolayı boşanmayı talep etmemiş,²⁸¹ bilakis başka sebeplerden dolayı (beraber yaşanılmayacak derecede çirkin olması sebebiyle) boşanmayı talep etmiştir.²⁸² Hz. Peygamberin (s.a.v.) huzurunda Sabitin eşinden aldığı bahçe karşılığında onu boşaması hul’ un caiz olduğun gösterir.

Kadının meşru bir gerekçe olmadan kocasından boşanma talebinde bulunması mekruhtur.²⁸³ Üç durumda, hul’ ile boşama mekruh olmayıp caizdir.

a. Allah’ın (c.c.) emirlerinin çiğneneme korkusu durumunda kadın hul’ ile boşanma talebinde bulunabilir. Kocanın Allah’ın (c.c.) emirlerini yapmaması ve ya kadının nafakasını temin etmemesi bu kapsamda kabul edilir.²⁸⁴

b. Koca hanımını terbiye etmek amacıyla vurduğunda, kadın için hul’ ile boşanma talebi caiz olur.²⁸⁵

c. Koca, üç talâk üzerine yemin ettiğinde ve henüz yeminini bozmamışsa hul’ ile eşini boşamasında bir sakınca olmaz.²⁸⁶ Çünkü bu durumda kadın hükmen boş sayılır. Bunun sebebi, kocanın yaptığı yeminine sadık kalmasıdır. Koca, üç talâk ile yaptığı yeminine sadık kalması, eşini üç talâk ile boşaması anlamına geldiği için kadın hul’ ile kocasından ayrılması caizdir.

²⁸⁰Buhâri, Talâk: 12.

²⁸¹Askalânî, Ahmed b. Ali b. Hacer, *Fethuül’l-Bari Şerhü Sahihi’l- Buhâri*, I-XII(1.Baskı), Dârü’s-Selâm, Riyad 2000, IX, 495, 496.

²⁸²Râzî, II, 93.

²⁸³Belkinî, Sıracüddin Ebû, Hafs, Ömer b. Rislân, *et-Tedribü’r-Ravî fi’l-Fikhi’ş-Şâfiî*, I-IV(1.Baskı), Dârü’l-Kibleteyn, Riyad 2012, III, 194.

²⁸⁴ Belkinî, III, 194.

²⁸⁵ Belkinî, III, 194.

²⁸⁶ Belkinî, III, 194.

3.1.2. Hul'un Rükünleri

Bir çeşit boşama olan hul'un gerçekleşmesi için bazı şart ve rükünleri vardır. Bu şart ve rükünlerin tahakkukuyla ancak hul' geçerli olabilir. Hul'un rükünleri açıklarken her rükünde bulunması gereken şartlara değineceğiz.

1. Koca

Hul'un rükünlerinden birisi kocadır. Kocanın hul' yapmasının geçerli olabilmesi için akıllı, baliğ ve hür iradesiyle karar vermiş olması gerekir.²⁸⁷ Bu şartları taşıyan koca, eşinden alacağı bir bedel karşılığında eşini boşayabilir. Alınacak bedelin bir sınırı yoktur. Buna göre az bir bedel karşılığında bile hul' caizdir. Çünkü koca, bir bedel olmadan da eşini boşayabildiğine göre bir bedel karşılığında boşadığı zaman bedelin değerine bakılmaksızın boşama geçerli olur.²⁸⁸ Yani bu bedel mehirin altında bir meblağ olabildiği gibi mehir ve ya mehirden daha yüksek bir meblağ da olabilir.

2. Hul'u Talep Eden (Kadın)

Bir bedel karşılığında kocasından ayrılmak isteyen kadında şu şartların bulunması gerekir:

a. Kadın, akil ve baliğ olması gerekir.²⁸⁹

b. Malında tasarruf yapmaya engelin olmaması. Kadının hul' ile boşanabilmesi için sahip olduğu mülkte mutlak tasarruf sahibi olması gerekir. Hastalık veya sefihlik sebebiyle mali tasarruflarına ipotek konulan kadınlar hul' ile boşanamazlar.²⁹⁰

3. Hul'a Konu Olan Şey (Talâk)

Hul'un caiz olması için kadın, kocasının nikâhında bulunması gerekir. Çünkü bir bedel alan koca karşılığında sahip olduğu bir şeyi vermesi gerekir. Yani kadının kocasına nikâhlanması kocasının ona mâlik olması anlamına geliyor. Kadın, kocasına olan o aitiklikten kurtulmak için bir bedel öder. Dolayısıyla ödediği bedel karşılığında kocasından ayrılmış olur.²⁹¹

²⁸⁷Zuhaylî, Muhammed, IV, 198.

²⁸⁸Erdebilî, III, 100.

²⁸⁹Erdebilî, III, 100, 101.

²⁹⁰Zuhaylî, Muhammed, IV, 198.

²⁹¹İmrânî, X, 10.

Buna göre ric'i talâk ile boşanan kadın, henüz iddetleri bitmemişse, bir bedel karşılığında kocası onu boşayabilir. Çünkü ric'i talâk ile boşanan kadın, kocasının nikâhı altında sayılır. Ric'i talâkta iddet bitmişse veya kadın bâin talâk ile boşanmışsa hul' caiz değildir. Çünkü bu iki durumda kadın, kocasına olan aidiyeti bitmiştir. Yeni bir akit ve yeni bir mehir olmadan kadın, kocasına helal olmaz. Dolayısıyla bu iki durumda olan kadın kocasına yabancı olmuştur. Yabancı olan bir kadın için de hul' yapmak söz konusu olamaz.²⁹²

4. Bedel

Kadın, boşanmak için kocasına vermeyi taahhüt ettiği maldır. Bu bedelin malum ve mal değerini taşıyan şeylerden olması gerekir. Buna göre kadın, necis bir şeyi (domuz eti, şarap vb.) bedel olarak verirse caiz olmaz. Kadının hul' için bedel olarak mal sayılmayacak şeylerden bir şey vermişse geçerli olmaz. Bu durumda kadın mehir'i mislini bedel olarak kocasına vermesi gerekir.²⁹³

Kadının ödeyeceği bedel muayyen bir mal veya para olursa bunu kocasına vermesi gerekir. Şayet bu bedel belirlenmemişse kadın mehir'i misil vermesi gerekir. Koca hul'dan bahseder ama herhangi bir bedelden de bahsetmezse ve bedelde adamın aklına gelmemişse bu durumda her ne kadar hul' lafzı geçmiş olsa da bu hul' değil belki âdi (kocanın boşaması) olan talâkın kinayeli olan kısmından kabul edilir. Bu durumda talâk vaki olup olmaması kocanın niyetine göre olur. Boşamayı kastetmişse bir rici talâk ile boşama gerçekleşir.²⁹⁴ Boşamayı niyet etmemişse boşama olmaz.

5. Sîga

Hul'un rükünlerinden olan sîga, hul' (ayrılma) sözüyle olabileceği gibi talâk sözüyle de olabilir. Kadın, "Şu dokuz bin TL karşılığında beni boş." söylese kocası da "Seni üç talâk ile boşadım veya hul' ettim." derse boşama gerçekleşir. Hul' sonucunda kadın bir bâin talâk ile boşanmış olur. Kadın, "Beni dokuz bin TL karşılığında boş." söylese kocası, "Seni bir talâk ile boşadım" derse bu durumda koca paranın üçte biri olan üç bin TL'yi hak eder. Çünkü kadının söylediği para miktarı üç talâk ile boşamaya

²⁹²İmrânî, X, 10, 11.

²⁹³Gazzâlî, II, 48.

²⁹⁴Bâcûrî, II, 196, 197.

bedel olarak söylenmiş. Koca üç talâktan boşadığı talak adedi nispetinde parayı hak eder.²⁹⁵

3.1.3. Hul‘da Vekâlet

Eşlerden birisi veya ikisi vekâlet yoluyla hul‘ yaptırabilirler. Vekillerin erkek olma şartı yoktur. Kadın hul‘ konusunda kendisi için bir kadın vekil tayin edebildiği gibi erkek de bir kadını kendisine vekil tayin edebilir. Bunun sebebi hul‘un bey’ gibi muavaza akitlerinden olmasıdır.²⁹⁶

3.1.4. Eşlerin Hul‘da İhtilaf Etmeleri

Eşlerin hul‘ konusunda İhtilaf etmelerinin birçok şekli vardır. Bu İhtilafları başlıca üç başlık altında toplamak suretiyle açıklayacağız.

3.1.4.1. Hul‘ Yapılıp Yapılmamasında İhtilaf Etmeleri

Kadın, hul‘ yapıldığını iddia edip ve elinde bunu ispatlayacak bir delil de bulunmazsa, kocasının yemin etmesiyle hul‘un olmadığına karar verilir. Bunun sebebi nikâhın devam etmesinin asıl almasıdır. Nikâh akdinin hul‘ ile sonlandırıldığını iddia eden kadının davasını ispatlaması için iki erkek şahit getirmesi gerekir.²⁹⁷

Nikâh akdinin hulu’ yoluyla sonlandığını iddia eden kadın, davasını ispatlaması için iki erkek şahit dışında getirdiği hiçbir delil kabul edilmez.²⁹⁸ Kadın iki erkek şahit getirdiğinde davasını ispatlamış olur.²⁹⁹ Bu durumda kocası hul‘u inkâr ettiği için herhangi bir bedel alamaz. Bir bedel alabilmesi için hul‘u inkâr etmekten vazgeçmesi gerekir.³⁰⁰

3.1.4.2. Eşlerin Hul‘un Bedelinde İhtilaf etmeleri

Erkek, bir bedel karşılığında hanımını boşadığını iddia ederse, buna mukabil kadın, o bedeli inkâr ederse veya kendisinin boşanmadığını iddia ederse, bu durumda kadın bir bâin talâk boşanmış olur. Kadın iddeti bitene kadar kocasından nafaka ve

²⁹⁵ Mutîi, XVIII, 183.

²⁹⁶ Şirbînî, III, 276, 277.

²⁹⁷ Şirbînî, III, 277.

²⁹⁸ Mutîi, XVIII, 195.

²⁹⁹ İmrânî, X, 59.

³⁰⁰ Zuhaylî, Muhammed, IV, 205.

mesken hakkını alabilir. Kadının iddeti bitmeden kocası ölürse kadın, kocasına mirasçı olamaz. Fakat kadın kocasından önce ölürse, kocası ona mirasçı olur.³⁰¹

3.1.4.3. Eşlerin Hul'un Bedelinin Cinsinde İhtilaf Etmeleri

Eşler hul'un varlığında hemfikir olmalarıyla beraber hul' ile alakalı detayda İhtilaf etmeleridir. Mesela kadın üç talâk ile boşama karşılığında hul' yapıldığını iddia ederken kocası bir veya iki talâk karşılığında onu boşadığını iddia eder, veya kadın, para vereceğini iddia ederken, kocası altın alacağını iddia eder. Bu durumda ikisinden delil istenilir. Şayet ikisi de delil getiremezse ikisine ayrı ayrı yemin ettirilir. Yeminden sonra hâkim, kadını bir bain talâk ile kocasından ayırır ve kadının mehri mislini hul'un bedeli olarak kocaya verir.³⁰²

Şahitler arasında İhtilaf olursa hul' olmadığına karar verilir. Mesela şahitlerden birisi iki bin TL karşılığında hul' yapıldığını iddia ederken diğeri bu bedelin üç bin TL olduğunu iddia eder. Bu durumda hul'un olmadığına karar verilmesinin sebebi şahitlerin iki ayrı akitte şahitlik etmeleridir. İkisi aynı şeye şahitlik etmedikleri için şahitliliği kabul edilmez.³⁰³

3.1.6. Hul'un Sonuçları

Bir bedel karşılığında kadının, ayrılması anlamına gelen hul'un üzerine terettüp eden hükümler şunlardır:

a. Hul' caiz olmakla beraber mekruhtur. Mekruh olmasının sebebi şeriata göre devam ettirilmesi istenen nikâh akdinin sonlandırılmasıdır.³⁰⁴

b. Kadın reşit olması şartıyla her durumda hul' yapması geçerlidir. Kadının hayız da olması ya da temizlik süresi içinde cinsi ilişkiden sonra hul' yapılmasında bir sakınca yoktur.³⁰⁵ Çünkü hul'' kadının kendi isteğiyle olur. Bu durumu kadın, kendi rızasıyla karar verdiği için erkek için bir sakınca olmaz.³⁰⁶

³⁰¹ Mutîi, XVIII, 194, 195; Zuhaylî, Muhammed, IV, 206.

³⁰² Mutîi, XVIII, 193, 194.

³⁰³ İmrânî, X, 59; Mutîi, XVIII, 193, 194.

³⁰⁴ Şîrbînî, III, 262.

³⁰⁵ İmrânî, X, 15.

³⁰⁶ İmrânî, X, 15; Şerbecî ve diğ., II, 122, 123.

c. Şâfiî mezhebinde hul', bir bâin talâk olduğu için kocanın hanımına tekrar dönebilmesi için yeni bir akit ve kadının razı olacağı yeni bir mehir gereklidir.³⁰⁷

d. Hul'dan sonra hiçbir talâk geçerli değildir. Dolayısıyla koca, hul'dan sonra hanımını boşaması, îlâ yapması veya zihâr yapmasının hiçbir hükmü yoktur. Bunun sebebi, hul' sebebiyle bir bâin talâk ile kadının kocası için yabancı olmasıdır.³⁰⁸ Yabancı kadınları boşamak geçerli olmadığı gibi, bâin talâk ile boşanan kadını da boşamak caiz değildir.³⁰⁹

f. Ölüm hastalığında olan kadının hul' yoluyla boşanmak talep etmesi caizdir. Bu durumdaki kadın kocasından boşanmış olur. Şayet kadın bu hastalığında ölürse, kadının varisleri mirasın mehri mislin dışında kalanın üçte birinden fazla olana itirazda bulunabilirler.³¹⁰ Ölüm hastalığında olan kadın malının üçte birisinde tasarruf yetkisine sahiptir. Mehri misil dışında kalan malların üçte birisini kocasına hul' bedeli olarak verebilir. Geri kalan malın üçte ikisi varislerin olduğu için hul' bedeli olarak verilemez.

g. Hul' için hâkimin kararı şart değildir. Eşler kendi aralarında belli bir bedel üzerine anlaşıp ayrılabilirler. Bunun delili şu ayettir: *“Eğer onlar Allah'ın belirlediği ölçüleri gözetmeyecekler diye endişe ederseniz, o zaman kadının (boşanmak için) bedel vermesinde ikisine de günah yoktur.”*³¹¹ Ayette, hâkime gidip gitmeme konusunda bir ayırım yapılmamış. Bir diğer husus hul' muvazaa (karşılıklı menfaat) türü akitlerdendir. Bu tür akitlerde hâkimin kararına gerek yoktur.³¹²

3.2. İLÂ

3.2.1. İlânın Hükmü ve Meşru Oluşu

İlânın meşruluğu şu ayet ile sabittir: *“Eşlerine yaklaşmamağa yemin edenler için dört ay bekleme süresi vardır. Eğer (bu süre içinde) dönerlerse, şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir. Eğer (yemin edenler yeminlerinden dönmeyip kadınlarını) boşamaya karar verirlerse (ayrılırlar). Biliniz ki, Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.”*³¹³

³⁰⁷ Ali Şerbecî vedîğ, II, 122, 123.

³⁰⁸ Ali Şerbecî vedîğ, II, 122, 123.

³⁰⁹ Şirbînî, III, 264, 265.

³¹⁰ Şirbînî, III, 264, 265.

³¹¹ Bakara: 2/229.

³¹² İmrânî, X, 15.

³¹³ Bakara: 226, 227.

Îlâ sebebiyle kadın eziyet görür. Bundan dolayı îlâ yapmak haramdır.³¹⁴ Bu bağlamda Hz. Peygamberimizin (s.a.v.) hicretin dokuzuncu senesinde eşlerine bir ay yaklaşmayacağına dair yemin etmesi,³¹⁵ îlâ olarak kabul edilmez. Çünkü îlânın süresi en az dört ay olması gerekir.³¹⁶ Îlâ haram olduğuna göre Hz. Peygamberin (s.a.v.) haram işlemesi düşünülemez.³¹⁷

3.2.2. Îlânın Rükünleri

Îlânın geçerli olabilmesinin altı rüknü vardır.³¹⁸ Bu rükünlerin her birisi için şartlar vardır. Her rüknü açıklarken o rükün için gerekli olan şartlara da değineceğiz.

3.2.2.1. Yemin Eden (Koca)

Îlânın rükünlerinden birincisi yemin eden kocadır. Kocanın yapmış olduğu yeminin boşama ile alakalı olarak sonuç verebilmesi için kocada şu şartların bulunması gerekir:

a. Koca, îlâ yaptığı kadın, kendisinin eşi olması gerekir. Dolayısıyla erkek, kendi eşi için kullandığı yemin geçerli olur. Yani, bir erkeğin yabancı bir kadın için îlâ yapmasının hiçbir bağlayıcılığı yoktur.³¹⁹ Îlâ yapabilmek için kocanın müslüman olma şartı yoktur. Dolayısıyla kocanın Müslüman veya başka bir dine mensup olması arasında bir fark yoktur. Keza koca, îlâ sözünü söylerken sarhoş olup olmaması arasında bir fark olmadığı gibi kocanın kendi isteğiyle kendisini sarhoş edip etmemesi arasında da bir fark yoktur. Bütün bu durumlarda kocanın yaptığı îlâ geçerlidir.³²⁰

b. Kocanın akıllı ve buluğ çağına yetişmiş olması gerekir. Dolayısıyla çocuk yaşta olan kocanın ve deli olanın îlâ yapmaları geçerli olmaz.³²¹

c. Hanımına belli süre yaklaşmayacağına dair yemin eden kocanın eşiyle cinsel birleşmesi mümkün olabilmesi gerekir.³²² Kişinin yapamayacağı bir şeye yemin yapması anlamsızdır. Çünkü yemin etmezse bile o işi yapamaz. Buna göre, cinsel aleti

³¹⁴Şîrbînî, III, 343.

³¹⁵Buhâri, Talâk: 31.

³¹⁶Bâcûrî, II, 226.

³¹⁷Belkîni, III, 34; Şîrbînî, III, 343.

³¹⁸İmrânî, X, 272.

³¹⁹İmrânî, X, 272.

³²⁰İmrânî, X, 274.

³²¹Gazâlî, II, 77.

³²²Mutîî, XIX, 3.

hiç olmayan erkeklerin, îlâ yapmaları geçerli değildir. Cinsel aleti sonradan kesilen veya felçli olanların da îlâ yapmaları geçersizdir.³²³

Hasta olanlar, cinsel organı burulmuş olanlar ve haşefe miktarı kadar aletinden bir parça kalanların îlâ yapmaları geçerlidir. Çünkü bunların eşleriyle cinsel birleşme yapmaları imkânı vardır.³²⁴ Bu imkân tasavvur edilebildiği için bunların îlâ yapmaları geçerli olur.

3.2.2.2. Sîga

Îlânın gerçekleşmesi için bunun söz ile yapılması gerekir.³²⁵ Sîga olarak tabir edilen bu sözün dört başlık altında toplayabiliriz.

a. Zahiri ve batini anlamıyla cinsel birleşmeden başka hiçbir şeye delalet etmeyen sarîh sözler.³²⁶ Arapça dışındaki dillerde sadece cinsel birleşmeye delalet eden sözler de sarîh kabul edilir.³²⁷ Îlâ anlamına geldiğini bilmek koşuluyla Arap olan biri başka bir dilde îlâ yapabildiği gibi Arapça bilmeyen biriside Arapça kelimeler ile îlâ yapabilir. Bu tür sözler îlâ’da kullanımları sarîh oldukları niyete bakılmaksızın bu sözler ile îlâ olmuş olur.³²⁸

b. Başka anlamlara gelme ihtimali olmasına karşı örfte cinsel birleşme anlamında kullanılan sözler. “cimâ” ve “vatı” kelimeleri buna örnektir. Cimâ kelimesi beraberlik anlamına gelse bile örfte “cinsel ilişki” anlamında kullanılmaktadır. “vatı” kelimesi de her ne kadar “basmak” anlamına gelse, örfteki anlamı cinsel birleşmektir. Buna göre birisi eşine “Allah’a yemin ederim seninle dört ay cimâ (beraberlik) yapmayacağım.” söylerse kazaen îlâ yapmış olur. Fakat “ben bu söz ile beraber olmayı kast ettim” derse, diyaneten onun ile Allah (c.c.) arasında kalmış bir durum olur. Çünkü sözlükte onun kast etmiş olduğu anlam da vardır.³²⁹

c. Cinsel birleşmeye delalet ettikleri gibi başka anlamlara da gelen kinayeli sözler. “Vallahi, seninle aynı yatakta yatmam.”, “Vallahi, ikimiz bir evde durmayız.”

³²³Mutî, XIX, 4.

³²⁴Gazâlî, II, 77.

³²⁵Gazâlî, II, 77.

³²⁶İmrânî, 281.

³²⁷Şâfiî, IV, 274; Zuhaylî, Muhammed, IV, 211.

³²⁸Şirbînî, III, 343.

³²⁹İmrânî, X, 281.

vb. Bu sözler îlâ niyetiyle söylenmişse îlâ kabul edilir. Şayet başka bir niyet ile söylenmişse îlâ olmaz.³³⁰

d. Sarih ve kinaye olup olmamasında İhtilaf olan sözler. Dokunma anlamına gelen “mülamese” ve “mübâşere” kelimeleri buna örnek gösterilebilir. Bu sözler Şâfiî'nin kadim görüşüne göre sarih olan sözlerdir. Erkek, eşine “Vallahi sana dokunmayacağım.” söylerse niyetine bakılmaksızın îlâ gerçekleşmiş olur. Bunun sebebi ayette bu kelimenin (dokunmak) cinsel birleşme anlamında kullanılmasıdır.³³¹ “veya kadınlara dokunur.” (cinsel ilişkide bulunur.)³³² “İtikâfta iken eşlerinize yaklaşmayın.”³³³ Birinci ayette cinsel birleşme “mülâmeset” ile tabir edilmiş. İkinci ayette ise bu durum “mübâşeret” ile anlatılmıştır.

Şâfiî'nin cedit görüşüne göre bu kelimeler kinayeli olan kelimelerden kabul edilir. Buna göre bu sözlerin sahibi şayet boşamayı kast ederse îlâ olur. Eğer başka bir şey kast ederse veya îlâyı kast etmezse îlâ yapmamış olarak kabul edilir. Şâfiî'nin bu iki görüşünden tercih edilen ikinci (cedit) görüşüdür. Bunun sebebi bu sözlerin sözlük anlamlarından başka anlamlara da gelmesidir.³³⁴ Yani kinayeli olarak kullanmaya elverişli olmalarıdır.

3.2.2.3. Yeminin Yapıldığı Mahal (Kadın)

Îlânın rükünlerinden birisi olan kadında şu şartların bulunması gerekir:

a. Hakkında îlâ yapılan kadının cinsel birleşmeye elverişli olması gerekir. Buna göre cinsel organı kemik ile kapalı olan kadına îlâ yapmak söz konusu olmaz.³³⁵

b. Kadın, ric'î talâk ile boşanmışsa iddeti bitmemiş olması gerekir. Ric'î talâk ile boşanmış bir kadının iddeti bitmediği sürece kocası ona dönebilir.³³⁶

Bâin talâk ile boşanmış kadınları îlâ ile boşamanın bir bağlayıcılığı yoktur. Çünkü bâin talâk ile kadın, kocasına yabancı olmuş olur. Bir erkek yabancı bir kadın hakkında îlâ yapamadığı gibi bâin talâk ile boşadığı hanımına da îlâ yapamaz.³³⁷

³³⁰ İmrânî, X, 281; Şirbînî, III, 347.

³³¹ İmrânî, X, 281.

³³² Maide: 5/6.

³³³ Bakara: 2/187.

³³⁴ İmrânî, X, 282.

³³⁵ Bâcûrî, II, 224, 223.

³³⁶ Şirbînî, III, 343, 344.

³³⁷ Zuhaylî, Muhammed, IV, 209.

3.2.2.4. Yemin Edilen Şey

Îlâ yapan kişinin yemini geçerli olabilmesi için şu iki yemin şekillerinden birisiyle yemin etmiş olması gerekir:

a. Allah'ın (c.c.) zatına veya sıfatına yemin etmek.³³⁸ Mesela “Allah'a (c.c.) yemin ederim ki beş aya kadar seninle cinsel ilişkiye girmeyeceğim.” veya “Her şeyi bilen gören Allah'a (c.c.) yemin ederim ki altı aya kadar seninle yatmayacağım.”³³⁹ vb.

b. Koca, eşiyile cinsel birleşme yapması takdirde kendisine bir yükümlülük yüklemesi. Bu, bir nezir olabileceği gibi, eşini boşama da olabilir.³⁴⁰ Mesela “Eğer seninle dört aya kadar cinsel ilişkide bulunursam boş ol.” veya “Seninle dört aya kadar cinsel ilişkide bulunursam şu kadar malım fakirlere nezir olsun.” şeklinde olur.³⁴¹

3.2.2.5. Üzerinde Yemin Edilen Şey

Îlâ yapmanın rükünlerinden birisi de kocanın yapmayacağına dair yemin ettiği şeydir. Bu da erkeğin hanımına cimâda (cinsel birleşmede) bulunmayacağına yemin etmesidir. Buna göre koca eşini belli bir müddet öpmeyeceğine dair yemin etmesi, îlâ kapsamına girmez.³⁴²

Koca, eşine hayız müddeti içinde cimâda bulunmayacağına dair yemin etmesi durumunda îlâ yapmış olmaz. Çünkü Îlânın haram olmasının illeti kadına eziyettir. Koca bu haramı yapmayacağı hususunda yemin etmesi ve bu yeminine sadık kalması durumunda kadın için bir zarar söz konusu olamaz. Kocanın böyle bir yemine bağlı kalması da güzel olur.³⁴³ Çünkü bu vesileyle kendisini haramdan uzak tutmuş olur.

3.2.2.6. Yemin Yapıldığı Süre

Îlânın rükünlerinden beşincisi, kocanın yemin ederken söylediği süredir. Îlânın olabilmesi için bu süre dört aydan fazla olması gerekir. Dolayısıyla dört ay ve daha az süre için yapılan yeminler îlâ kabul edilmez.³⁴⁴ Bu şekilde yapılan yeminler için normal yeminlerdeki hükümler uygulanır. Mesela iki ay eşine yaklaşmayacağına yemin eden birisi iki aydan önce yaklaşırsa yemini bozduğu için yemin keffâreti vermesi gerekir.

³³⁸ Gazâlî, II, 78.

³³⁹ Gazâlî, II, 78.

³⁴⁰ Gazâlî, II, 78.

³⁴¹ Şîrbînî, III, 344.

³⁴² Şîrbînî, III, 344.

³⁴³ Şîrbînî, III, 345.

³⁴⁴ Bâcûrî, II, 226.

Şayet iki aydan önce eşine yaklaşmazsa bu durumda ne yeminini bozmuş olur ne de îlâ yapmış sayılır.³⁴⁵

Îlâ süresinin dört aydan fazla olduğuna delil şu ayettir: “Eşlerine yaklaşmamağa yemin edenler için dört ay bekleme süresi vardır. Eğer (bu süre içinde) dönerlerse, şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”³⁴⁶ Ayette îlâ yapan erkekler ve eşleri mutlak zikir edilmiştir. Bundan dolayı eşlerden birinin köle diğerinin hür veya birinin müslüman diğerinin gayri müslim olması arasında da fark yoktur. Çünkü îlâ sebebiyle kadın fitri olarak zarar görür. Bundan dolayı bu süre bütün kadınlar için aynı mağduriyete sebep verir.³⁴⁷

3.2.3. Îlânın Sonuçları

Koca, eşine dört aydan fazla bir süre içinde veya ebediyen eşine yaklaşmayacağına dair yemin ettiğinde, îlâ yapmış olur. Îlâ ile alakalı şart ve rükünlerin de tahakkuk etmesiyle beraber îlâ üzerinde bazı hüküm ve sonuçlar terettüp eder. Bu hususları ayrı başlıklar altında açıklayacağız.

3.2.3.1. Kocaya Mühlet Verilmesi

Kocaya, hanımına dönmesi için dört ay zaman verilir. Bu süre içinde hanımına dönmesi durumunda koca yemin keffâreti verir. Böylece evlilik devam eder. Şayet koca hanımına dönmeyede ısrar ederse (kadının mahkemeye başvurmasıyla) hâkim bir ric‘i talâk ile kadını boşar.³⁴⁸

Kocaya tanınan dört aylık sürenin başlangıcı îlânın yapıldığı andan itibaren başlar. İlâdan sonra, koca için hanımına yaklaşması için bir engel olması ilâyi etkilemez. Mesela koca hasta olur veya gurbette kalırsa îlâ süresi kesintiye uğramaz. Fakat kadınında cinsel birleşmeye bir engel olursa îlâ süresi biter. Kadındaki bu özür bittikten sonra tekrar îlâ müddeti başlar. Örneğin ilâdan sonra ramazan ayı gelmesiyle îlâ süresi Ramazandan sonra tekrar baştan hesaplanır. İlâdan sonra kadının hayız ve nifas zamanları ise îlâ süresine bir engel teşkil etmez.³⁴⁹

³⁴⁵ Şirbînî, III, 343.

³⁴⁶ Bakara: 2/226.

³⁴⁷ Râzî, II, 76, 77.

³⁴⁸ Şirbînî, III, 348, 349.

³⁴⁹ Şirbînî, III, 349; Zuhaylî, Muhammed, IV, 214.

Îlânın müddeti olan dört ay bittikten sonra koca iki tercihten birisini yapmak zorundadır. Ya yemininden vazgeçip keffâret öder ya da eşini boşar.³⁵⁰

3.2.3.2. Sürenin Bitmesinden Sonra Kadının Dava Açabilmesi

Îlânın süresi olan dört ay bittikten sonra kadın, kocasına kendisine dönmesi hususunda talepte bulunur. Şayet kocası ona dönerse bu durumda koca yeminini bozduğu için keffâret ödemesi gerekir. Eğer Allah'ın (c.c.) zat ve ya sıfatlarına yemin etmişse yemin keffâreti öder. Şayet bir ibadeti veya bir sadaka vermesini şart koşmuşsa bu şartları yerine getirir.³⁵¹ Koca dört ayın sonunda hanımına dönmeme konusunda ısrar ederse kadın zarara uğratıldığı için mahkemeye başvurma hakkına sahip olur. Mahkemeye başvurması durumunda hâkim kadını bir ric'i talâk ile boşar.³⁵²

3.2.4. Eşlerin Îlâ'da İhtilaf Etmeleri

3.2.4.1. Eşlerin Îlânın Olup Olmamasında veya Îlânın Müddetinde İhtilaf Etmeleri

Kadın, îlâ yapıldığını veya îlâ müddeti olan dört aylık sürenin bittiğini iddia ederse kocanın yemin etmesiyle kocanın sözüne itibar edilir. Çünkü asıl olan kocanın îlâ yapmaması ve îlâ yapmışsa da bu süresinin devam etmesidir.³⁵³ Kocanın yemin etmesiyle, kadının iddia etmiş olduğu duruma itibar edilmez.

3.2.4.2. Eşlerin Îlâdan Sonra Cinsel Birleşmenin Olup Olmamasında İhtilaf Etmeleri

Kadın îlâdan sonra kocasının kendisiyle beraber olduğunu itiraf ettikten sonra bu durumu inkâr edecek olursa onun bu itirazına itibar edilmez. Bunun sebebi kadının önceden yapmış olduğu itiraftır.³⁵⁴ Koca îlâdan sonra hanımıyla beraber olduğunu iddia etmesine karşı kadın bunun aksini iddia ederse, kocanın yemin etmesiyle sözü tasdik edilir.³⁵⁵ Çünkü asıl olan evliliğin devamıdır.

3.2.4.3. Eşlerin Îlâ Sözüünün Kaç Kere Söylendiği Hususunda İhtilaf Etmeleri

Koca, birden fazla îlâ yapması durumunda şayet ikinci ve üçüncü yeminleri birinci yemine bir tekit olarak söylediğini iddia ederse onun bu iddiası tasdik edilir. Hatta koca, ayrı meclislerde îlâ yaparsa ve tekit amaçlı îlâ yaptığını iddia ederse bu

³⁵⁰ Şirbînî, III, 349.

³⁵¹ Bâcûrî, II, 228.

³⁵² Bâcûrî, II, 228.

³⁵³ Mutîî, XIX, 51; Şirbînî, III, 351.

³⁵⁴ Şirbînî, III, 352.

³⁵⁵ Zuhayî, Muhammed, IV, 215.

iddiasında doğrulanır. Meclis farklılığının îlâ sözlerinin birbirine tekit olmasına zararı olmaz. Çünkü îlâ geleceğe ait bir hükümdür. Îlâ gelecek ile ilgi olunca onu ayrı meclislerde tekit etmek, –gelecekteki bir şeyi tekit anlamına geldiği için- daha uygun olur. Kadın, kocasının yaptığı birden fazla îlâ ile tekit değil de ayrı bir îlâ yaptığını iddia ederse kocanın yemini ile beraber sözü tasdik edilir ve bir kere îlâ yaptığını hüküm edilir. Dolayısıyla kadının iddiasına itibar edilmez. Çünkü asıl olan evliliğin devam etmesi ve îlânın olmamasıdır.³⁵⁶

3.3. ZİHÂR

3.3.1. Zihârın Hükümü ve Meşru Oluşu

Zihâr yapmak geçerli olmakla beraber haramdır. Çünkü zihâr yapan kişi yalan konuşmakla beraber eşine eziyet etmiş ve iftira atmış olur.³⁵⁷ Zihârın haram olduğuna delil şu ayettir: “Şüphesiz onlar (zihâr yaparlarken) hoş karşılanmayan ve yalan bir söz söylüyorlar.”³⁵⁸

Zihârın meşruluğu kitap, sünnet ve icmâ ile sabittir.

a. Kitaptan delil: “İçinizden kadınlarına zihâr yapanlar bilsinler ki, o kadınlar onların anaları değildir. Onların anaları ancak, kendilerini doğuran kadınlardır. Şüphesiz onlar (zihâr yaparlarken) hoş karşılanmayan ve yalan bir söz söylüyorlar. Şüphesiz Allah çok affedicidir, çok bağışlayıcıdır.”³⁵⁹

b. Sünnetten delil: Havle binti Sa'lebe adında sahabe söyle demiştir: “Kocam bana zihâr yaptı. Rasûlullah'a s.a.v. gelip bu durumu arz ettim. Resulullah bana ‘Allah’tan kork o senin amcanın oğludur’ söyledi. Ben kocamı ne kadar şikâyet ettiysem Resulullah bu şekilde cevap verdi. Mücadele suresinin ilk ayetleri ininceye kadar bu şekilde mücadele devam etti .”³⁶⁰

c. İcmâdan delil: Zihârın geçerli olmasıyla beraber haram olduğu konusunda bütün İslâm âlimleri hemfikirdirler. Bu konuda herhangi bir ihtilaf söz konusu değildir.³⁶¹

³⁵⁶ Zuhayi, Muhammed, IV, 215.

³⁵⁷ Zuhayi, Muhammed, IV, 218.

³⁵⁸ Mücadele: 58/2.

³⁵⁹ Mücadele: 58/2.

³⁶⁰ Ebû Dâvûd, Talâk: 62.

³⁶¹ İmrânî, X, 333; Belkini, III, 356; Şirbînî, III, 352; Bâcûrî, II, 229; Zuhayi, Muhammed, IV, 218.

Zihârın geçerliliği için bazı rükün ve şartlar vardır. Rükünlerini açıklarken o rükün için gerekli olan şartlara da değineceğiz.

3.3.2. Zihârın Rükünleri

Zihârın dört rüknü vardır.³⁶² Bu rükünlerin gerçekleşmesiyle zihâr yapılmış olur.

3.3.2.1. Zihâr Yapan (Koca)

Zihârın yapan kişinin erkek olması gerekir ve zihâr ile alakalı sözleri –yabancı bir kadına değil- hanımına söylemiş olması lazımdır.³⁶³ Bir erkeğin yabancı bir kadına zihâr yapması geçersiz olduğu gibi bir kadının kendi kocasına zihâr yapması da geçersizdir. Bunun sebebi zihârın cahiliye döneminde talâk gibi boşama yollarından birisi olmasıdır. Boşama hakkı kocanın elinde olduğu gibi, talâk gibi olan zihâr da kocanın elindedir. Bir kadın kocasına, “Benim sırtım senin için annenin sırtı gibidir.” söylemesi hiçbir sonuç doğurmaz. Zihâr yapmanın kocanın elinde olduğuna delil şu ayettir: *“İçinizden kadınlarına zihar yapanlar bilsinler ki, o kadınlar onların anaları değildir. Onların anaları ancak, kendilerini doğuran kadınlardır. Şüphesiz onlar (zihâr yaparlarken) hoş karşılanmayan ve yalan bir söz söylüyorlar. Şüphesiz Allah çok affedicidir, çok bağışlayıcıdır. Kadınlardan zihâr yaparak ayrılıp sonra da söylediklerinden dönecek olanlar, eşleriyle birbirlerine dokunmadan önce, bir köle azat etmelidirler.”*³⁶⁴ Bu ayetlerde açıkça anlaşıldığı üzere zihâr yapan kocadır.

Kocanın zihâr yapabilmesi için kendisinde şu şartların bulunması gerekir:

a. Kocanın akıllı ve baliğ olması gerekir. Dolayısıyla çocuğun, bayılmış olanın ve delinin zihâr yapması geçerli değildir.³⁶⁵

b. Zihâr yapan kocanın, başkasının zorlanması olmadan, kendi rızasıyla zihâr yapmış olması gerekir. Boşamada zorlamanın bir etkisi olmadığı gibi, önceden (cahiliye döneminde) talâk gibi olan zihârda da zorlamanın bir etkisi olmaz.³⁶⁶

3.3.2.2. Kendisi İçin Zihâr Yapılan (Kadın)

Zihârın geçerli olabilmesi için kadının, kendi kocasının nikâhında bulunması gerekir. Yabancı bir kadını boşamak geçerli olmadığı gibi yabancı bir kadına zihâr

³⁶² Şirbînî, III, 352.

³⁶³ Yaman, “Zihâr”, *DİA*, XLIV, 388.

³⁶⁴ Mücadele: 58/2, 3.

³⁶⁵ Zuhayî, Muhammed, IV, 219.

³⁶⁶ Bâcûrî, II, 230.

yapmakta geçerli değildir.³⁶⁷ Mesela bir erkek yabancı bir kadına, “Seninle evlendiğimde sırtın annemin sırtı gibi olsun.” söylese zihar yapmış olmaz. Hatta erkek, zihar yapmış olduğu kadınla sonradan evlense bile zihâr’ın hükmü geçerli olmaz. Buna göre kadının küçük yaşta olması, deli olması, zimmî, (ehl’i kitap) olması, hayızlı olması, zihârdan önce cinsel birleşmenin olup olmaması zihâr yapmaya engel değildir.³⁶⁸

3.3.2.3. Sîga

Koca, eşinin sırtını ve ya herhangi bir uzvunu mahreminin uzvuna benzetirken kullanmış olduğuna söze sîga denilir.³⁶⁹ Zihâr ile alakalı sözler -talâk konusunda kullanılan sözler gibi- sarih ve kinayeli sözler olmak üzere ikiye ayrılır.

3.3.2.3.1. Sarih Sözler

Sarih olan sözler, zihâra delaleti açık olan sözlerdir. Yani zihârdan başka bir manaya delalet etmeyen sözlerdir. Şu sözleri sarih olan zihâra örnek verebiliriz: “Senin sırtın benim için annemin sırtı gibidir.”, “Sen benim için annem gibisin.”, “Benimle beraberliğin annemin beraberliği gibidir.” Bu sözler ve buna benzer sözler ile açıkça zihâr yapıldığı için, bu sözler ile zihârı kast etmediğini iddia edenin sözüne itibar edilmez.³⁷⁰

3.3.2.3.2. Kinayeli Sözler

Zihâra delalet etmekle beraber başka manalara da ihtimali olan sözlerdir. Mesela hanımına “Gözün annemin gözüdür.”, “Sen benim için kız kardeşim gibisin.” söylemesi üzerine bu sözden neyi kast ettiği sorulur. Şayet bu sözle zihâr yaptığını niyet etmişse zihâr hükmü icra edilir. Fakat bu sözle kendisine annesinin gözü ve kız kardeşi kıymetli ve şerefli olduğu gibi hanımın da o şekilde kıymetli olduğuna niyet etmişse ya da zihârın dışında başka bir şey kast etmişse bu durumda zihâr gerçekleşmez.³⁷¹

3.3.3. Zihâr Yapılırken Kadının Benzetildiği Şey

Zihâr yapılırken kocanın hanımının bir uzvunu ebediyen kendisine haram olan bir mahreminin uzvuna benzetmesidir. Bu benzetmede asıl olan hanımının sırtını

³⁶⁷ Şirbînî, III, 352.

³⁶⁸ Gazâlî, II, 83.

³⁶⁹ Gazâlî, II, 83; Erdebilî, III, 193; Zuhayî, Muhammed, IV, 219.

³⁷⁰ Erdebilî, III, 193;

³⁷¹ Bâcûrî, II, 230.

annesinin sırtına benzetmesidir. Fakat hanımının sırtını kız kardeşinin sırtına veya hala, teyze, nene, kız ve torunların sırtına benzetmesi durumunda da zihâr gerçekleşmiş olur.³⁷²

Benzetilen uzvun zihâra sebep olabilmesi için bu uzvun zahiri ve insandan ayrılmayan bir uzuv olması gerekir. Buna göre hanımının sırtını annesinin midesine, kalbine veya ciğerlerine benzetmek suretiyle zihâr yapmanın bir bağlayıcılığı yoktur. Keza hanımının sırtını annesinin sütüne, saçına ve ya tırnağına benzetmesi şeklinde zihâr yapması durumunda bir şey lazım gelmez.³⁷³

3.3.4. Zihârın Sonuçları

Rükün ve şartları tahakkuk eden zihârın üzerine bazı hükümler terettüp eder.

3.3.4.1. Cinsel Birleşmenin Haram Olması

Erkek, hanımını annesine veya bir mahremine benzeterek zihâr yapması üzerine artık eşiyle cinsel ilişkiye giremez.³⁷⁴ Hanımına tekrar beraber olabilmesi için şu iki şeyi yapması gerekir:

a. Zihâra sebep olan sözünden vazgeçmesi gerekir. Bu vazgeçme zihârdan sonra hanımını boşayacak kadar bir zamanın geçtiği halde eşini boşamamış olmasıdır. Bu süre içinde eğer hanımını boşamamışsa bu onun eşine döndüğü anlamına gelir.³⁷⁵

b. Zihâr sözünden vazgeçtikten sonra yapmış olduğu bu günahın keffâretini ödemesi gerekir.³⁷⁶ Keffâret ödemediği eşiyile beraber olması haramdır. Şayet beraber olmuşsa günahkâr olduğu için tövbe etmesi gerekir ve ikinci kere bu günaha düşmekten sakınması gerekir.³⁷⁷

Zihâr yapan kocanın keffâret ödemediği eşiyile cimâ yapmasının haram olduğu konusunda icmâ vardır.³⁷⁸ Fakat hanımını öpmesi veya oynaşmasının haram olmasında ihtilaf vardır. Şâfiînin kadim görüşüne göre bu davranışlar cimâ gibi olup, haramdır. Bunun sebebi, zihâr ile cimânın (cinsel birleşmenin) haram olmasıyla bu haramlığın başka haramlara sirayet etmesi endişesidir. Zihâr talâka benzer; talâk ile kocanın eşiyile

³⁷² Şâfiî, V, 277; Bâcûrî, II, 231; Zuhaylî, Muhammed, IV, 222.

³⁷³ Erdebilî, II, 193, 194.

³⁷⁴ Şirbînî, III, 356.

³⁷⁵ Bâcûrî, II, 231; Şirbînî, III, 356.

³⁷⁶ Şirbînî, III, 358; Mutîî, XIX, 80.

³⁷⁷ Zuhaylî, Muhammed, IV, 223.

³⁷⁸ Gazâlî, II, 85; İmrânî, X, 356; Belkini, III, 356; Şirbînî, III, 357; Bâcûrî, II, 265; Mutîî, XIX, 80.

beraberliği haram olduğu gibi talâka benzeyen ziharda da koca, eşiyle beraber olması haramdır. Bu konuda cimâ ile cimânın mukaddimleri arasında bir fark yoktur.³⁷⁹

Şâfiînin cedit (yeni) görüşüne göre ise zihâr ile sadece cimâ haram olur. Bunun dışında kalan şeyler caizdir. Hayızlı olan kadından kocası cimânın haricindeki diğer durumlarda istifade edebildiği gibi zihâr yaptığı hanımına da sadece cimâda bulunması haram olup bunun dışında eşiini öpmesinde bir mahsur yoktur.³⁸⁰

Şâfiînin iki görüşünü karşılaştırdığımız zaman yeni görüşünde zihârı hayıza benzetmiş. Eski görüşünde ise zihârı talâka benzetmiş. Zihârın talâk sayısında bir eksilme yapmadığını göz önüne aldığımızda Şâfiî'nin yeni görüşü daha kuvvetli olduğunu söyleyebiliriz.

3.3.4.2. Zihâr Sözüden Sonra Talâk ile Boşama

Koca, zihâr yaptıktan sonra bu davranışından vazgeçmeyip eşiini bâin talâk ile boşarsa veya ric'i talâk ile boşayıp tekrar hanımına dönmezse ya da nikâhı herhangi bir sebepten dolayı fesih olursa, bütün bu durumlarda kendisine keffâret gerekmez. Çünkü bu hallerde nikâh akdi bozulduğundan zihârın hükmü ortadan kalkar. Dolayısıyla bu hallerde kocanın keffâret ödemesi gerekmez.³⁸¹

Ric'i talâk ile olan boşamada kadının iddet süresi bitmeden kocası ona dönecek olursa boşamadan önce yapmış olduğu zihârın hükmü geri döner. Eşiini tekrar nikâhına almasıyla yapmış olduğu zihârın keffâretini ödemededen eşiyle beraber olmaz.³⁸²

3.3.4.3. Zihâr Keffâretinin Şekli

Koca, zihâr yapmakla eşiini mahremlerinden birisine benzetmiş ve bununla hanımına yaklaşmayacağını kast etmiştir. Fakat zihârdan sonra eşiini boşamaması onun yapmış olduğu zihâr ile eşiini boşamaktan vazgeçtiği anlamına gelir. Bu vaz geçmenin ölçüsü kocanın zihâr yaptıktan sonra eşiini boşayabileceği bir süre bekleyip eşiini boşamamasıdır.³⁸³ Zihâr ile günah işleyen³⁸⁴ koca, hanımına tekrar dönebilmesi için keffâret ödemesi gerekir. Keffâretin delili şu ayettir: *“Kadınlardan zihâr yaparak ayrılıp sonra da söylediklerinden dönecek olanlar, eşiileriyle birbirlerine dokunmadan*

³⁷⁹ Mutîi, XIX, 81.

³⁸⁰ Mutîi, XIX, 81.

³⁸¹ Şirbînî, III, 355, 356.

³⁸² Zuhaylî, Muhammed, IV, 223.

³⁸³ Bâcûrî, II, 231.

³⁸⁴ Şirbînî, III, 352.

önce, bir köle azat etmelidirler. İşte bu hüküm ile size öğüt veriliyor. Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır. Kim (köle azat etme imkânı) bulamazsa, eşine dokunmadan önce ard arda iki ay oruç tutmalıdır. Kimin de buna (iki ay ard arda oruç tutmaya) gücü yetmezse altmış fakiri doyurmalıdır. Bunlar, Allah'a ve Resûlüne hakkıyla iman edesiniz, diyedir. İşte bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kâfirler için elem dolu bir azap vardır.”³⁸⁵ Bu ayette geçtiği üzere zihâr keffâretinde uyulması gereken bir sıralama vardır. Bu sıralama şu şekildedir:

1. Çalışmasına mâni olacak bir eksiği olmayan, mü'min bir köleyi özgürlüğüne kavuşturaktır.
2. Köle yoksa veya köle olduğu halde köleyi alıp özgürleştirecek gücü yoksa peş peşe iki ay oruç tutması gerekir.
3. İki ay, ard arda oruç tutmaya gücü yoksa bu durumda son seçenek olarak altmış fakiri doyurması gerekir.

Ayette geçen keffâretin ödenmesindeki bu sıralamanın takip edilmesi gereklidir. Bu sıralamaya uymanın şart olduğunun delili şu hadisidir: “Ebu Seleme ve Muhammed b. Abdurrahman'dan şöyle rivayet edilmiştir: Beyâda oğullarından Selman b. Sahr el-Ensari, Ramazan ayı çıkıncaya kadar karısını kendisine annesinin sırtı gibi kalmış (karısına zihâr yapmış) idi ve Ramazan'ın yarısı geçince de geceleyin ona yaklaşmıştı. Bunun üzerine Rasûlullah'a gelerek durumu anlattı. Hz. Peygamber ona şöyle dedi:

- Bir köle âzad et!
- Köle âzad etmeye gücüm yetmez.
- O halde peşpeşe iki ay oruç tut.
- Ona da gücüm yetmez.

Bunun üzerine Rasûlullah, Ferve b. Amr'a (hitaben) 'Altmış yoksulun yedirilmesi için şu arak'ı (15 veya 16 sâ alan sepeti) ona ver!' buyurdu.”³⁸⁶

Zihâr keffâretinin hemen verilmesi gerekir. Keffâret vermeden kocanın, hanımıyla cinsî münasebette bulunması caiz değildir. Şayet keffâret vermeden önce hanımıyla cinsî münasebette bulunursa, bu davranışıyla Allah'a (c.c.) isyan etmiş olur.

³⁸⁵ Mücadele: 58/3, 4.

³⁸⁶Tirmizî, Talâk: 20.

Çünkü keffâret vermeden kocanın, hanımıyla cinsî münasebette bulunması haramdır. Bunun delili İbn Abbas'tan (r.a.) rivayet edilen şu hadistir: *"Bir kişi karısına zihâr yapmış ve zihâr keffâretini ödemedi önce onunla cinsî münasebette bulunmuştu. Daha sonra Peygamber'e (s.a.v.) gelerek bu durumu anlatmıştı. Hz. Peygamber, o kişiye 'Neden böyle yaptın' dedi. Adam 'Ey Allah'ın Rasûlü! Ay ışığında karımın ayak bileziklerinin (halhallarının) beyazlığını gördüm, bunun etkisiyle nefsimi hâkim olamayıp onunla cinsî münasebette bulundum' dedi. Rasûlullah (s.a.v.) tebessüm etti ve keffâret verinceye kadar hanımına yaklaşmamasını emretti".*³⁸⁷

3.4. MÜLAÂNE/LİÂN

3.4.1. Meşruiyeti

Liân ile eşlerin birbirlerinden ayrılması kitap, sünnet ve icmâ ile sabittir.

a. Kitaptan delili şu ayettir: *"Eşlerine zina isnat edip de kendilerinden başka şahitleri olmayanlara gelince, onların her birinin şahitliği; kendisinin doğru söyleyenlerden olduğuna dair, Allah adına dört defa yemin ederek şahitlik etmesi, beşinci defada da; eğer yalancılardan ise, Allah'ın lânetinin kendi üzerine olmasını ifade etmesiyle yerine gelir."*³⁸⁸ Bu ayette erkeğin nasıl mülaâne yapacağını açıklıyor. Bu ayetten sonra gelen ayette de kadının mülaâne keyfiyeti anlatılıyor. *"Kocasının yalancılardan olduğuna dair Allah'ı (c.c.) dört defa şahit getirmesi (Allah adına yemin etmesi), beşinci defada da eğer kocası doğru söyleyenlerden ise Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını dilemesi, kadından cezayı kaldır."*³⁸⁹ Ayette geçen şahadet yemin anlamında kullanılmıştır. Dolayısıyla mülaâne bir çeşit yemindir.³⁹⁰ Bu konuda Şâfî âlimlerinin cumhuru (çoğunluğu) hemfikirdirler.³⁹¹

b. Sünnetten Delili: *"Sehl b. Sa'd es-Sâidi'den rivayet edildiğine göre, Umeyr el-Aclâni, Asım b. Adiy el-Ensâri'ye gelerek şöyle dedi: 'Ya Asım bir adam hanımı yanında bir adamı görürse o adamı öldürsün mü, siz de onu öldürürünüz? veya ne yapmalıdır? Bu durumu benim için Resûlullah'a (s.a.v.) söyle.' Asım bu durumu Hz. Resûlullah'a (s.a.v.) arz ettiğinde Resûlullah böyle bir soruyu hoş görmedi ve ayıpladı. Öyle ki Asım bu ayıplama karşısında üzüldü. Asım evine geldi. Umeyr ona gelip durumu*

³⁸⁷İbn Mâce, Talâk: 26.

³⁸⁸Nûr: 24/6, 7.

³⁸⁹Nûr: 24/8, 9.

³⁹⁰Mâverdî, el-Hâvi'l-Kebir, XI, 4.

³⁹¹Mâverdî, el-Hâvi'l-Kebir, XI, 4. İbnü'l-Mülakkın, VIII, 420; İmrânî, X, 356; Belkini, III, 356; Bâcûrî, II, 236.

sorduğunda Asım, kendisine bir cevap getirmediğini ve Resûlüllah'ın (s.a.v.) bu soruyu hoş karşılamadığını söyledi. Bunun üzerine Umeyr, Allah'a yemin ederek bu meseleyi Resulullah'a (s.a.v.) arz edeceğini söyledi ve Resûlüllah'ın (s.a.v.) bulunduğu meclisin ortasına gelip şöyle dedi: 'Ya Resûlüllah' bir adam hanımının yanında bir adamı görürse o adamı öldürsün mü siz de onu öldürürünüz. Ve ya ne yapmalıdır?' Hz. Resulullah (s.a.v.), Umeyr'e, Allah (c.c.) senin ve hanımın hakkında ayet indirdi. Git hanımınla beraber yanıma gelin. Sehl'in anlattığına göre kendisiyle beraber başka insanların da olduğu bir topluluk içinde Hz. Resulullah (s.a.v.) Umeyr ve hanımına mülaâne yaptırdı.³⁹²

c. İcmâdan delil: Liânın meşru oluşunda sahabe dönemi başta olmak üzere her asırda âlimler ittifak etmişler.³⁹³

3.4.2. Liânın Yapılışı

Liânda hem kocanın hem de karısının uyması gereken şartlar vardır. Bu şartlara geçmeden önce lanetleşmeden önce uyulması sünnet olan adablar vardır. Bunlara değindikten sonra lanetleşmenin yapılmasının nasıl olması gerektiğini açıklayacağız.

a. Hâkim veya hâkimin yardımcısı taraflara lanetleşmeden önce nasihat eder. Dünyadaki azabın ahretteki azaba göre daha hafif olduğu önce erkeğe sonra kadına söyler. Yalan yere yeminin ve yalan yere Allah'ı (c.c.) şahit tutmanın ne kadar büyük bir günah olduğunu onlara anlatır. Yalan konuşmalarını için gizli açık her şeyi bilen, gören Allah'a (c.c.) yemin ettirir.³⁹⁴ Onlara yalan konuşmalarını için şu ayeti okur: "Şüphesiz, Allah'a verdikleri sözü ve yeminlerini az bir karşılığa değiştirenler var ya, işte onların ahirette bir payı yoktur. Allah, kıyamet günü onlarla konuşmayacak, onlara bakmayacak ve onları temizlemeyecektir. Onlar için elem dolu bir azap vardır."³⁹⁵

b. Liân yapılacağı zaman hürmeti büyük olan zaman ve mekânlar seçilir. Zaman için ikinci namazı sonrası tercih edilir. Özellikle insanların dağılma ihtimali az olan günler seçilir. Mesela Cuma günü veya bayram günleri gibi (kutsal) günler tercih edilmelidir.³⁹⁶ Mekân için ise Mekke'de ikamet edenler için Kâbe'de Makam'ı İbrahim ile Haceri'l-Esvet rüknü arasında yemin ettirilir. Medine'de Mescidi Nebevi'nin

³⁹² Buhari, Talâk: 29.

³⁹³ Mâverdi, el-Hâvi'l-Kebir, XI, 3; Gazâlî, II, 92.

³⁹⁴ Mutî, XIX, 185.

³⁹⁵ Ali İmran, 3/77.

³⁹⁶ Mutî, XIX, 184.

içindeki mihrabın yanında, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kabrinin tarafında yemin ettirilir. Mescid'i Aksâ'da Muallâ taşının yanında lanetleşme yaptırılır. Bunların dışında kalan yerlerde Cuma namazının kılındığı cami minberinin yanında yemin ettirilir.³⁹⁷ Kadının camiye girmesini engelleyen hayız ve ya nifas gibi bir özü varsa caminin kapısında durarak lanetleşme yapar ve cemaat de gidip orada kadını liânına şahitlik ederler.³⁹⁸

c. Liânın adalet vasfına sahip bir topluluğun huzurunda yapılmasına itina gösterilir. Bu topluluğun sayısı en az dört kişi olmalıdır.³⁹⁹

3.4.2.1. Erkeğin Liânın da Kullanacağı Sözcükler

Mülaâne için kocada bulunması gereken bazı şartlar vardır. Bu şartların bulunması durumunda hâkim, lanetleşme için ona müsaade eder.

a. Kocanın yemin ehliyetine sahip olması (akıllı ve baliğ olması) gerekir.⁴⁰⁰ Buna göre köle ve zimmîlerin liânı geçerlidir. Deli ve çocuğun yemin ehliyeti bulunmadığı için liân yapmaları caiz değildir.⁴⁰¹

b. Mülaânede bulunacak kadının kendi hanımı olması. Bir erkek yabancı bir kadına mülaânede bulunamaz.⁴⁰²

c. Mülaânede bulunacak karı-kocanın nikâhlarının fasit olmaması gerekir.

d. Zina suçlamasının koca tarafından söylenmiş olması gerekir. Kadın suçunu itiraf ederse veya beyyine (delil) ile kadının zina yaptığı tespit edilirse bu durumda liân hükmü düşer.⁴⁰³

e. Koca, hanımını zina ile suçladığı zaman hanımı bâin talâk ile boşanmamış olması gerekir. Buna göre koca suçlamayı ister kadının kendi nikâhında olduğu zamana nispet etsin ister boşadığı zamandan sonraki bir zamana nispet etsin, bâin talâkla boşanmış olan kadınlara mülaâne yaptırılmaz.⁴⁰⁴

f. Koca, önceden hanımına iftira attığından dolayı kazıf cezasına çarptırılmamış olması gerekir. Şayet önceden böyle bir durum yaşanmışsa liân yapılmaz, bir daha

³⁹⁷Mutiî, XIX, 184.

³⁹⁸İmrânî, X, 459.

³⁹⁹Mâverî, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib, *el-İkna' fi Fikhi's-Şâfiî*, 1.Baskı, Dâri İhsan, Tahran 2000, 157.

⁴⁰⁰İsnevî, Cemâlüddin Abdurrahman, *el'Mühimmat fi şerh'i-r-Ravda ve'r-Rafîi*, I-X(1.Baskı), Dâru İbn'i Hazm, Beyrut 2009, VII, 512, 513; Keskin, I, 745.

⁴⁰¹Gazâlî, II, 93.

⁴⁰²Gazâlî, II, 93.

⁴⁰³Belkinî, III, 370.

⁴⁰⁴Belkinî, III, 370.

hanımını töhmet altında bırakmaması için hâkim tarafından kocaya ta'zir cezası uygulanır.⁴⁰⁵

Yukarıdaki şartların tahakkuk etmesi durumunda koca hâkimin huzuruna getirilir. Halktan bir grup insanın önünde ve mescitte minber gibi yüksekçe bir yere çıkartılır ve şu şartlara riayet edilerek kocaya lanetleşmesi için hâkim tarafından izin verilir:

a. Lanetleşmeye önce kocanın başlaması gerekir. Koca, hanımına iftira atması münasebetiyle had cezasına müstahak olur. Koca, kendisini bu cezadan kurtarması için lanetleşmeye ilk önce onun başlaması gerekir.⁴⁰⁶

b. Karı ve koca mülaâne ayetinde geçen lafızları kullanmalıdırlar. Bu sözler ayet ile sabit olduğundan karı ve koca bu sözleri söylemeleri gerekir. Mesela şahadet kelimesini yemin ile değiştirse liân geçersiz olur.⁴⁰⁷

c. Lanet lafızları peş peşe söylenmesi gerekir.⁴⁰⁸ Koca ve karısı lanetleşmede kullanılan beş lanetleşme sözünü söylerken araya örfi olarak uzun sayılabilecek bir zaman girmemesi gerekir. Fakat karı ve kocanın sözleri arasına zaman geçmesinin bir mahsuru yoktur. Buna göre koca sabah kadın da akşam veya başka bir gün lanetleşebilir.⁴⁰⁹

e. Karı ve kocanın ikisinin de lanetleşmesi hâkimin huzurunda ve hâkimin emri ve yönlendirmesiyle olmalıdır. Yani hâkim onlara “Şöyle söyle.” der; onlarda hâkimin telkinine göre lanetleşme sözlerini söylerler.⁴¹⁰

f. Lanetleşmede bizzat karı ve kocanın bulunmaları gerekir. Bunlar adına başkası vekâlet edemez. Bunun sebebi ayette liânın karı ve kocaya nispet edilmesidir.⁴¹¹

Yukarıda geçen kurallara riayet edildikten sonra ayette belirtildiği şekilde koca lanetleşme sözünü dört kere şu şekilde tekrar etmelidir: “Allah'ı şahit tutarım ki, eşim falan kızı falana zina isnat etme hususunda doğru söylüyorum.” Bu sözü dört kere tekrar ettikten sonra beşincisinde şu sözü söyleyerek lianını tamamlar: “Falan kızı falan olan

⁴⁰⁵ Belkinî, III, 371, 372.

⁴⁰⁶ Mutî, XIX, 186.

⁴⁰⁷ Mutî, XIX, 186.

⁴⁰⁸ Gazâlî, II, 95.

⁴⁰⁹ Abdurrahman b. Muhammed b. Hafız, *Hulasâtü'l-Fikih a'lâ Mezhebi'sh-Şâfiî*, (2.Baskı), Dubai 1994, 154.

⁴¹⁰ Belkinî, III, 384.

⁴¹¹ Belkinî, III, 371, 372

eşime yapmış olduğum zina isnadında yalancıysam Allah laneti üzerime olsun.”⁴¹²

Koca, çocuğun nesebini kendisinden olmadığını iddia ederse veya kadın hamile olup koca hamileliğin kendisinden olmadığını savunursa, bu iki durumda koca lanetleşme sözlerinin her tekrarında çocuğa işaret ederek o çocuğun kendisinden olmadığını söylemesi gerekir. Koca beşinci söz olan lanet sözüne geçmeden hâkimin emri ile bir adam kocayı lanet etmekten vazgeçirmesi umuduyla eliyle kocanın ağzını kapatır.⁴¹³

3.4.2.2. Kadının Liânda Kullanacağı Sözler

Kadının lanetleşebilmesi için kadının yemin ehliyetine sahip olması gerekir. Bunun sebebi liânın şahadet kelimesiyle pekiştirilmiş bir yemin olmasıdır.⁴¹⁴ Koca, hanımına zina isnat etmekten dolayı iftira (kazıf) atma cezasından yemin etme ve lanet okumayla kurtulur. Kadın da kendisine isnat edilen zina suçlamasından kurtulmak için yemin etmesi gerekir. Kadın, ayette geçtiği üzere şu şekilde mülaânede bulunur: (Dört defa) “Allah’ı şahit tutuyorum ki falan bana zina isnat etmekle yalan söylemiştir” (beşincisinde) “Eğer kocam doğru söylüyorsa, Allah’ın gazabı benim üzerime olsun.”⁴¹⁵

3.4.3. Liânın Sonuçları

Kadın ve kocasının, zikrettiğimiz şekilde hâkimin huzurunda liân yapmaları üzerine terettüp eden hükümler şunlardır:

a. Koca, hanımına zina suçunu isnad etmesinden dolayı kazıf (iftira atma) cezasından kurtulur. Hanımına zina suçunu isnat eden kocaya had cezası gerekir. Çünkü bu suçu ispatlamak için dört erkek şahit getirmesi gerekir.⁴¹⁶ Mülaâneyle kocaya dört erkek şahit getirme zorunluluğu düşer. Dolayısıyla kendisi, had cezasından kurtulur.⁴¹⁷

b. Kadın yemin etmesiyle ve lânetleşmesiyle kendisinden zina cezası düşer.⁴¹⁸ Bunun delili şu ayettir. “*Kocasının yalancılardan olduğuna dair Allah’ı dört defa şahit getirmesi (Allah adına yemin etmesi), beşinci defada da eğer kocası doğru söyleyenlerden ise Allah’ın gazabının kendi üzerine olmasını dilemesi, kadından cezayı*

⁴¹² Abdurrahman, 154.

⁴¹³ İsnevî, VII, 523.

⁴¹⁴ Belkini, III, 382.

⁴¹⁵ Abdurrahman, 154.

⁴¹⁶ Nûr: 24/4.

⁴¹⁷ Zuhaylî, Muhammed, IV, 243.

⁴¹⁸ Zuhaylî, Muhammed, IV, 244.

kaldır.”⁴¹⁹

c. Karı-koca arasındaki nikâh akdi fesih olur. Mülâaneden sonra ebediyen birbirleriyle evlenemezler. Yani kadın mülâaneden sonra iddetinin tamamlanmasından sonra başka birisiyle evlenip ondan da boşandıktan sonra iddetini tamamlayıp mülââne yapmış olduğu eşiyle tekrar evlenemez.⁴²⁰

d. Mülâaneden sonra kadının durumu bâin talâk ile boşanmış kadının durumu gibidir. Hatta sadece kocanın lanetleşmesi bile bu hüküm için kâfidir. Dolayısıyla koca lanetleşmeden sonra dört kadınla evlenmesi caizdir. Çünkü mülââneyleile eşinin nikâhı yok olur. Bundan dolayı lanetleşmeden hemen sonra koca, baldızıyla, eşinin halasıyla ve ya eşinin teyzesiyle evlenmesinde bir mahsur yoktur.⁴²¹

e. Koca, lanetleştiği hanımından olan çocuğun nesebini inkar etmesi durumunda çocuğun nesebi annesine ilhak edilir.⁴²² Bunun delili İbn Ömer'den rivayet edilen şu hadistir: “*Bir adam hanımına zina suçunu isnat etmişti ve o kadından olan çocuğun kendisine ait olmadığını iddia etmişti. Bunun üzerine Hz. Peygamber, (s.a.v.) ayette anlatıldığı şekilde onlara lanetleşmelerini emretti ve çocuğun nesebini annesine bağladı.*”⁴²³

⁴¹⁹Nûr, 24/ 9.

⁴²⁰Zuhaylî, Muhammed, IV, 243.

⁴²¹Zuhaylî, Muhammed, IV, 243.

⁴²²Zuhaylî, Muhammed, IV, 243.

⁴²³Buhâri, Talâk: 35.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ŞAFİİ VE HANİFİ MEZHEPLERİ ARASINDA BOŞAMA KONUSUNDA MUKÂYESE

Bu bölümde Şâfiî ve Hanefî mezhepleri arasında talâk, hul', zihâr ve liân konularında ihtilâflı olan meseleleri ele alacağız. İki mezhebin delilleri arsında yapacağımız karşılaştırma ve değerlendirmeden sonra tercih ettiğimiz mezhebin görüşünü gerekçesiyle beraber zikiredeceğiz.

4.1. TALÂK KONUSUNDA İKİ MEZHEBİN İHTİLAF ETTİKLERİ HUSUSLAR

4.1.1. Bir Anda Üç Talâkla Boşama

Üç talâkın bir anda verilmesi iki şekilde olur:

- a. Erkek, hanımını bir anda aynı lafızla üç talâkla boşaması.
- b. Aynı anda farklı lafızlarla kocanın kendi eşini üç kere boşamasıdır.⁴²⁴

Şâfiî mezhebinde erkeğin hanımını bir anda üç talâk ile boşaması haram değildir.⁴²⁵ Çünkü talâkın sünnî ve bid'î oluşu kadının hayızlı olup olmamasıyla alakalı olup, talâk sayısı ile ilgili değildir. Yani talâkın bid'î olması boşamanın yapıldığı zamana bağlıdır, talâk sayısına bağlı bir durum değildir.⁴²⁶ Kocanın bir anda üç talâk ile eşini boşaması bid'î olmamasının sebebi, kocanın sahip olduğu bir hakkı kullanmasının bir mahsuru olmamasının gerekliliğiyle açıklanır. Koca, üç talâkın sahibi olduğuna göre, isterse eşini ayrı zamanlarda bir talâk ile boşar veya bir anda üç talâk ile boşar. Bu kocanın sahip olduğu bir hak olduğuna göre sahip olduğu hakta tasarruf etmesinin bid'î değil mubah olması gerekir.⁴²⁷

Konu ile ilgili sünnetten deliller:

- a. Sahabilerden Ümeyr el- Aclani, Efendimizin huzurunda Efendimiz tarafından eşini boşaması ya da mülaâne yapması emir olunmadan eşini üç talâkla bir anda

⁴²⁴ Zuhaylî, Muhammed, II,145.

⁴²⁵ Beyhâkî, el-Hilâfât, VI, 235; Zuhaylî, Muhammed, II,145; Muhammed ez-Zühri el- Gamrevî, *Envarü-l-Mesalik Şerhu Umdetu-s-Salik ve U'ddetü-s-Salik*, Nas Kitabevi, Midyat, ts., 312; M. Abdülhamid, 259.

⁴²⁶ İmrânî, X, 80.

⁴²⁷ Zamahşer, Ebû'l- Kasım Mahmud b. Ömer, *Ruüsü'l-Mesâil*, (3.Baskı), Dârü'l-Beşairü'l-İslâmiyye, Beyrut 1431/2010, 408.

boşamıştır. Eğer bir anda üç talâkın verilmesi haram olsaydı bunu gören Allah Resulü Ümeyri kesinlikle bu haram olan davranışından dolayı nehiy ederdi.⁴²⁸

b. Sahabeden Rükâne b. Abdiyezid Resûlullah'a: "'Ey Allah'ın Resulü! Karım Sümâmeyi 'elbette' tabiriyle boşadım. Hz. Peygamber: 'Onunla (elbette demekle) neyi kastettin?' dedi. 'Bir talâk't' dedim. 'Vallahi mi?' dedi. 'Vallahi' dedim. Resulullah: 'O halde neyi kastettinse odur'.⁴²⁹ Allah Resulü, Rükâne'ye "elbette" tabiriyle üç talâkı kastetmediği konusunda yemine vermesi, elbette tabiriyle üç talâkın verilebileceğini ve bu konuda bir mahsurun da olmadığını gösteriyor.⁴³⁰ Aksi halde Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yemin ettirmesin bir anlamı olmazdı.

Akli deliller: Şâfiî, el'Ümm adlı kitabında bir anda üç talâkın geçerli olmasını kabul etmekle beraber bu konuda bir kerahetin olmadığını beyan ederek şu delilleri getirmiştir:

a. Allah boşamayı mubah kılmıştır. Mubah bir şey haram olamaz. Çünkü Allah bir şeyi hem mubah hem haram yapmaz.⁴³¹

b. Hz. Peygamber Abdullah b. Ömer'e boşamanın keyfiyetini öğretirken bir anda boşama hakkı ne kadar olacağını söylememiş. Eğer bir anda iki ya da üç talâk ile boşamada bir mahsur olsaydı bunu Hz. Peygamber (s.a.v.) kesinlikle söyleyecekti. Çünkü İbn'i Ömer, eşini hayızlı iken boşamıştı. Yani boşamanın temizlik süresi içinde olması gerektiğini bilmiyordu. Bunu bilmeyen birisi, bir anda iki ya da üç talâk ile boşamada mahsur olup olmadığını bilmemesi daha çok muhtemeldir.⁴³² Çünkü bir anda üç talâk ile boşama meselesi, kadının hayızlı olduğu zamanda boşamanın caiz olup olmamasını bilmemekten daha karmaşık ve bilinmeme ihtimali daha yüksektir.⁴³³

Hanefî mezhebine göre bir anda üç talâk ile boşama bidat olmakla beraber geçerlidir.⁴³⁴ Bid'î talâkın olabileceği durumlar iki kısma ayrılır:

⁴²⁸Tirmizî, Talâk: 1.

⁴²⁹ Ebû Davûd, Talâk: 14; Tirmizi, Talâk: 1.

⁴³⁰ Şâfiî, Ümm, V, 180.

⁴³¹ Şâfiî, Ümm, V, 180.

⁴³² Şâfiî, Ümm, V, 180.

⁴³³ Râzî, VI, 91.

⁴³⁴Mevsîlî, III, 138; Abdülhamid Mahmud Tahmaz, *el-Fikhü'l-Hanefî fi Sevbi'l-Cedid*, I-III(3.Baskı), Darü's-Şamiyye, Beyrut h. 1435, m. 2014, II, 165.

a. Boşamanın yapıldığı zamandan dolayı bid'î olan boşama: İddeti kuru' olan bir kadını hayızlı iken boşama veya kadın temizlik halinde iken cinsel birleşmeden sonra boşama olmak üzere iki şekilde olur.

b. Talâk sayısından dolayı bid'î olan boşama: Kadının temizlik döneminde bir söz ile üç veya iki talâk ile boşama ya da bir söz ile veya farklı sözler ile iki talâkı birleştirmesi suretiyle yapılan boşama.⁴³⁵

Hanefiler, Şâfiîlerin aksine talâk sayısına bağlı olarak (bir anda üç talâk ile boşamanın) bid'î olduğunu savunurlar. Hanefiler, bu konuda ayet, hadis ve akli deliller getiririlmişler.

Ayetten Delil: “*Ey peygamber! Kadınları boşamak istediğinizde, onları iddetlerini dikkate alarak (temizlik hâlinde) boşayın ve iddeti sayın.*” Rabbiniz olan Allah'a karşı gelmekten sakının.⁴³⁶ Allah, (c.c.) bu ayette boşama iddetinin ayrı zamanlarda olmasını emretmesi bir anda üç talâk ile boşamanın uygun olamayacağına delalet ediyor.⁴³⁷ Bir anda üç talâk ile boşama Allah katında sevilmeyen bir durum olduğundan Allah (c.c.) talâkın ayrı zamanlarda verilmesini emretmiştir.⁴³⁸

Sünnetten Delil: Peygamber Efendimizin (s.a.v.) şu hadisini delil olarak gösterebilir: “*Allah katında en sevilmeyen mubah boşamadır*”⁴³⁹, Boşama mubah olmakla beraber sevilmeyen bir durumdur. Çünkü nikâh akdinin sonlanmasından dolayı birçok maslahat bozuluyor.⁴⁴⁰ Bir talâk ile boşama imkânı varken iki ve üç talâk ile boşama maslahata uygun değildir.⁴⁴¹ Buna binaen bir anda üç talâk ile boşama Allah katında sevilmeyen bir durumdur ve bid'îdir.⁴⁴²

⁴³⁵Nizam, (Heyet) *Feteva'ı-Hindiye*, I-VI (1.Baskı), Darülkütübü'l-İlmiye, Beyrut m. 2000, h.1421, I,383; Merginani, *El Hidaye, ŞerhuBidayetül Müptedi*, I-II(, Darül Hadis, Kahire, 2008, II, 344; Mevsilî, Abdullah b. Mahmud *El-ihiyar li Talili-l-El-Muhtâr li 'l-fetvâ*, I-V(3.Baskı), daru'l-Kutubü'l-İlmiye, Beyrut 2005, III, 138; Kuduri, Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Cafer, *Muhtasrû 'l- Kuduri*, Dârü'l-Kütübü'l İlmiye, Beyrut 2006.154.

⁴³⁶ Talâk: 65/1.

⁴³⁷ Talâk: 65/1.

⁴³⁸Mevsilî, III,138; Dimiyati, Ebû, Amr b. Ahmed b.Bedrüddin en'Neccar, *el'Hulasetü'l-Fikhiyye ala Mezhebi es 'Sadatü'l-Hanefiye, Mektebetü'l-Guraba*, I-II(1.Baskı), İstanbul 2016, 404, 405.

⁴³⁹ Ebû Dâvûd, Talâk: 3.

⁴⁴⁰ Döndüren, 409.

⁴⁴¹ Ayni, Ebû, Muhammed Mahmud b. Ahmed, *el-Binâye fi Şerh 'i-Hidâye*, I-XII,(2.Baskı), Beyrut h.1400, m. 1980, V, 9.

⁴⁴² Merginânî, , II, 344; Mevsilî, III, 138.

Akli Delil: Ayetten ve hadisten anlaşıldığı üzere boşama sevilmeyen bir durumdur. Ancak eşlerin beraberliğinin devam etmesinin imkânsız olduğunda ihtiyaca binaen en son başvurulması gereken bir çaredir. Madem ki son çare olan boşama bir talâk ile gerçekleştiriliyor, bir talâk ile yetinmek gerekir. İki veya üç talâk ile boşama - zaruret olmadığı için- böyle bir duruma düşmemek gerekir.⁴⁴³

Genel olarak her iki mezhebin delillerine bakıldığında Hanefî mezhebinin bu konuda tercih edilmeye daha yakın olduğu söylenebilir. Şâfiî'nin, bir anda üç talâk ile boşamayı hoş görmemesi de⁴⁴⁴ bu kanaatimizi desteklemektedir.

4.1.2. Kinayeli Sözcüklerle Yapılan Boşama

Şâfiî mezhebine göre boşamada asıl olan sarîh (açık) sözlerle yapılmasıdır. Sarîh sözlerle yapılan boşama bâin talâk olmadığına göre bundan daha aşağı olan kinayeli sözlerle de yapılan boşama da bâin olamaz. Dolayısıyla kinayeli kabul edilen, aşırılık ve şiddeti ifade eden sözler de yapılan boşama bir ric'î talâk olarak kabul edilir. Şayet kinayeli sözlerle birden fazla talâkı kast etmişse bu durumda niyet etmiş olduğu şey geçerli olur.⁴⁴⁵ Mesela koca, eşine “Babanın evine git.”, “Bana veda et.”, “Bana yabancı ol.” vb. bir söz söylediğinde, şayet bu sözler ile eşini boşamayı niyet etmişse ona bu sözleri söylerken kaç talâka niyet ettiği sorulur. Eğer birden fazla talâkı kast etmemişse veya boşama dışında bir şey kast etmemişse bu durumda kinayeli sözle bir ric'î talâk ile boşanma gerçekleşmiş olur. Eğer iki veya üç talâk ile boşama niyet etmişse niyet edilen sayıda boşama gerçekleşir.⁴⁴⁶

Şâfiîler, kinayeli lafızlarla yapılan boşamada hüküm verirken kıyas yoluna başvurmuşlar. Şöyle ki, sarîh lafızlarla boşamanın hükmü ric'î olduğuna göre sarîh lafızların fer'i olan, dolayısıyla daha aşağı olan kinayeli sözlerin de hükmü ric'î talâk olması gerekir. Aksi halde fer' olan kinayeli sözler, asıl olan sarîh sözlerden daha ağır bir sonuç doğurması lazım gelir.

Hanefîlerin kinayeli sözler hakkındaki görüşleri şu şekildedir: Kinayeli sözler, sarîh sözlerin aksine boşamaya delalet etme ihtimali ile beraber başka anlamlara da

⁴⁴³ Zemahşerî, 409; Tatarhaniye, Alim b. el-Ala el-Ensari ed-Dihlevi el-hindi, *Feteva'ı-Tatarhâniye*, I-V(1.Baskı), thk, Kadı Seccad Hüseyin, Hindistan, ts., III, 246.

⁴⁴⁴Şâfiî, Ümm, V, 180.

⁴⁴⁵Şâfiî, Ümm, V, 260, 261; Şirazi Ebû, İshak İbrahim b. Ali b. Yusuf el-Firuzabadi eş-Şirazi *el-mühezzeb*, Darü-l-Kütübü-l-İlmiyye, 1. Baskı Beyrut 1995; es- Sarahsi, eş-Şemsüddin es-Sarahi *El- El-Mebsût*, Darü-l-Marife, Beyrut; VI,73; Zemahşerî, 419.

⁴⁴⁶Şirâzî, Ebû, İshak, III, 10, 11.

gelebilen sözlerdir. Fakat bazı kinayeli sözler, boşamada çok sık kullandıkları için bunlar sarıh sözler gibi kabul edilerek söyleyenin niyetine itibar edilmeksizin bir ric'î talak ile boşamaya sebep kabul edilmiştir. “Sen bana haramsın.”, bazı yörelerde kullanılan “Üçten dokuza kadar.” sözü gibi.⁴⁴⁷ Bu gibi sözlerin dışında kalan kinayeli sözler ile bir bân talak ile boşama gerçekleşir.⁴⁴⁸

Yukarıdaki kinayeli sözler dışında kalan sözler üç kategoride toplanılır:

a. Kadının sözüne cevap ihtimali olan sözler: “Durumun senin elindedir.”, “İddet bekle” vb.⁴⁴⁹

b. Hem kadının sözüne cevap hem de kadının talebine ret ihtimali olan sözler: “Çekil bir tarafa.”, “Buradan git.” vb. Bu sözler, boşama niyeti ile söylenme ihtimali olduğu gibi, kadının “Beni boş.” sözüne bir cevap olarak da söylenmiş olma ihtimali vardır.⁴⁵⁰

c. Hem kadına sövme, hem de kadının söylemiş olduğu söze cevap olma ihtimali olan sözler: “Sen bâinsin.”, “Sen benden kopmuşsun.” vb. Nitekim bu sözler, kadını azarlamak için söylenmiş olma ihtimali olduğu gibi, kadının boşanma talebiyle söylemiş bir sözüne cevap olma ihtimali de vardır.⁴⁵¹

Kinayeli sözlerin kullanıldığı duruma göre üç kısma ayrılır:

a. Öfke hali: şiddetli geçimsizlik sebebiyle kocadan sadır olan sözler. “İddet bekle, evden çık, babanın evine git.” vb. Bu sözler, ret ve azarlamaya ihtimalli oldukları için kocanın niyetine başvurulur; şayet bu sözleri kullanırken boşamaya niyet etmişse boşama gerçekleşir. Boşama kast etmemişse boşama gerçekleşmez.⁴⁵²

b. Rıza hali: Bu durumda boşama niyeti olmadan söylenen kinayeli sözlerin hiç birisiyle boşama gerçekleşmez. Şayet boşamaya niyet edilmişse bu takdirde bir bân talâk ile boşama gerçekleşir.⁴⁵³

⁴⁴⁷ Bilmen, II, 56.

⁴⁴⁸ Abdulğani el-Ğanî ed-Dimeşki el-Meydanî, *el-Lûbab fi Şerhi'l-Kitab*, I-IV(4.Baskı), Beyrut h.1399, m.1979, III,41, 42; Tahmaz, II, 170, 171.

⁴⁴⁹ Bilmen, II, 184, 185.

⁴⁵⁰ Bilmen, II, 184, 185.

⁴⁵¹ Bilmen, II, 184, 185; Celal Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslâm Fıkhı*, I-IV(1.Baskı), Konya ts., III, 56, 57.

⁴⁵² Bilmen, II, 185; Yıldırım, III, 57.

⁴⁵³ Bilmen, II.185.

c. Boşanma konusu geçtiği sırada kullanılan sözler: Eşler arasında boşanma meselesi konuşulduğu esnada kocanın söylemiş olduğu, hem boşamaya hem de kadının talebinin reddine ihtimali olan sözlerden dolayı kocanın niyetine başvurulur. Bu durumda eğer boşamaya niyet etmişse boşama gerçekleşir. Şayet kadının boşanma talebine ret niyeti ile söylemişse boşama gerçekleşmez. Hem talâka hem de kadının azarlamasına delalet eden sözler ile boşamaya delalet etmesi ağırlıklı olan sözlerde (İddet bekle. vb.) kocanın niyetine bakılmaksızın boşama gerçekleşir. Bunun sebebi bu sözlerin boşanmanın konuşulduğu mecliste kullanılmasından dolayıdır.⁴⁵⁴

Şâfiî ve Hanefiler arasındaki ihtilafın nedenleri:

a. Şâfiîler, kinayeli lafızları, sarîh lafızlardan kinaye edildiğini bundan dolayı sarîh talâk gibi ric'î olduğuna hüküm vermişler. Hanefiler ise kinayeli sözlerin, talâk yoluyla gelen ayrılıktan kinaye olduğuna hüküm vermişler. Dolayısıyla kinayeli sözlerin hükmü bâin talâk olur demişler.⁴⁵⁵

b. Hanefilere göre boşamada sarîh olan sözlerin lafızlarının itibar edildiği gibi kinayeli olan sözlerde de sözlerin manaları itibar edilir. Kinayeli sözlerle yapılan boşamalarda mana itibar edildiği için ki bu manada ayrılık ve haram olmaktır, bu sözler ile yapılan boşama bâin kabul edilmiştir. Şâfiîlere göre ise kinayeli sözler sarîh sözlerden kinayedir.⁴⁵⁶

c. Hanefilere göre “bâin” kelimesi tekil bir kelime olarak talâkın sıfatı olduğundan (bâin olan talâk) kinayeli sözler ile yapılan boşamalarda birden fazla talâk niyet edilmiş olsa bile bir bâin talâk ile boşama gerçekleşir.⁴⁵⁷ Şâfiîlere göre ise kinayeli sözler sarîh sözler gibidir; kaç talâk niyet edilmiş ise o kadar talâk ile boşama gerçekleşir.⁴⁵⁸

İki mezhep arasında yaptığımız mukayesede şu sonuca ulaştık: Şâfiîlere göre kinayeli sözler, Kur'an ve sünnet ile belirtilmiş sarîh sözlerin dışında kalan sözlerdir. Boşamada asıl olan, bu sarîh olan sözlerdir. Kinayeli sözler ile boşama sarîh sözlere nazaran fer' kabul edilir. Kinayeli sözler ile boşama bâin talâk olarak kabul edilirse bu

⁴⁵⁴ Bilmen, II, 185; Yıldırım, III, 57.

⁴⁵⁵ Bilmen, *Sorulu Cevaplı Dini Bilgiler*, Semerkand Yayın Dağıtım, İstanbul 2017, 123.

⁴⁵⁶ Debûsî, Ebû, Zed Abdullah, *Tesîsü'n-nazar fi'hi'l-lâfi'l-eimme* Daru'l-Fikir, 1. Baskı, Beyrut 2006, 100.

⁴⁵⁷ Debûsî, 100.

⁴⁵⁸ Zemahşerî, 411; Kuduri, 156.

durumda fer‘ olan kinayeli sözlerin asıl olan sarih sözlerden üstünlüğü lazım gelir. Çünkü bâin talâkın hükmü ric‘î olan talâkın hükmünden daha ağırdır.

Hanefîlerin kinayeli sözler hakkında yaptıkları taksimat Şâfiîlerin taksimatına nazaran daha karmaşık ve durumun tespitini yapmak bakımından daha zordur. Sonuç olarak, Şâfiîlerin metodu Hanefîlerin metodundan daha açık ve sonuç bakımından da maslahata daha yakındır diyebiliriz. Nitekim Osmanlı Aile hukuk kararnamesinde de Şâfiîlerin görüşü kabul edilmiştir.⁴⁵⁹

4.1.3. Kocanın, Eşine “Ben Senden Boşum” Demesi

Şâfiîlere göre koca, eşine “Ben senden boşum.” veya “Kendini boşa.” derse kadın da “Ben kendimi senden boşadım.” derse bu sözler hangi niyet ile söylenmiş olduğuna bakılır: Şayet birinci örnekte koca, boşamayı kastetmişse boşama gerçekleşir; keza ikinci örnekte de kadın boşanmayı kast ederse boşanma gerçekleşmiş olur. Bunun gerekçesi:

a. Boşamada koca tarafından kullanılan sözler geçerli olduğu gibi bu sözler kadın tarafından söylenmesi durumunda da geçerli olur ve boşamaya sebep olur. Bunun sebebi nikâh akdinin eşler arasında gerçekleşen iki taraflı bir akit olmasıdır. Eşler için “Bunlar birbirleriyle nikâhlıdır.” denilir. Bu söz her iki tarafın nikâh akdinde temel unsur olduğunu gösteriyor. Nikâh akdi eşler arasında ortak olduğuna göre her ikisi de boşama sözüne muhatap olabilir. Dolayısıyla her ikisi de boşamanın konusu (mahali) olabilir.⁴⁶⁰

b. Eşlerden birisinin ölümüyle nikâh akdi sona erer ve hayatta kalan vefat edene varis olur. Kocanın ölümüyle nikâh akdi bittiğine göre boşamanın kocaya nispet edilmesinde de boşama gerçekleşir.⁴⁶¹

Erkeğin kendisini boşanma konusu yapması pek bilinmediğinden (sarih sözler ile olsa bile) kinayeli sözler ile yapılan boşama kabul edilir. Bu durumda koca “Ben senden boşum.” sözünden ne kast ettiği sorulur. Şayet boşamayı niyet etmişse niyetine

⁴⁵⁹Osmanlı Hukuk’ı Aile Kararnamesi: 109. Md.

⁴⁶⁰ Remlî, VI, 494.

⁴⁶¹Remlî, VI, 494.

göre kaç talâk niyet etmiş ise o kadar talâk ile boşama gerçekleşir. Boşamaya niyet etmemişse boşama gerçekleşmez.⁴⁶²

Hanefî mezhebine göre boşama sözü bir sonuç ifade edebilmesi için bu sözün koca tarafından kadına söylenmiş olması gerekir. Koca, eşine “Ben senden boşum.” derse, bu sözde boşanmaya konu olan koca olduğu için boşama gerçekleşmez.⁴⁶³ Bunun gerekçesi:

a. Boşamanın, boşamanın konusu (mahali) olan kadının dışında başka bir şeye nispet edilmesidir. Boşama nikâh bağının çözülmesidir. Bu bağ kadın ile alakalıdır. Kadın, iddet beklerken başkasıyla evlenmesinin yasak olması; kocanın ise evlenmesine bir engelin olmaması nikâh bağıyla bağlı olanın kadın olduğuna delalet ediyor. Dolayısıyla boşamanın geçerli olabilmesi için boşama sözünün koca tarafından kadına yönlendirilmesi gerekir ki nikâh akdini ortadan kaldırsın. Dolayısıyla kocanın, eşine “Ben senden boşum.” sözüyle boşama gerçekleşmez.⁴⁶⁴

b. Nikâh akdinde koca mâlik (sahip) kadın ise memluke (Sahiplenilen)dir. Kadına, menkûhe (nikâhlanan) denilmesi de bunun delilidir. Koca eşini boşadığı zaman mülkiyetinde olan bir şeyi mülkiyetinden çıkartmış olur. Koca, eşine “Ben senden boşum.” sözüyle kendi mülkiyetinden bir şeyi çıkartmış olmaz. Bu durum, köle sahibinin kölesine “Ben senden azadım.” söylemesine benzer. Bu söz ile köle azat olmadığı gibi kocanın “Ben sende boşum.” sözüyle de boşama gerçekleşmez.⁴⁶⁵ Çünkü boşama nikâh akdi ile kocanın sahip olduğu mülkiyetten vazgeçmesidir. Bu mülkiyetten vazgeçilebilmesi için boşamaya sebep olan sözlerin kadına yönlendirilmesi gerekir.⁴⁶⁶

Koca, eşine “Ben sana haramım.”, “Ben senden ayırım.” derse eğer boşamayı kastetmiş ise boşama gerçekleşir. Bunun sebebi bu sözlerin (nikâh bağının aksine) eşler arasında müşterek olmasıdır. Yani kadın kocasına haram olabildiği gibi kocası da ona haram olabilir. Keza kadın kocasından ayrılabilirdiği gibi kocası da ondan ayrı olabilir. Dolayısıyla bu sözlerin ihtiva ettikleri ortaklık sebebiyle önceki sözden farklı olup –Şâfî mezhebinde olduğu gibi- boşamaya sebep olur.⁴⁶⁷

⁴⁶²Şirâzî, Ebû İshak, III, 10, 11; Remlî, VI, 494.

⁴⁶³ Mergînânî, II, 356, 357.

⁴⁶⁴ Debûsî, 100, 1001; Mergînânî, II, 356, 357.

⁴⁶⁵ Serahsî, VI, 78.

⁴⁶⁶ Mevsilî III, 144.

⁴⁶⁷ Serahsî, VI, 78.

Hanefîlerin dayandıkları delillerin hulasası şudur: Boşama gerçekleşmesi için boşama sözünün kadına söylenmesi gerekir. Dolayısıyla kocanın, eşine “Ben senden boşum.” sözü boşamanın mahalli olan kadına yönlendirilmediği için boşamaya sebep olamaz. Şâfiîlere göre ise koca, eşine “Ben senden boşum.” söylediğinde nikâh bağının bir tarafı kendisi olması hasebiyle boşama gerçekleşir. Nikâhın, eşler arasında bir akit olduğunu göz önüne aldığımızda boşama sözünün her iki taraf için de boşamaya sebep olabileceğini söyleyebiliriz. Çünkü eşlerin her biri nikâh akdinin konusudur.

4.1.4. “Sen Boşsun” Sözüden Üç Talâka Niyet Edilmesi

Şâfiî müçtehitlere göre, “Sen Boşsun” vb. sözlerle iki veya üç talâk ile boşamaya niyet edilirse, niyet edilen sayıda talâk gider; iki talâka niyet edilirse iki, üç talâka niyet edilirse üç talâk gider. Bu konuda sarîh ve kinayeli sözler arasında bir fark yoktur. Yani tekil (müfret) kinayeli ve sarîh olan sözlerle birden fazla talâk kast edilirse, kast edilen sayıda talâk ile boşama gerçekleşir.⁴⁶⁸

Şâfiîler, bu konuyu şu hadis ile ispatlamaya çalışmışlar: Rûkkâne b. Abdiyezid Rasûlullah'a gelerek–buyurdu: "*'Ey Allah'ın Resulü! Karım Sümameyi elbette tabiriyle boşadım.* Hz. Peygamber: '*Onunla (elbette demekle) neyi kastettin?*' dedi. '*Bir talâk'ı dedim. 'Vallahi mi?' dedi. 'Vallahi' dedim. Resulullah: 'O halde neyi kastettinse odur*'.⁴⁶⁹ “Sen boşsun” sözüyle üç talâk ile boşama olabileceğinden Allah Resulü, Rûkaneye “elbette” tabiriyle üç talâkı kast edip etmediği konusunda yemin ettirmiş. Şayet bu söz ile üç talâk ile boşama imkânı olmasaydı Allah Resulünün Rûkkane'ye yemin ettirmesinin herhangi bir anlamı kalmazdı. Mesela durum aksine olsaydı yani Rûkane, "Ben karımı elbette tabiriyle boşadım" sözüyle üç talâkı niyet ettiğini söylemiş olsaydı Resulullah, ona (bir anda üç talâkın verme imkânı olduğu için) üç talâk ile boşama olduğunu Rûkaney'e söylediydi.⁴⁷⁰

Hanefîlere göre sarîh (açık) lafızlarla yapılan boşamalarda hüküm lafzın zahirine göredir. Başka mananın kastedilmesi durumunda buna itibar edilmez. Örneğin eşine “Sen boşsun.” diyen birisi “Ben bu sözle boşamayı kast etmedim.” sözüne itibar edilmez. “Sen boşsun.” sözü bir talâka delalet etmesi açık (sarîh) olduğundan boşama gerçekleştiği gibi bu söz bir boşamaya delalet ettiği için de bu söz ile iki veya üç talâk

⁴⁶⁸Beyhâkî, el-Hilâfât, VI, 262; Remlî, VI, 525.

⁴⁶⁹Ebû Dâvud, Talâk: 14.

⁴⁷⁰Şirâzî, III, 7.

niyet edilse bile bir talâk ile boşama gerçekleşir. Çünkü “Boşsun.” sözcüğü tekil (müfret) olup zahiri manasına göre bir boşamaya delalet eder. Bu söz, açık olarak iki veya üç talâka delalet etmediği için niyete bakılmaz. Niyete bakılarak sarîh lafzın asıl manasının dışına çıkılmaz.⁴⁷¹

Sarîh ve kinayeli lafızların anlamlarına baktığımızda Hanefiler bu konudaki görüşleri daha tutarlı olduğu görülür. Çünkü sarîh lafızlarla yapılan bir boşamada kinayeli lafızlarda olduğu gibi söz sahibinin niyetine başvurulsa bu durum, sarîh lafızla için yapılan tanım ile çelişmiş olur. Bunun sebebi sarîh sözün delalet etmiş olduğu mananın dışında başka bir mananın tercih edilmesidir. Mesela “Sen boşsun.” sözü mademki boşamaya delaleti açıktır ve bu söz söylendiğinde boşamadan başka bir şey anlaşılıyor, öyleyse bu sözün delalet etmiş olduğu mana tekil olup bir kere boşamaya delalet etmesi de açık olduğu için, bu mananın dışında başka manalara yorumlanmaması gerekir.⁴⁷² Hülasa “Boşsun.” sözü bir boşamaya delaleti açıktır; bu sözden iki veya üç boşama niyet edilse bile bu niyete itibar etmemek gerekir. Sarîh olan bu sözü kinayeli sözler kategorisine indirgeyip farklı bir manayı kast etmemek gerekir.

4.1.5. Boşama Konusunda Şahitlerin Talâk Sayısında İhtilaf Etmeleri

Şâfiîlere göre şahitlerden birisi kocanın üç talâkla eşini boşadığına şahitlik ederse başka bir şahit de bir talâk ile boşadığına şahitlik ederse, bir talâk ile boşama yaptığına şahitlik edenin şahitliği kabul edilir ve bir talâk ile boşama olduğuna hüküm edilir. Bunun sebebi şahitlerden birisi bir talâk ile boşamayı iddia ederken diğer şahit ile bir talâkta hemfikir olmalarıdır. Çünkü üç sayısının içinde bir olduğu kesindir. Üç talâk ile boşamaya şahitlik eden, aynı zamanda bir talâk ile boşamaya da şahitlik etmiş oluyor. Sonuç olarak her iki şahit bir talâk ile boşama konusunda şahitlik ettikleri için şahitlikleri kabul edilir. İhtilaf ettikleri husus olan diğer iki talâk gitmez.

Şâfiîler bu konunun ispatı için şu örneği verirler: Şahitlerden birisi alacaklı olan birisi lehinde bin TL alacaklı olduğuna şahitlik ederse, başka bir şahit, bin beş yüz olduğunu iddia ederse, alacaklı bu şahitlikle bin TL hak sahibi olduğu ispatlanmış olur.⁴⁷³ Bunun sebebi her iki şahidin bin TL konusunda hemfikir olup şahitlik etmeleridir. Talâk konusunda bu örneğe benzerlik arz eder. Çünkü şahitlerin her ikisi de

⁴⁷¹Debûsî, 100; Mergînânî, II, 349; Meydanî, III, 41.

⁴⁷²Mergînânî, II, 349, 350; Meydanî, III, 41.

⁴⁷³Şîrâzî, III, 461.

boşama konusunda şahitlik ediyorlar; ihtilaf ettikleri mesele talâk sayısıdır. Dolayısıyla iki şahidin de hemfikir oldukları talâk için şahitlikleri sabit olur.

Hanefî mezhebinden imam Yusuf, İmam Muhammed ve Ebu Leyla'nın görüşleri Şâfiî mezhebine benzer olmakla beraber Ebu Hanife'nin görüşü farklıdır. Ebu Hanife'ye göre iki şahitten biri bir talâk ile diğeri iki talâk ile boşama ya şahitlik ederse ikisinin de şahitlikleri ret edilir. Bunların şahitliklerine dayanılarak hiçbir talâk ile boşamaya hüküm edilmez. Bunun gerekçesi şahitliğin hem lafzı hem de manasının İhtilafı olmasıdır. Lafızda İhtilafın sebebi şahitlerden biri “bir” derken diğeri “iki” diyor. “Bir” sözcüğü “iki” sözcüğünden farklıdır. Şahitlerin manada ihtilaf etmelerinin sebebi ise “bir” sayısının manasının “iki” sayısından farklı olmasıdır. Hatta manaları arasında bir zıtlık bile vardır. “İkiyi” kabul “biri” kabul anlamına gelmez. Mesela müşrik birisi, Allah'a (c.c.) ortak koştuğu putlarla beraber, şayet “biri” yani Allah'ın (cc) birliğini ikrar etmiş olsaydı, şirki ret etmiş olup Müslüman olmuş olacaktı. Hâlbuki bu şekilde inanan birisi için tevhit ehli denilmez, müşrik denilir.⁴⁷⁴ Demek ki “birin” ikrarıyla “ikinin” ikrarı birbirinden farklı şeylerdir. Dolayısıyla şahitlerin talâk için yapmış oldukları şahitlikleri lafız ve mana açısından biri birine uyumlu olmadığı için her ikisinin de şahitlikleri ret edilir. Davanın ispatı için gereken şahitlerin şahadetlerinin batıl olmasından dolayı hâkim, eşleri birbirinden ayırmaz.⁴⁷⁵

Ebu Hanife, ameli bir konu olan şahitlerin ihtilaf etmeleri meselesini itikadi bir örnek ile açıklamaya çalışırken Şâfiîler bu konuyu ameli olan başka bir mesele ile izah etmişler. Talâk konusu gibi hassas bir mevzuda şahitlerin İhtilafa düşmesi durumunda bunlara itibar etmemek hem şahitliğin önemini sağlamak hem de ailenin dağılmasının önüne geçip birçok mağduriyetleri engellemek gibi bir maslahatın olmasına binaen Ebu Hanife'nin görüşün tercih edilmesinin daha uygun olacağını gösterir.

4.1.5. Boşamaya Şahitlik Yapanların Erkek Olmaları Şartı

Şâfiî mezhebine göre, şahitlik yapacak kişinin, Müslüman, akıllı, baliğ, hür ve adil olması gerekirse beş şartın bulunması gerekir.⁴⁷⁶

Boşamaya şahitlik yapacak kişilerin en az iki ve erkek olmaları şarttır. Kadınların şahitlikleri sadece iki yerde caizdir:

⁴⁷⁴Serahsî, VI, 145.

⁴⁷⁵Serahsî, VI, 145.

⁴⁷⁶Bâcûrî, II, 524, 326.

a. Mali konular: Bir erkek ile beraber en az iki kadın bulunmasıyla kadınların şahadeti caizdir. Şayet erkek şahit olmazsa ne kadar çok olursa olsun kadınların şahadeti kabul edilmez. Bunun delili şu ayettir: *“Eğer borçlu, akli ermeyen veya zayıf bir kimse ise, ya da yazdıramıyorsa, velisi adaletle yazdırsın. (Bu işleme) şahitliklerine güvendiğiniz iki erkeği; eğer iki erkek olmazsa, bir erkek ve iki kadını şahit tutun.”*⁴⁷⁷

b. Sadece kadınların vakıf olabileceği kadınlara özgü durumlar: Mali konulardaki kadınların durumuna kıyas edilerek sayıları dörtten az olmaması kaydıyla kadınların şahitlikleri kabul edilir. Bu iki durumun dışında kalan şahitliklerde kadınların şahitlikleri kabul edilmez. Buna göre had cezası gerektiren olaylarda, vasiyet, velayet, nikâh ve talâk gibi mali olmayan durumlarda kadınların şahitlikleri geçerli değildir.⁴⁷⁸

Boşama konusunda şahitlerin erkek olmalarının şart koşulmasının sebebi bunun helal olan bir şeyin helâliğinin bittiğine vesile olmasıdır. Dolayısıyla bu şahitlik mali bir şahitlik olmayıp eşler arasındaki nikâh bağının (helâliğin) bittiğinin ispatıdır.⁴⁷⁹

Hanefi mezhebine göre şahitlik, davacının talep etmesi durumunda eda edilmesi gereken farz bir görevdir. Şahitlik edilecek olay, hırsızlık dışında had cezası gerektiren bir durum olursa, şahidin şahitlik yapma konusunda muhayyer olması ile beraber olaya şahitlik yapmaması daha evladır. Bunun sebebi ayıpların setretmekle insanların rencide olmasını engellemek gibi bir maslahatın olmasıdır. Fakat hırsızlık olayına şahit olan birisinin şahitliğini gizlemesi doğru değildir.⁴⁸⁰

Şahitliğin mertebeleri:

a. Zina suçuna şahitlik: Dört erkeğin beraber şahit olmalarıyla şahitlikleri geçerli olur. Kadınlar ne kadar çok olsalar bu mevzuda şahitlikleri kabul edilmez. Kadınların zina suçunun ispatında şahitlikleri kabul edilmemesinin iki sebebi vardır. Birinci sebep, Hz. Peygamber'den (s.a.) ve Raşit halifeler döneminden beri had ve kısas gerektiren suçlarda kadının şahitliği kabul edilmemiş olması. İkinci sebep kadının şahitliği erkek olmadığı zaman erkeğe bedel bir şahitlik olma şüphesidir. Şüpheler ile suç ispatlanmaz ve had cezaları uygulanmaz.⁴⁸¹

⁴⁷⁷Barka: 2/282.

⁴⁷⁸Şâfiî, VII, 47, 48.

⁴⁷⁹Şâfiî, VII, 303.

⁴⁸⁰Serahsî, V, 32.

⁴⁸¹Serahsî, V, 32.

b. Zina suçu dışında kalan had ve ceza gerektiren cezalarda iki erkeğin şahitliği yeterlidir. Burada da kadınların şahitliği kabul edilmez. Bu tür suçlamalarda kadının şahitliğinin kabul edilmemesinin delili şu ayettir: "*şahitliklerine güvendiğiniz iki erkeği*"⁴⁸² Ayette şahitlerin erkek olmaları gerektiği açıkça beyan edilmiştir.

c. Bu iki durumun dışında mali olsun olmasın kadınların şahitlikleri kabul edilir. Buna göre nikâh, talâk, velayet ve vesayet gibi durumların tamamında kadının şahitliği kabul edilir. Sadece kadınların vakıf olabileceği durumlarda tek bir kadının şahitliği kabul edilir.⁴⁸³

İki mezhep arasında yaptığımız mukayesede Hanefilerin görüşünün şu sebeplerden dolayı tercihe daha elverişli olduğu kanaatine vardık:

1. İhtiyaca binaen bazı durumlarda bir erkeğin veya bir kadının şahitliğinin kabul ediliyor olması. Mesela bir kadının hamamda yapılan bir cinayete şahit olması veya bir bayan öğretmenin sınıfta çocuklar arasında meydana gelen bir cinayete tanıklık etmesi gibi. Nitekim Zahirilerin had cezalarının ispatı için kadınların şهادeteni - erkeklerden de şahit olması koşuluyla- kabul ediyorlar.⁴⁸⁴

2. İbni Kayyim'a göre hâkimin kanaat etmesi koşuluyla müddeinin yemin etmesine lüzum kalmadan bir erkek şahidin şahitliğinin yeterli olması⁴⁸⁵

Yukarıdaki sebeplerle beraber bu günün şartlarını da göz önüne alındığımızda, kadınların şahitliği konusunda daha ılımlı olan Hanefi mezhebinin görüşüyle amel edilmesinin daha uygun olacağını mülâhaza ediyoruz.

4.1.6. Talâk'ı fâr ile Alakalı İhtilaflar

Talâk'ı fâr, "*Bir kimse marazı mevtinde yapmış olduğu talâktır ki, zevcesinin (mirasa) nailiyetinden firar etmek gayesini takip etmiş olur.*"⁴⁸⁶ Ölüm hastalığının ölçüsü, ev içinde kendi ihtiyaçlarını karşılayamayacak derecede hasta olmaktır.⁴⁸⁷

⁴⁸² Bakara: 2/282.

⁴⁸³ Serahsî, V, 32, Merginânî, III, 163, 164.

⁴⁸⁴ İbn Rüşd, 899, 900.

⁴⁸⁵ Üdeh, Abdülkadir, *et'Teşriü'l-Cinaiyyü'l-İslâmi*, I-II(7.Baskı), Müessesetü'r-Risale, Beyrut h.1406, m. 1986, II, 320, 321.

⁴⁸⁶ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuk'ı İslâmiye ve İstîlâhat'ı -Fikhiyye, Kamusu*, Bilmen Yayınevi İstanbul 1988. II, 177.

⁴⁸⁷ Feteva Hindiyeye; I, 497.

4.1.6.1. Talâk'ı fâr ile Boşanan Kadının Mirasçı Olması

Şâfiî âlimlere göre akıl, baliğ ve zorlama olmaksızın yapılan her boşama geçerlidir.⁴⁸⁸ Buna göre koca, eşini mirastan mahrum bırakmak için ölümüne yakın bir zamanda eşini boşarsa bu boşama gerçekleşir ve eşi de mirastan mahrum olur.⁴⁸⁹ Bu konuda kocanın sağlıklı veya hastalıklı olması arasında herhangi bir fark yoktur. Bunun gerekçeleri şu şekilde sıralanabilir:

a. Kocanın, eşinden mirasçı olması için kadının ölümüne kadar kocasının nikâhında olması gerekir. Kadının ölümüne yakın kocası onu boşaması durumunda - kadın kocasından önce ölürse- ölüm döşegindeki koca ona mirasçı olamaz. Aynen bunun gibi kocanın ölümüne yakın boşanmış kadın da kocasına mirasçı olamaması gerekir.⁴⁹⁰ Madem ki, kadın için eşinden miras almasının sebebi nikâh bağıdır, nikâh bağı, kocanın ölümünden önce sonlandırıldığı için kadın yabancı gibi olur. Çünkü kadının kocasına varis olmasının tek sebebi nikâhtır.⁴⁹¹

b. Kocası ölen bir kadının iddeti dört ay on gündür: *“İçinizden ölenlerin geride bıraktıkları eşleri, kendi kendilerine dört ay on gün (iddet) beklerler.”*⁴⁹² Ölümünden önce koca eşini boşarsa, bunun akabinde ölürse eşi önceden boşandığı için iddeti dört ay on gün olarak hesaplanmaz. Bu durum onun mirastan mahrum olduğuna delalet ediyor.⁴⁹³

c. Eşlerden hangisi ölürse diğeri onu yıkayabilir. Ölümünden önce eşini boşayan öldüğünde boşadığı hanımı onu yıkayamaz.⁴⁹⁴ Bu durum, kocanın ölümünden önce eşini boşadığı için aralarında nikâh bağının olmaması sebebiyledir. Mademki nikâh yoktur öyleyse nikâhın sonuçlarından olan miras da yoktur.

d. Ölümüne yakın eşini boşayan, dördüncü bir kadınla evlenebilir. Keza boşadığı kadının kız kardeşiyle evlenebilir. Şayet evlilikleri devam etseydi koca, beşinci bir kadınla evlenmesi ve iki kız kardeşi bir nikâh altında toplaması söz konusu olurdu.

⁴⁸⁸ Mutîi, el'Mecmu', XVIII, 198.

⁴⁸⁹ Beyhâkî, el-Hilâfât, VI, 299.

⁴⁹⁰ Şâfiî, Ümm, V, 254.

⁴⁹¹ Bâcûrî, II, 101.

⁴⁹² Bakara: 2/234.

⁴⁹³ Şâfiî, V, 254, 255.

⁴⁹⁴ Şâfiî, V, 254, 255.

Hâlbuki beş kadını bir nikâhta toplamak keza iki kız kardeşi bir nikâhta toplamak caiz değildir.⁴⁹⁵

Hanefilere göre talâk'ı fâr ile boşanan kadın kiyâsa göre mirasçı olamaz. Kıyasa göre boşamadan sonra kadının ölmesiyle koca mirastan mahrum olduğu gibi kocanın ölmesiyle de kadının mirastan mahrum olması gerekir.⁴⁹⁶ Hanefiler, kadının mağdur duruma düşmesini engellemek için istihsan deliline göre kadını kocasına mirasçı yapmışlar. Kadının kocasına mirasçı olabilmesi için şu şartlar gereklidir:

a. Adam hasta olup kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek halde iken; hanımının kendisine bakmadığını bahane ederek boşaması. Buna göre şayet adam hasta olup kendisine bakamaz durumda olursa ve hanımı da kendisine bakmazsa bundan dolayı adam hanımını boşarsa hanımı ona mirasçı olamaz.

b. Hasta olan adam, hanımını boşadıktan sonra hanımı tarafında öldürülmüş olmaması gerekir. Çünkü kadın, kocasını öldürmekle mirastan mahrum olur.

c. Kadın boşandıktan sonra irtidat etmemiş olması. Çünkü dinden çıkma mirastan mahrum olamaya sebeptir.

d. Kadının, boşanma talebinde bulunmaması. Eğer kadın kocasından kendisini boşamasını isterse, kocası da onu boşadıktan sonra ölürse kadın mirasçı olamaz.

e. Boşanan kadının iddeti kocası ölmeden bitmemiş olması. Buna göre kadının iddeti bittikten sonra kocası ölürse kadın mirasçı olamaz.⁴⁹⁷

Yukarıdaki şartlar dâhilinde koca, ölüm döşeginde hangi talâk sözünü kullanırsa kullansın veya kaç talâk ile boşama yaparsa yapsın, bu boşamalar kadını mirastan mahrum etmez. Kadın, kocasının ölümünden sonra kocasına varis olur. Hanefiler İstihsan delili ile beraber sahâbeden rivayet edilen şu haberle de delil getirmişlerdir: *“Abdurrahman b. Avf ölüm hastalığında eşini üç talâk ile boşadı. Hz. Osman b. Affan, (r.a) Abdurrahman b. Avf'in hanımını mirasçı yaptı.”*⁴⁹⁸

Her iki mezhep arasında yaptığımız mukayesede Şâfiîlerin dayandıkları delillerin Hanefîlerin delillerinden daha kuvvetli olduğunu gözlemledik. Fakat kadının mağduriyetini gidermek için Hanefî mezhebine göre amel edilmesinin daha uygun

⁴⁹⁵Şâfiî, V, 254, 255.

⁴⁹⁶Semerkandî, Alaüddin, *Tuhfetü'l-Fukaha*, I,III, (1.Baskı), ed-Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1984, II, 188.

⁴⁹⁷Fetava-i Hindiye, I, 497.

⁴⁹⁸Serahsî, VI, 154, 155.

olacağına kanaat getirdik. Bununla beraber Hanefîlerin görüşünün İslâm hukukunun genel prensiplerinden olan ‘Seddi zeraî’ (zararların, kötülüklerin önlenmesi) prensibine uygunluk arz ettiğini söyleyebiliriz.

Talâk’ı fâr ile boşanan kadının mirasçı olmasında Şâfiî-Hanefî ihtilafından farklı görüşler de vardır. Mesela bazı âlimlere göre kadın mirasçı olabilmesi için başka biriyle evlenmemiş olması gerekir. Evlendikten sonra kocası ölürse, kadın ölen kocasına mirasçı olamaz.⁴⁹⁹

4.1.6.2. Nafaka ve Mesken Hakkı

Şâfiî ve Hanefî mezhepleri, ric’î ve bâin talâk ile boşanmış kadınların iddetleri bitinceye kadar, hamile iken boşanan kadının da çocuğunu doğuruncaya kadar nafaka ve mesken hakkının olduğunda ittifak etmişlerdir. Hamile olmayıp talâk’ı fâr ile boşanan kadının nafaka ve mesken hakkının olup olmaması konusunda ise ihtilaf vardır.⁵⁰⁰

Şâfiîler, talâk’ı fâr ile boşanan kadının mesken hakkının olmasını kabul etmekle beraber nafaka hakkının olamayacağı görüşündedirler.⁵⁰¹ Buna, şu ayet ile delil getirmişlerdir: *“Boşanmış kadınların örfe göre geçimlerinin sağlanması onların hakkıdır. Bu, Allah’a karşı gelmekten sakınanlar üzerinde bir borçtur.”*⁵⁰² *“(Onları, (iddetleri süresince) gücünüz nispetinde, oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun. Onları sıkıntıya sokmak için kendilerine zarar vermeye kalkışmayın. Eğer hamile iseler, doğum yapıncaya kadar nafakalarını verin. Sizin için (çocuğu) emzirirlerse (emzirme) ücretlerini de verin ve aranızda uygun bir şekilde anlaşın. Eğer anlaşamazsanız, çocuğu baba hesabına başka bir kadın emzirecektir.”*⁵⁰³ Yukarıdaki Ayetlerde geçen kadınların geçimlerinin sağlanması ve onlara zarar verilmemesinin gerekli olması mesken hakkının verilmesini gerektirir.⁵⁰⁴

Şâfiî mezhebi, *“Oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun.”* ayetinin genel anlamından talâk’ı fâr ile boşanan kadının mesken hakkının olacağını kabul ederler. Nafaka hakkının olmamasını ise Fatma binti Kays’ın hadisine dayandırıyorlar: *“Fatma bnt. Kays’tan rivayet edildiğine göre kocası Ebu amr b. Hafs, Şam’da (hasta) iken*

⁴⁹⁹ Şâfiî, V, 254.

⁵⁰⁰ Şeltut, Mahmud Muhammed, Muhammed Ali, Mısır ts. 95.

⁵⁰¹ Şâfiî, Ümm, V, 254.

⁵⁰² Bakara: 2/241.

⁵⁰³ Talâk: 65/6.

⁵⁰⁴ Şaltut ve Muhammed Ali, 95.

elbette sözü ile kendisini boşadı. Vekiline bir miktar arpa vererek Fatma bnt. Kaysa gönderdi. Vekil, kadının (nafaka hakkının olmasının gerektiğine inandığı için) kızdığını görünce: vallahi bizden alacağın bir hakkın yoktur der. Bunun üzerine Fatma bnt. Kays gidip durumu Resulullah'a (s.a.v.) şikâyet eder. Bunun üzerine Resülulah, Fatma bint Kays'a bir hakkının olmadığını söyler. İddet beklemesi için önce Ümm'ü Şerik'in evinde beklemesini emreder. Daha sonra kararını değiştirip Abdullah b. Ümmi Mektum'un (ama olduğu için) evinde iddet beklemesini emretti.”⁵⁰⁵

Hanefilere göre talâk'ı fâr ile boşanan kadının hem nafaka hem de mesken hakkı vardır. Bu görüş Hz. Ömer (r.a.) Ömer b. Abdülaziz, Sevri ve diğer bazı âlimlerin de görüşüdür.⁵⁰⁶ Ayetlerin umumuna bakıldığında talâk'ı fâr ile boşanan kadın için mesken ve nafaka hakkının olması yönündedir. Kadın için bâin talâk sebebiyle karşılaştığı müsibet ric'î olan talâktan dolayı beklemesinden daha büyüktür. Kocasını ölen bir kadının mağduriyetini gidermek için ona meskenle beraber nafaka da vermek İslâmın ruhuna daha uygundur. Allah (c.c.) bu konuda şöyle emreliyor: “*Aranızda iyilik yapmayı da unutmayın Şüphesiz Allah, yaptıklarınızı hakkıyla görendir.*”⁵⁰⁷ Bu ayeti düşünen bilir ki, ric'î talâktan dolayı iddet bekleyen kadına nafaka hakkının olduğu gibi mebtute kadının da nafaka hakkının olacağını bilir. Şâfiîlerin Fatma binti Kays'ın hadisi ile mebtutenin nafaka alamayacağını söylemeleri isabetli bir görüş değildir. Zaten ayetin umumundan nafaka hakkı olacağı açıktır. Bununla beraber Fatma bnt. Kays'ın hadisi onun özel durumuna hastır. Efendimizin ona nafaka vermemesinin sebebi kocasından kalan malın olmamasındandır. Kocasının evinden başka yere göndermesinin sebebi ise kayınlarıyla olan geçim sıkıntısından dolayı olmuştur.⁵⁰⁸

Hanefiler, talâk'ı fâr ile boşanan kadını mirasçı yaptıklarından ona nafaka ve süknâ hakkının da olacağını söylerler. Şâfiîler ise talâk'ı fâr ile boşanan kadına mirastan pay olmadığına hüküm ettikleri için nafaka hakkının da olmadığını kabul etmişlerdir. Dolayısıyla bu İhtilafın nedeni bu durumdaki kadının mirasçı olup olmamasıyla alakalıdır. Kadının mağduriyetini engellemek için bu konuda Hanefi mezhebinin görüşüyle amel etmenin daha sabetli olacağına kanaat ediyoruz.

⁵⁰⁵Müslim, Talak: 1480.

⁵⁰⁶Şaltut ve Muhammed Ali, 95.

⁵⁰⁷Bakara: 2/237.

⁵⁰⁸Şaltut ve Muhammed Ali, 99.

4.1.7. Boşamadan Sonra Kadın Başka Birisiyle Evlenip Sonra Birinci Kocasıyla Evlenmesi Durumunda Önceki Kalan Talâk Durumu

Bâin talâk ile boşanmış bir kadın, iddetinin bitmesinden dolayı kocasına tekrar dönebilmesi için yeni bir nikâh ve yeni bir mehir gereklidir. Şayet kadın başka birisiyle evlense, ilk kocasıyla olan eski nikâh akdinden kalma bir veya iki talâk -üç talâk ile boşamamışsa- vardır. Kadın, başka birisiyle evlendikten sonra bu ikinci evliliğin bitmesi halinde ilk kocasıyla evlenirse, bahsi geçen ilk evlilikten kalma talâk ile mi nikâh bağı devam eder yoksa yeni bir nikâh akdi olduğu için üç talâk ile mi devam eder. Bu konuda Şâfiîler ile Hanefiler arasında ihtilaf vardır.

Şâfiîlere göre koca, boşadığı kadın için daha önce üç talâk hakkına sahiptir. Bir veya iki talâk gidince geride kalan talâk onun mülküdür. Yeni bir nikâh akdi yapılıncaya önceki mülkiyet baki kaldığı için ona göre talâk sayısı belirlenir.⁵⁰⁹ Bunun akli ve nakli deliller mevcuttur.

Nakli delil: Ayette şöyle emredilmektedir: “(Dönüş yapılabilecek) boşama iki defadır. Sonrası, ya iyilikle geçinmek, ya da güzellikle bırakmaktır.”⁵¹⁰ Eşini bir veya iki talâk ile boşayan erkek, tekrar eşine dönebilmektedir. Bu üç şekilde olur:

- a. Ric’î olan talâkla boşaması. Bu durumda eşini boşayan erkek, yeni bir nikâh akdi ve mehire gerek kalmaksızın eşini nikâhına alabilir.
- b. Bâin talâk ile boşaması. Yeni bir nikâh ve yeni bir mehir ile nikâhına alabilir.
- c. Bâin talâk ile boşanan kadın, başka birisiyle evlenip boşandıktan sonra ilk kocasıyla evlenmesi. Bu durumda da ikinci durum gibi olup tekrar evlilikleri devam etmesi için yeni bir nikâh ve yeni bir mehir gereklidir.

Yukarıdaki üç durumun tamamında koca eşine dönerken nikâh akdi kalan talâk sayısına bağlı olarak devam eder. Çünkü ayette koca için iki talâk ile eşini boşadıktan sonra eşine dönebileceğini veya üçüncü talâk ile de boşayıp sonra belli şartlar dâhilinde evlenebileceğini beyan ediyor. Bu durum koca için helaldir. Yani tekrar eşine dönebilmesi için üç talâk ile eşini boşayanda aranan şart (hulle) yoktur. Mademki koca, kadını tekrar nikâhına alabiliyor ve koca için bu helaldir demek ki onun eşi bu anlamda halen onun eşidir. Dolayısıyla önceden kalan talâk ne ise o talâk hakkı kocanın mülkü olup evlilik o talâka göre devam eder. Bu meseleyi üç talâk ile eşini boşayan kişinin

⁵⁰⁹ Şâfiî, Ümm, V, 250; Beyhâkî, el-Hilâfât, VI, 306.

⁵¹⁰ Şâfiî, Ümm, V, 250.

meselesinden ayrı tutmak gerekir. Çünkü eşini üç talâk ile boşayan koca eşine tekrar dönebilmesi için kadının bir başka kişiyle evlenmesi şartı vardır. Bundan sonra ikinci şahıs bu kadını boşarsa ilk kocası onunla evlenebilir ve üç talâk hakkına sahip olur. Burada bu hükmün olmasından bir veya iki talâk ile eşini boşayanın da üç talâka sahip olabileceği sonucuna varılmaz.⁵¹¹

Akli delil: Üç talâk ile boşamadan sonra yeni bir nikâh için ikinci bir koca ile nikâhın şart olmasıdır. Yani ilk koca üç talâk ile eşini boşadıktan sonra bir daha onunla evlenebilmesi için kadının başka birisiyle evlenmesi gerekir. Bundan önce birinci evliliği yaptığı kocasıyla evlenmesi haramdır. *“Eğer erkek karısını (üçüncü defa) boşarsa, kadın, onun dışında bir başka kocayla nikâhlanmadıkça ona helâl olmaz.”*⁵¹² Bir veya iki talâktan sonra kocanın eşine dönmesi için üç talâk ile olan boşamadaki müeyyide (kadının bir başkasıyla evlenmesi) yoktur. İletin (üç talâk ile boşama) rükünlerinin bazılarının (bir veya iki boşama) oluşmasıyla hüküm sabit olmaz. Yani başkasıyla evlenmesi şart koşulmaz. Buna göre illetin rükünleri (üç talâk ile boşama) tamamlanmadığı için ikinci koca gaye (son sınır) olamaz. Şayet ikinci koca ile evliliği bir veya iki boşama için gaye yaparsak illet (üç talâk ile boşama) olmadan birinci kocanın eşine dönmesinin haram olacağı hükmü verilmesi şeklinde bir sonuca götürür. İlet (üç talâk ile boşama) olmadan hüküm (kadının ikinci koca ile evlenmesinin gerekliliği) vermek doğru değildir. Bu şu misale benzer: “Aybaşı geldiği zaman vallahi Ahmet’e danışmadan Mehmet ile konuşmayacağım.” Bu sözü söyleyen adam, gelecek ay gelmeden gidip Ahmet’e danışması hiçbir şey ifade etmez. Çünkü istişare yeminin son sınırıdır. (Gayesidir.) Önce yemin etiği zaman gelmesi gerekir; sonra istişare etmesi gerekir ki yeminini bozmamış olsun. Mehmet ile konuşma için istişare gayedir; istişare etmeden konuşamaz. Daha yemin zamanı olan gelecek ay gelmeden istişare etmesi gayenin (istişare) illetten (konuşmadan) önce gelmesi anlamına gelir. Bu durumda istişare yok hükmünde kabul edilir.⁵¹³

Yemin keffâretinin vacip olması için gelecek ay geldikten sonra istişare etmeden konuşması gerekir. Bir veya iki talâk ile boşanan kadın da bu misale benzer; daha ikinci kişiyle evlenmeden birinci kocanın evlenmesini haram eden üç talâk ile boşama

⁵¹¹ Şâfiî, V, 250.

⁵¹² Bakara: 2/230.

⁵¹³ Şâfiî, V, 250, 251.

olmadığı için bir veya iki talâk ile olan boşama yeni bir nikâh akdine engel değildir. Mademki bu bir veya iki bâin talâk ile boşanmış kadın tekrar kocasıyla evlenebilir, öyleyse bu kadında kalan talâk hakkı da halen sabittir. Bunun sebebi kocanın mülkü olan talâkın varlığının esas olup ve devamlılığıdır.⁵¹⁴

Netice olarak şu sonuca varıyoruz: Birinci koca bir veya iki talâk ile eşini boşayıp iddet bitiminden sonra onunla (yeni bir nikâh ve yeni bir mihr ile) evlenirse geride kalan talâk ile evliliğini devam ettirir. Önceden boşadığı talâk geri gelmez. Önceki nikâhtan kaç talâk kalmışsa nikâh bağı onunla devam eder.

Ebu Hanife ve Ebu Yusuf'a göre koca, bir veya iki ric'î talâk ile eşini boşar, iddet bitiminden sonra kadın başka birisiyle evlenip ikinci evlendiği erkek bu kadını boşar, eski kocası da tekrar onunla evlenirse, bu ikinci nikâh ile birinci kocanın talâk hakkı üç olur. Önceki nikâh akdinde düşen talâklar geri döner. Bu görüş İbn'i Abbas, İbn'i Ömer, İbrahim en'Nehâî ve İbn'i Mesud'un talebelerinin görüşüdür. Bu görüşün savunucuları şu şekilde meseleyi izah etmişlerdir: İkinci koca, bir veya iki talâk ile boşanan kadını nikâhlayıp onunla cinsel ilişkide bulunması o kadını önceden birinci kocasıyla evlenmemiş gibi yapar. İkinci kocayla evlendikten sonra birinci kocası tarafından iki veya üç talâk ile boşama arasında bir fark yoktur. Nasıl ki üç talâk ile boşandıktan sonra birinci kocasıyla evlendiğinde birinci kocası üç talâk hakkına sahip oluyorsa, bir veya iki talâktan sonrada boşaması durumunda da birinci koca üç talâk hakkına sahip olur.⁵¹⁵

Şâfiîlerin dayandıkları gaye (son sınır) mecazdır. Hakiki anlamda bir gaye değildir. Yeni yapılan nikâh akdi ile ilk kocanın nikâh mülkiyeti yenilenir. Önceden hiç o kadınla evlenmemiş gibi kabul edilir. Buradaki gaye (kadının bir başkasıyla evlenmesi) şu ayetteki gayeye benzer: “*Cünüp iken yıkanınca kadar namaza yaklaşmayın.*”⁵¹⁶ Gusletmek, cünüplüğün gayesi değil, yani cünüp kişi gusletmek için cünüp olmuyor; bilakis gusül, manevi kir olan hadesi kaldıran bir durumdur.⁵¹⁷ Gusletmek, cünüplüğün gayesi olmadığı gibi üç talâk ile boşanan bir kadın için ikinci

⁵¹⁴ Şâfiî, V, 250, 25; Serahsî, VI, 95.

⁵¹⁵ Maide: 5/6.

⁵¹⁶ Nisâ: 4/43.

⁵¹⁷ Zemahşerî, 420.

kocayla evlenmek de gaye değil. İkinci kocayla evlilik sadece birinci kocayla evlenme konusundaki (üç talak ile boşanmışsa) haramlığı kaldırıyor.⁵¹⁸

İki mezhebin delillerine baktığımızda Şâfiî mezhebinin görüşünü tercihe daha yakın olduğu sonucuna vardık. Bunun gerekçelerini kısaca şu şekilde sıralayabiliriz:

a. "*Kelamda asıl olan hakiki manadır.*"⁵¹⁹ Buna göre burada geçen gayeyi Hanefilerin tercihi olan mecaz değil de Şâfiîlerin tercihi olan gerçek anlamına hamletmek gerekir.

b. Kadın ikinci biriyle evlendiğinde önceki kocasının nikâhındaki kalma talâkların yok olmasına bir neden yoktur. Çünkü koca eşine dönebilmektedir. Üç talâk ile boşamada olduğu gibi bir durum olmadığı için bunun müeyyidesi olan bir başkasıyla evlenme zorunluluğu da yoktur. Birinci kocanın tekrar üç talâk hakkına sahip olmasının sebebi üç talâk ile boşamadır. Önceki talâkı yok eden ve kocanın tekrar üç talâk hakkına sahip olmasına sebep üç talâk ile boşamadır. Bir veya iki talâk ile boşamadan dolayı geride kalan talâk hakkı kaybolmaz. Kadın, bâin talâktan sonra başkasıyla evlenip evlenmemesi bu durumu değiştirmez.⁵²⁰ Mademki, bir veya iki talâk ile eşini boşayanın eşinin başkasıyla evlenme şart yoktur, öyleyse geride kalan talâk adamın mülküdür. Adam tekrar o kadınla evlenecek olursa önceden baki kalan talâka göre evlilik devam eder.

c. Şâfiîlerin görüşü, Hanefî âlimleri dışında bütün âlimlerin görüşüdür. Bu görüş, aslında sahabilerin büyüklerinden olan Hz. Ömer b. Hattab'ın da görüşüdür.⁵²¹ Bundan dolayı sonradan gelen fıkıhçılar da (Hanefiler hariç) bu görüşe muhalefet etmemişler.⁵²² Şâfiî mezhebine göre bakıldığında kocanın önceki talâk hakkına sahip olması yeni evlilikte üç talâktan az bir talâk hakkına sahip olması anlamına geliyor. Mesela koca önceki evlilikten kalma talâka sahiptir derken yeni nikâhtan olacak talâk hakkından mahrum oluyor. Örneğin, bir adam eşini iki bâin talâk ile boşadı. Hanımı başka birisiyle evlendikten sonra boşandı. İlk kocası onunla evlenecek olursa adam bir talâk hakkına sahip olur. Hanefilere göre ise üç talâk hakkına sahip olur.

⁵¹⁸ Serahsî, VI, 95.

⁵¹⁹ Zeydân, Abdülkerim, *el-Veciz fi Şerhi Kavaid'i Fikhiyye Fi'ş-Şariati'l-İslâmiye*, (2.Baskı), Dimeşk2014, 16.

⁵²⁰ Cezerî Abdurrahman, *el'Fık'h'u ala el'Mezahibi'l-Erba'a*, el'Mektebetü et'Ticariyetü'l-Kübrâ, I,- V, Mısır, 1969, IV, 460, 461.

⁵²¹ Şâfiî, V, 250.

⁵²² Cezerî, IV, 461.

Sonuç olarak diyebilirizki, Şâfiî mezhebinin akli ve nakli delillerinin daha kuvvetli olması ve Hanefîlerin dışında kalan diğer mezhep âlimlerinin Şâfiîlerin görüşünde olması bu konuda Şâfiî mezhebini tercih etmemize sebeptir.⁵²³

4.1.8. Ric‘at ın Şekli

Ric‘î tâlak ile boşanan kadına kocasının iddet süresi içinde onu yeni bir nikâh ve mehre gerek kalmadan tekrar nikâhına alabilir. Ric‘at olarak tabir edilen bu durumun nasıl olacağı hakkında Şâfiî ve Hanefî mezhepleri arasında ihtilaf vardır.

Ric‘î tâlak ile eşini boşayan kocanın, eşine dönüşü için kadının velisinden izin alması, kadının rızasının olması veya kadına bir bedel ödemesi gerekmeden kadını tekrar nikâhına alabilir. Bunun delili şu ayettir: *“Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç ay hâli (temizlik müddeti) beklerler. Eğer Allah’a ve ahiret gününe inanıyorlarsa, Allah’ın kendi rahimlerinde yarattığını gizlemeleri onlara helâl olmaz. Kocaları bu süre içinde barışmak isterlerse, onları geri almağa daha çok hak sahibidirler. Kadınların, yükümlülükleri kadar meşru hakları vardır. Yalnız erkeklerin kadınlar üzerinde bir derece farkı vardır. Allah, Mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.”*⁵²⁴ Ayette geçen *“Kocaları bu süre içinde barışmak isterlerse, onları geri almağa daha çok hak sahibidirler”* kısmından anlaşıldığı üzere ric‘at kocanın hakkıdır. Şayet bu konuda kadın için bir tercih hakkı olsaydı bu hak sadece kocaya ait olmazdı; ikisi arasında müşterek bir hak olurdu.⁵²⁵

Koca, ric‘î talâk ile iddet bekleyen eşine, söz ile ona döndüğünü beyan etmesi gerekir. Dil ile meramını ifade edemiyorsa işaret ile eşine ric‘at (döndüğünü) beyan etmesi gerekir. Sözle döndüğünü belirtmeden cinsel ilişkide bulunması haramdır.⁵²⁶ Bunun sebebi ric‘ilik durumunun nikâh akdi yerine geçmesidir. Nikâh akdi nasıl sözle olması gerekiyorsa nikâh akdi yerine geçen, tekrar nikâhına alma anlamına gelen ric‘iliğin sabit olması için de bunu söz ile olması gerekir.⁵²⁷ Ric‘at için kullanılacak sözlere şu örnekleri verebiliriz: *“Sana döndüm.”*, *“Ben eşime döndüm.”*, *“Seni aldım.”* *“Seni nikâhıma aldım.”* vb. sözler gibi.⁵²⁸

⁵²³ Şâfiî, V, 250.

⁵²⁴ Bakara: 2/228.

⁵²⁵ İmrânî, X, 247; Dödüren, 412.

⁵²⁶ Beyhâkî, el-Hilâfât, VI, 319.

⁵²⁷ Bâcûrî, II, 220, 221.

⁵²⁸ İmrânî, X, 248, 249.

Ricati çin kullanılacak sözler ric'ata delaleti açık (sarih) olan sözler ile olabileceği gibi ric'ata niyet etmiş olma şartıyla kinayeli sözlerle de olabilir. Kinayeli sözlere şu örnekleri verebiliriz: “Seni nikâhladım”, “Seninle evlendim”, “Seninle barıştım” vb. “Seni nikâhladım” sözü sarih gibi görünse de ricat için kinayeli kabul edilir. Çünkü nikâh ile ric'atın hakikatleri birbirinden farklıdır. Nikâh akdinde iki tarafın rızası ve bir bedel söz konusuyken ric'at da ise sadece kocanın rızası aranır ve bir bedel de ödenmez. Sonuç olarak “nikâh” sözünün ric'ata delaleti ancak kinaye yoluyla olur. Bu da ric'ata niyet etme kaydıyla geçerli olabilir.⁵²⁹

Hanefilere göre kadın hayızda temizlik zamanında veya cinsel ilişkiden sonra kocası tarafında boşanırsa, iddet süresi bitmeden yeni bir nikâh akdine ve bir bedelin ödenmesine gerek kalmadan kocası ona tekrar dönebilir. Bu dönüş (kadını tekrar nikâhına alması) söz ile olabileceği gibi fiil ile de olabilir.⁵³⁰ Nitekim Hz. Peygamberimiz (s.a.v.) eşlerinden Sevde'yi (r.a.) boşadıktan sonra ona “İddet bekle.” demiş daha iddeti bitmeden söz ile onu nikâhına almıştır. Hz. Hafza'yı (r.a.) da boşadıktan sonra ona fiille dönmüştür.⁵³¹

İddet süresinin kısa veya uzun olması arasında bir fark yoktur. Kadının iddeti bir yıldan bile fazla sürerse kocası için ona dönme hakkı vardır. Nitekim Alkame (r.a.) eşini boşadıktan on yedi ay sonra henüz iddeti bitmeden vefat etti. Bunun üzerine İbn Mes'ud Alkame'yi ona varis yaptı. İddet süresi bittikten sonra ric'at talâk bâin talâka dönüşür. Kocasının ona dönmesi ancak yeni bir nikâh akdi ve yeni bir mehir ile mümkün olabilir. Kocasını, iddet süresinin bitiminden sonra yabancı gibi olur. Kadın isterse onunla evlenir. İsterse başkasıyla evlenir. Bu konuda kadın için hiçbir engel yoktur. Koca, iddet bekleyen eşine döneceği zaman şahit tutması müstehaptır. Rici talâk ile boşanan kadına kocasının tekrar dönme hakkının olduğunu ve bunun söz ile olabileceği gibi fiille de olabileceğine delil şu ayettir: “*Kocaları bu süre içinde barışmak isterlerse, onları geri almağa daha çok hak sahibidirler*”⁵³² Hanefî âlimleri bu ayetten dönüşün fiille olabileceğine dair işaret olduğunu söylerler. Ayette geçen “bu'l” kelimesi “ba'l” kelimesinin çoğulu olup bu kelimedeki cinsel birleşmenin manasını içerir. Dolayısıyla burada geçen kocalar (bu'ul) “eşine cinsel birleşme yapabilenler” şeklinde

⁵²⁹ İmrânî, X, 248, 249.

⁵³⁰ Aynî, V, 227, 228; Acar, “Talâk”, *DİA*, XXXIX, 498.

⁵³¹ Serahsî, VI, 19; Zemahşerî, 422.

⁵³² Bakara: 2/228.

yorumlanabilir. Sonuç olarak ric'î talâk (boşama) ric'at a niyet olmazsa bile cinsel birleşmeyi haram kılmaz.⁵³³

Şâfiîler, ric'atın keyfiyetini nikâh akdine kıyaslayarak bunun sadece söz ve sözün mümkün olmadığı durumlarda sözün yerine geçebilecek şeyler ile olmasını şart koşmuşlar. Hanefiler ise ayetten işâri olarak aldıkları delil ve hadisle delil getirerek ric'at ın söz ile olabileceği gibi fiille de olabileceğini savunmuşlar.

Boşama ile eşler arasındaki nikâh bağı sonlandırılmış olur. Nikâh bağının tekrar kurulması anlamına gelen ric'at ın nikâh akdine benzetilerek sözle yapılması daha isabetli olacağı düşünülebilir. Dolayısıyla bu konuda Şâfiî mezhebi görüşünü tercih ettik. Fiille irade beyanı söz ile iradenin beyanı kadar net değildir. İnsan bazen (unutarak, yanılarak) iradesi dışında hareket edebilir. Fakat sözle irade beyanı olan ve nikâh akdi gibi bir söz ile husule gelen ric'atta yanılma, unutma ve karıştırma olmaz. Bu açıdan da meseleye bakıldığında Şâfiî mezhebinin görüşünün neden daha kuvvetli olduğu görülecektir.

4.1.9. İddetin Hesaplanması

İddet kelimesi sözlükte, belirli sayı veya kocası vefat eden kadının yeniden evlenebilmesi için gerekli olan süre anlamına gelir. Çoğulu “ided”tir. Fıkıh ilminde iddetin anlamında Hanefiler ve Hanefilerin dışında kalan âlimler tarafından farklı tanımlar yapılmıştır. Hanefilere göre iddet; *“Evliliğin geride kalan etkilerinin sona ermesi için şeriata göre sınırı belirlenmiş süre demektir.”*⁵³⁴ Âlimlerin çoğunluğuna göre ise iddet; *“kadının hamile olup olmadığının tespiti veya sadece kulluk (teabbud) için yahut kocanın vefatı sebebiyle eşinin belli bir süre beklemesidir.”*⁵³⁵

İddetin çeşitlerinden biri olan kuru' un hesaplanmasında Şâfiî ve Hanefî mezhepleri arasında ihtilaf vardır. Kuru' konusuna girmeden bu kelimenin sözlük anlamına değinmenin, konunun anlaşılması için faydalı olacak. Çünkü her iki mezhebin İhtilaf noktası bu kelimenin farklı yorumlanmasından kaynaklanıyor.

Kuru' kelimesinin tanımı: Kuru' ve akra, kur' kelimesinin çoğulu olup zıt anlamlara gelen kelimelerdendir. Lügat anlamı bir şeyin gelmesini veya gitmesinin

⁵³³Serahsî, VI, 19; Zemahşerî, 422.

⁵³⁴Bilmen, 34, 35;

⁵³⁵Bilmen, 34, 35; İbn Rüşrt, Ebû'l-Velid, Muhammed b. Ahmad, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, Beyrut 2013, 554.

vaktinin gelmesidir. Bir fıkıh terimi olarak kuru', hayız veya temizlik zamanıdır. Bu kelime kadının temizlik zamanına delalet ettiği gibi bunun zıt anlamı olan kadının hayızlı olduğu zamana da delalet edebilir. Zıt anlama gelen kelimelerin her iki manaya delaleti hakikidir. İki hakiki manadan biri seçilir. Çünkü bir kelime aynı anda iki zıt anlama delalet etmesi mümkün değildir.⁵³⁶

Kadınların iddet beklemeleri konusu, ayet ile sabittir. Bu konuda Allah (c.c.) şöyle emretmiştir: *“Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç ay hâli (hayız veya atemizlik müddeti) beklerler. Eğer Allah'a ve ahiret gününe inanıyorlarsa, Allah'ın kendi rahimlerinde yarattığını gizlemeleri onlara helâl olmaz.”*⁵³⁷ Ayette geçen üç ay hali kur' ile tabir edilmiştir. Bu kelime iki zıt anlama geldiği için iddet süresinin kadının üç temizlik (tuhr) süresi olarak anlaşılmaya müsait olduğu gibi üç hayız süresi olarak da anlaşılmaya müsaittir. Bu sebepten dolayı iki mezhep arasında İhtilafa sebep olmuştur.

Kocası ölen kadın, vefakâr olduğunu göstermek için belirlenmiş bir süreye kadar evinde bekler. Kadının iddet beklemesi ayrılık, nikâhın feshiyle veya boşama ile gerçekleşir. Hayız gören veya hamile olan bir kadının iddet beklemesinin hikmeti neseplerin karışmasını önlemek, hakları korumak için kadının hamile olup olmadığını tespit etmektir.⁵³⁸ Buluğa ermemiş ve hayız görmeyen kadınların iddet beklemesinin sebebi taabudidir. Yani Şari emir ettiği için bu emre uyulur. Ayrıca buluğa ermemiş ve hayız görmüyor olsa bile hamilelik şüphesini ortadan kaldırmak için bu kadınların iddet beklemeleri vacip olmuştur.⁵³⁹

İddetin çeşitlerinden biri olan kuru' hayız ve nifasın müddeti ile olan münasebetinden dolayı Şâfiî mezhebine göre hayız ve nifasın müddetinin nasıl olduğuna kısaca değinmenin faydalı olacağını mülâhaza ediyoruz. Hayız müddetinin en azı bir gün bir gece (yirmi dört saat) en uzun müddeti ise on beş gündür. İki hayız arasında temizlik süresinin en azı on beş gün en uzun müddet için bir sınır yoktur.⁵⁴⁰ Bir kadın hayız gördükten sonra bir sonraki hayızı görmesi için en az on beş gün geçmesi gerekir. Bazı kadınlar için bu süre iki ay hatta aylarca temizlik müddeti devam edebilir. Bunun bir sınırı yok.

⁵³⁶Serahsî, VI, 19;

⁵³⁷Bakara: 2/228.

⁵³⁸Bâcûrî, II, 166, 169

⁵³⁹ Bâcûrî, II, 166, 169.

⁵⁴⁰ Bâcûrî, II, 166, 169.

Nifas müddetinin en azı bir lahzadır. Yani kadın doğum yaptıktan sonra hemen nifastan kesilebilir. Bu durumda gusül abdestini alıp namaz kılar. Nifas müddetinin galibi kırk gün olup en uzun müddeti ise altmış gündür.⁵⁴¹

Boşanmış kadınların iddeti hesaplarken kadınının içinde bulunduğu duruma göre değişiklik arz ettiği için bir taksimat yapmak suretiyle meseleyi açıklayacağız.

A. Cinsel birleşmeden önce boşama: Cinsel birleşmeden önce boşanan veya nikâhı fesih edilen kadınlar için beklemelerini gerektirecek herhangi bir iddet yoktur. Bunun delili şu ayettir: *“Ey iman edenler! Mümin kadınları nikâhlayıp, sonra onlara dokunmadan (cinsel ilişkide bulunmadan) kendilerini boşadığınızda, onlar üzerinde sizin sayacağınız bir iddet hakkınız yoktur. Bu durumda onlara mut'a verin ve kendilerini güzel bir şekilde bırakın.”*⁵⁴² Şâfiî mezhebine göre halvet, iddet durumu değiştirmez. Buna delil ayetin iddet beklenmemesini cinsel birleşmenin olmamasına bağlamasıdır.⁵⁴³ Yani iddet beklemeye sebep cinsel birleşmedir; halvet değildir.

B. Cinsel birleşmeden sonra boşama: Cinsel birleşmeden sonra oluşan ayrılıktan dolayı kadının iddet beklemesi vacip olur. Bu ayrılığın sebebi boşama, fesih ve mülaâne olması arasında bir fark yoktur. Nikâh akdi sahih olsun fasit olsun, cinsel birleşme kadının temizlik halinde olsun veya hayızda olsun, ayrılık ric'î talâk ile olsun veya bâin olsun kadın bu durumların tamamında iddet beklemesi vacip olur. Bütün bu haletlerde kadının iddet beklemesinin gerektiğinin delili şu ayettir: *“Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç ay hâli (temizlik müddeti) beklerler. Eğer Allah'a ve ahiret gününe inanıyorlarsa, Allah'ın kendi rahimlerinde yarattığını gizlemeleri onlara helâl olmaz.”*⁵⁴⁴ Bu ayet, iddetetin sübutuna açıkça delalet ediyor. Ahzab suresindeki şu ayetin mefhumu muhalifinden de iddetin beklenmesinin gerekli olduğu anlaşılıyor: *“Ey iman edenler! Mü'min kadınları nikâhlayıp, sonra onlara dokunmadan (cinsel ilişkide bulunmadan) kendilerini boşadığınızda, onlar üzerinde sizin sayacağınız bir iddet hakkınız yoktur.”*⁵⁴⁵ Bu ayetin zahirinden anlaşılın öncesinde cinsel birleşme olmayan boşamalardan sonra iddetin olmadığıdır. Bunun mefhumu muhalifinden anlaşılın ise

⁵⁴¹ Zuhaylî, Muhammed, I, 125.

⁵⁴² Âhzab: 33/49.

⁵⁴³ Zuhaylî, muhammed, IV, 259, 260.

⁵⁴⁴ Bakara: 2/228.

⁵⁴⁵ Âhzab: 33/49.

cinsel birleşmeden sonra boşama olmuşsa iddetin gerekli olduğudur.⁵⁴⁶ Cinsel birleşmeden sonra olan boşamalar, birbirinden farklı durumları vardır.

a. Kadının hamile olması: Hamile olan kadınlar boşandıktan sonra iddetleri doğum yapımlarıyla biter. Mesela kadın boşamadan bir gün sonra doğum yapsa iddeti biter. Bunun delili şu ayettir: “*Hamile olanların bekleme süresi ise, doğum yapımlarıyla sona erer.*”⁵⁴⁷ Bu ayet, Bakara süresindeki, “*Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç ay hâli (temizlik müddeti) beklerler.*”⁵⁴⁸ ayetini tahsis ediyor. Yani üç kuru’ olan iddet her yerde geçerli değil. Hamile olan kadınların durumu bunun haricindedir. İddet beklemenin en başta gelen sebebi rahmin çocuktan beri olup olmadığını tesbit edip nesillerin karışmasını engellemektir. Hamile olan kadınlar doğum yapımlarından sonra bu maksat hâsıl olduğu için iddetleri doğum yapımları olarak belirlenmiştir.⁵⁴⁹

b. Kadının hayız görmemesi: Boşanan kadın bulüğe ermemiş olduğundan hayız görmezse veya hayız görmeyecek kadar yaşlı olursa, iddeti üç ay olarak hesaplanır.⁵⁵⁰ Bunun delili şu ayettir: “*Kadınlarınızdan âdetten kesilmiş olanlarla, henüz âdet görmeyenler hususunda tereddüt ederseniz, onların bekleme süresi üç aydır.*”⁵⁵¹

c. Kadının hayız görmesi: Hamile olmayıp hayız kanı gören kadınların iddeti üç kuru’n (üç temizlik) olarak hesaplanır. Şâfîlilere göre kuru’, temizlik anlamına gelir. Çünkü bu kelimenin sözlük anlamı bir şeyi hapsedmektir. Araplar, “*O adam suyu havuzda topladı.*” diyorlar. “Topladı” sözünü, kuru’ kelimesiyle tabir ediyorlar. Kuru’ kelimesi hapsedmek anlamına geldiğine göre kadınların hayız kanı, kadınların temizlik zamanlarında rahimlerinde toplanmasıyla anlam bütünlüğü sağlıyor. Dolayısıyla kuru’ kelimesi temizlik süresi olarak tabir etmek gerekir ki sözlük anlamına uygun olsun. Dolayısıyla kuru’ kelimesinin “temizlik” anlamında kullanılması hakikat, “hayız” anlamında kullanılması ise mecazdır.⁵⁵²

Hanefî mezhebine göre hayız iddeti bekleyen kadınlar şu dört kısma ayrılır:

⁵⁴⁶Zuhaylî, Muhammed, IV, 261.

⁵⁴⁷Talâk: 65/4.

⁵⁴⁸Bakara: 2/228.

⁵⁴⁹Bâcûrî, II, 245.

⁵⁵⁰Bâcûrî, II, 245.

⁵⁵¹Talâk: 65/4.

⁵⁵²Belkîni, III, 398, 399.

a. Fiilen hayız gören kadınlar. Hayız görmeyen kadınlar üç ay hesabına göre iddet beklerler.

b. Ayrılık sahih bir nikâhtan sonra, hakiki veya hükmi duhulden sonra ya da sahih olmayan bir nikâh ve duhulden sonra olursa kadın hayız müddeti bekler. Bu ayrılığın talâk, fesih veya tefrik olması arasında bir fark yoktur.

c. Kadın sahih bir nikâhtan sonra eşinden ayrılmışsa bu ayrılığın sebebi ölüm olmamalıdır. Çünkü bu durumda kadının iddeti dört ay on gün olarak hesap edilir. Şayet sahih olmayan bir nikâhtan sonra ayrılmışsa bu ayrılığın sebebi kocasının ölümü olmalıdır ki hayız ile iddeti hesaplınsın.

d. Kocasında ayrılan kadın hamile olmamalıdır. Hamile olan kadın kocasından ayrıldığıında iddeti doğum yapıyla biter.

Bu şartların tahakkuk etmesiyle kadınlar eşlerinden ayrıldıklarında hayız iddeti beklerler.⁵⁵³ Nitekim Osmanlı Aile Hukuk Kararnamesinde bu konuyla ilgili şu kaide tesbit edilmiştir: “*Akd-i sahih ile menkuha olup içtimâdan sonra zevcinden talâk veya fesih ve tefrik ile iftirâk eden ve hamil ve sinn-i iyâsa vâsıl olmayan kadınların müddet-i iddeti üç hayz-i kâmilidir. Şu kadar ki kadın üç ay mürurundan mukaddem iddetinin inkizasını iddia eyleser kabul olunmaz.*⁵⁵⁴”

İddetin sağlam bir şekilde hesaplanması için iddetin başlangıcının tespiti gereklidir. Buna göre:

a. İddet bekleme vefattan dolayı olursa kocanın ölümüyle iddeti başlar.

b. Fasid bir nikâh akdi sebebiyle olan boşamalarda kadının iddeti eşlerin ayrılmasından veya hâkimin onları ayırmalarından itibaren başlar. Bunun sebebi kadın başkasıyla evlendiğinde oraya çıkabilecek müşkülâtı engellemek içindir.

c. Sahih olan nikâh akdinde iddet, eşlerin birbirlerinden ayrılma anından itibaren başlar. Ayrılığın sebebi boşama veya tefrik (mahkeme ile boşama) arasında bir fark yoktur.⁵⁵⁵

d. Kadının iddetinin ne zaman başladığını bilmesi şart değildir. Mesela kocası ne zaman ölmüş ise veya ne zaman boşamışsa iddet o zamandan itibaren başlar.⁵⁵⁶

⁵⁵³Mergînânî, II, 413, 414; Mevsilî, 187, 188.

⁵⁵⁴Osmanlı hukuk-ı Aile Kararnamesi, md. 139.

⁵⁵⁵M. Abdülhamid, 246.

İddeti kuru olan kadınların konusu iyi anlaşılması için Hanefî mezhebine göre hayız ve nifas süresi ile ilgili kısa bir bilgi vermek konunun anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Çünkü iddeti kuru' olan kadınlar hayız ve nifas hallerini yaşayan kadınlarda olur. Hanefilere göre hayızın süresi en az üç gün, en çok süresi ise on gündür.⁵⁵⁷ Temizlik süresinin en azı on beş gün en uzununu için ise bir sınırı yoktur.⁵⁵⁸ Nifas halinin müddeti, en uzununu kırk gündür. Alt sınırı için ise bir sınırlama yoktur.⁵⁵⁹

Hanefî âlimler, kur' kelimesini hayız anlamında kullanmışlar.⁵⁶⁰ Bu konunun ispatı için ayet, sünnet ve akli deliller getirmişler.

Ayette delil: *“Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç ay hâli (hayız müddeti) beklerler. Eğer Allah'a ve ahiret gününe inanıyorlarsa, Allah'ın kendi rahimlerinde yarattığını gizlemeleri onlara helâl olmaz.”*⁵⁶¹

Sünnetten delil: Hz. Peygamber (s.a.v.) hayızlı bir kadına: *“Hayızlı olduğun zamanlarda namaz kılma.”*⁵⁶² söylemiştir. Hz. Peygamber, (s.a.v.) *“Hayızlı”* kelimesini *“kur”* kelimesinin çoğulu olan *“akra”* kelimesiyle tabir etmiş. Bundan anlaşılan kur' kelimesi Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından hayız anlamında kullanılmıştır. Şayet bu hadiste geçen kur' kelimesine temizlik anlamı verilse Hz. Peygamberimizin (s.a.v.) kadına temizlik zamanında namazı kılmamasını emir etmiş gibi bir mana çıkar. Ayrıca Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Ali, Hz. İbn-i Mesud Hz. Ebu Derda, İbn-i Abbas (r.a.) gibi sahabeler ve tabiinden bir cemaat, ayette geçen kur' kelimesinin hayız anlamına geldiğini söylemişlerdir.⁵⁶³

Akli delil: Ayette geçen *“Üç ay hâli (kuru') beklerler.”*⁵⁶⁴ Kuru' kelimesi üç hayız anlamı verilse kelime çoğul anlamına uygun olur. Çünkü buradaki çoğul kelime olan kuru' üç (selase) karinesiyle üçe delalet eder üçten fazlaya delalet etmesine bu karine engeldir. Şayet bu ayette geçen kuru' kelimesine hayız değil de temizlik anlamı verilirse, kur' kelimesinden üç temizlik süresinin kast edilmesinde sıkıntı olur. Çünkü

⁵⁵⁶ M. Abdülhamid, 246.

⁵⁵⁷ Mergînânî, I, 47, 48.

⁵⁵⁸ Mergînânî, I, 51.

⁵⁵⁹ Ahmed b. Muhammed b. İsmail, *Haşiyet'ü Merak'ül-Felah Şerh'ü Nuri'l-İzah*, Temel Neşriyat, İstanbul 1985, 111, 112.

⁵⁶⁰ İbn Abidîn, III, 505.

⁵⁶¹ Bakara: 2/228.

⁵⁶² Ebû Dâvûd, Tahâret: 108.

⁵⁶³ Serahsî, VI, 19.

⁵⁶⁴ Bakara: 2/228.

Şâfiîlere göre temizlik süresinin sonunda boşanan kadınların içinde buldukları o temizlik süresi iddetten sayılmaz. Bu durumda kuru' kelimesinin üç kur'a delaleti sağlanmaz. Çünkü bu durumdaki bir kadın, iki temizlik süresini bitirip üçüncü temizlik süresine girme şartı vardır. Şâfiîlere göre kadın dört temizlik zamanı görmüş olur. (İçinde bulunduğu temizlik zamanının sonu, sonra göreceği iki temizlik ve yeni bir temizlik süresine girme) Çoğul olan kuru' kelimesine böyle bir anlam vermek uygun olmuyor. Çünkü ayetin nassı üç adedine, "selase" karinesiyle delaleti kesindir. Dolayısıyla kuru' kelimesinden maksat hayız olması gerekir ki sayı (üç) ile sayılan (kuru') arasında uygunluk olsun.⁵⁶⁵

İki mezhep arasında yaptığımız karşılaştırmada Hanefî mezhebinin görüşünü daha isabetli olduğuna kanaat getirdik. Bunun sebebi Hanefîlerin getirdiği delillerin Arap dili gramerine daha uyumlu olması ve daha çok hadisle desteklenmiş olmasıdır. Şâfiî kaynaklarında Kuru' kelimesinin "*Hayızda kullanımının hakikat, temizlikte kullanılması meazdır.*" görüşünün de olması Hanefîlerin görüşünü destekliyor.⁵⁶⁶ Dolayısıyla hakikat olan anlam mecaz anlama tercih edilir. Çünkü bir kelimedede, hakiki mananın kastedilmesine bir engel olduğu takdirde, mezac anlama gidilir.⁵⁶⁷

Şâfiî ve Hanefî mezhepleri "kuru'" kelimesinde İhtilaf ettikleri için iddetin hesaplanmasında da İhtilafa İhtilafa düşmüşler. Bu konuyu bitirmeden iki mezhebin İhtilafının daha iyi anlaşılması için bunu bir örnekle anlatarak konuyu bitirmek istiyoruz. Vereceğimiz örneğin daha iyi anlaşılması için kadınların temizlik süresini yirmibeş gün hayız müddetini ise beş gün olacak şekilde farz ederek belirtmişiz.

Şâfiîmezhebine göre sünni boşamanın örneği:

1. Temizlik süresi	25 gün (birinci kur')
2. Hayız müddeti	5 gün
3. Temizlik müddeti	25 gün (ikinci kur')
4. Hayız müddeti	5 gün
5. Temizlik müddeti	25 gün (üçüncü kur')

⁵⁶⁵ Mevsilî, III, 189, 190.

⁵⁶⁶ Belkinî, III, 399.

⁵⁶⁷ Ali el-Cârim, Mustafa Emin, *el-Belağeti'l-Vâdiha*, Dârü'l-Fikir, Beyrut ts, 59.

Bu son temizlik süresinin bitimiyle, yani kadının hayız görmesiyle iddeti bitmiş olur. Fakat koca, hanımını temizlik müddetinin sonunda boşamışsa o zaman iddeti o temizlik müddeti ile değil, bir sonraki temizlik müddeti ile başlamış olur. Bu takdirde kadın dört temizlik görmesiyle iddeti biter.⁵⁶⁸

Şâfiîmezhebine göre bid'i boşamanın örneği:

1. Hayız müddeti 5 gün
2. Temizlik süresi 25 gün (birinci kur')
3. Hayız müddeti 5 gün
4. Temizlik müddeti 25 gün (ikinci kur')
5. Hayız müddeti 5 gün
6. Temizlik müddeti 25 gün (üçüncü kur')

Kadının hayızlı olduğu zaman boşanması iddetinin uzamasına, dolayısıyla mağdur olmasına sebep olduğu bu iki örnekte açıkça görülüyor. Nitekim sünnete göre olan boşamada kadın seksen beş gün iddet beklerken bid'i boşamada bu süre doksan gündür.

Hanefîmezhebine göre sünni boşamanın örneği:

1. Temizlik süresi 25 gün
2. Hayız müddeti 5 gün (birinci kur')
3. Temizlik müddeti 25 gün
4. . Hayız müddeti 5 gün (ikinci kur')
5. Temizlik müddeti 25 gün
6. Hayız müddeti 5 gün (üçüncü kur')

Hanefîmezhebine göre bid'i boşamanın örneği:

1. Hayız müddeti 5 gün bu hayız hesaba katılmaz.
2. Temizlik süresi 25 gün
3. Hayız müddeti 5 gün (birinci kur')

⁵⁶⁸ Belkinî, III, 401.

4. Temizlik müddeti	25 gün
5. Hayız müddeti	5 gün (ikinci kur')
6. Temizlik müddeti	25 gün
7. Hayız müddeti	5 gün (üçüncü kur')

Bu müddetin (hayızın) bitmesiyle kadının iddeti bitmiş oluyor.

4.1.10. İkrâh (Tehdit) Altında Boşama

İkrâh altında kalarak, eşini boşayan erkeğin boşaması geçerli değildir.⁵⁶⁹ Zor altında kalanın boşamanın geçerli olmadığına dair delil şu hadistir: “Zorlama altında ne boşama (geçerli) olabilir, ne de (köle ve cariye) azat etmek.”⁵⁷⁰ İkrâhın, boşamada bir etkisinin olmaması için belli başlı şartları vardır. Bu şartlar bulunduğu boşama geçerli olmaz.

a. Zorlamanın haksız yere yapılmış olması. Buna göre hanımına bakmayan veya îlâ yapmış olan kocanın hâkim tarafından zorlanarak hanımını boşaması geçerlidir.⁵⁷¹

b. Boşamadığı takdirde ölümle, herhangi bir yerini kesmekle ve çok şiddetli dövmele tehdit edilmesi ve bu tehdidin o anda var olması.

Buna göre tehdidin maddi bir zarar verilmesi veya hafif sayılacak dayak veya ileride yapılacak bir işkence, bir uzvun kesilmesi olursa bütün bu durumlarda yapılan boşama geçerlidir. Çünkü bu durumlarda yapılan zorlama gerçek anlamda şiddetli zorlama kabul edilmez.

c. Zorlayan kişi, tehdit ettiği şeyi yapacak güç ve kuvvette olmalıdır. Buna göre bir çocuğun veya tehdit ettiği zararı yapamayacak kadar zayıf birisinin tehdidi ile eşini boşayanın boşaması geçerlidir.⁵⁷²

d. Zorlanan, zorlandığı şeyin üstünde bir şeyi söylememesi gerekir. Buna göre bir talâk ile hanımını boşaması konusunda zorlanan kişi iki veya üç talâkla hanımını boşaması sonucu bir den fazla söylemiş olduğu talakla boşama olur.⁵⁷³ Keza bir eşini

⁵⁶⁹Beyhâkî, el-Hilâfât, VI, 283; Gamrevî, Muhammed, ez-Zühri *Envarü'l-Mesâlik Şerhu Umdetu's-Salik ve Uddetu's-Salik*, Nas kitabevi, Midyat tsz, 314.

⁵⁷⁰İbn'î Mâce, Talâk: 16.

⁵⁷¹İmrânî, X, 70.

⁵⁷²Şirbînî, III, 287, 289.

⁵⁷³Şirbînî, III, 287, 289.

boşaması için tehdit edilenin iki eşini boşaması sonucu ikinci eşi boş olur. Çünkü bu durumda kişinin tehdit edilmeden iradesiy karar vermesi söz konusu olur.

e. Zorla hanımını boşayan, boşama lafızlarını söylerken kalbiyle boşamayı kast etmemesi gerekir. Şayet kalbiyle de boşamaya niyet ederse hanımı boş olur. Çünkü kalp ile boşamaya niyet ettirmek mümkün değildir. Dolayısıyla kalbiyle boşamaya niyet eden kendi iradesiyle boşamaya niyet ettiğinden dolayı boşaması geçerlidir.⁵⁷⁴

Hanefî mezhebine göre akıl ve baliğ olan hekesin boşaması geçerlidir. Dolayısıyla çocuk, uyuyan kişinin ve delinin boşama ile alakalı söyledikleri sözler boşamaya sebep olmaz. Çünkü çocuk ve delide irade beyanın sağlayacak akıl yoktur. Uyuyan kişi ise uykuda söylediği sözlerin kendi iradesiyle olmadığı için boşamaya sebep olmaz.⁵⁷⁵

Hanefî mezhebine göre mükrehin talakı geçerlidir. Bunun gerekçelerini şunlardır:

a. Mükreh, yukarıda talakı geçerli olmayanların aksine akıl ve baliğdir. Mikellefiyet şartlarına haiz olan koca zor altında olsa bile söylediği söz boşama ile alakalıdır. Boşamayı ifade eden sözler şakadan veya alay etme niyetiyle söylendiğinde boşamaya sebep olur. Hâlbuki şaka yapan veya alay eden kişi de boşamaya niyet etmeden bu sözleri kullandıklarında boşamaları gerçekleşir.⁵⁷⁶

b. Koca zor altında olsa bile boşama sözünü söylemeyi kast etmiştir. Çünkü iki şerden birini tercih etmek “kast” kapsamına girer. Kast etmek kişinin rızasını gerektirmez. Dolayısıyla kişi razı olmadığı bir şeyi kast etmesi mümkündür. Rızanın olmaması hükmün geçerliliğine engel değildir. Nitekim şaka ile eşini boşayan da yaptığına razı değildir.⁵⁷⁷

İki mezhebin görüşlerini karşılaştırdığımızda Şâfiî mezhebinin görüşünün daha isabetli olduğuna kanaatımız hâsıl oldu. Bunun gerekçelerini kısaca şu şekilde sıralayabiliriz:

⁵⁷⁴ M. Zuhaylî, IV, 156, 157; Ali Şerbecî ve diğ., II, 126; Şirbînî, III, 287, 289.

⁵⁷⁵ Neseî, Ebû'l-Bekât Abdullah b. Mahmud b. Ahmed b. Mahmud, *en-Nehrü'l-Fâk Şerhu Kenzü'd-Dekâk*, I-III(1.Baskı), Dârü'l-kütübü'l-İlmiyye, h. 1422, m. 2002, II, 315, 316; İbnü'l-Hümam, Kemalüddin Muhammed b. Abdülahid es-Sivasi, *Şerhü Fethülkâdir*, I-IX, Dârü'l-Fikir, Beyrut ts., III, 487, 488.

⁵⁷⁶ Neseî, II, 317.

⁵⁷⁷ İbnü'l-Hümam, III, 449.

a. Şâfiî mezhebi görüşünde olan müctehidlerin sayısının fazla olması. Mesela, Hz. Ömer, Hz. Ali, Hz. Zübeyr, ibn Ömer (r.a.) gibi sahabilerle Hasan Basri İmam Malik ve evzai gibi müctehidler.⁵⁷⁸

b. Hanefî mezhebine göre fetva vermek, zorla boşamanın ünü açılmış olur ve bu da büyük sıkıntılara sebebiyet verir.⁵⁷⁹

c. Zor altında söylenen küfür sözleri küfre sebep olmaz. İman ile alakalı bir meselede sorla söylenen sözlerin imana zarar vermediği gibi, bundan daha aşağı olan ameli bir mesele olan mükrehin talakı da geçerli olmaması gerekir.

4.2. HUL' KONUSUNDA İKİ MEZHEP ARASINDAKİ FARKLAR

Hul' konusunda Şâfiî ve Hanefî mezhepleri arasında bazı ihtilafli meseleler vardır. Kısaca bu ihtilafli konuları açıkladıktan sonra iki mezhep arasında mukâyese yapıp tercih ettiğimiz görüşü gerekçesiyle beraber belirteceğiz. Şâfiîlere göre hul' konusunu İkinci bölümde açıkladığımızdan, burada sadece Hanefî mezhebi ile İhtilafli olan meselelere değineceğiz.

4.2.1. Hul'un Hükmü

Kadın, bir bedel mukabilinde kocasından ayrılması olarak tabir edilen hul' hakkında Şâfiî âlimleri arasında İhtilaf vardır. Bazı âlimlere göre hul' ile kadın bir bâin talâk ile boşanmış olur. Bazı âlimlere göre ise hul'un hükmü fesihtir ve talâk sayısında bir eksilmeye sebebiyet vermez. Hul'da kullanılan sözlerin farkı olmasına binaen değişen bu hükümlere değindikten sonra hul'un fesih olduğunu söyleyen görüşü açıklayacağız. Çünkü hul'un bâin talak olduğunu savunan Şâfiîler ile Hanefîler arasında bir fark yoktur.

Eşlerin hul' ile ayrılmaları aşağıdaki üç şekilden birisiyle olur:

a. Sarih olan sözlerle hul' yapmak: Mesela koca, eşine “Seni yüz gram altın mukabilinde boşadım.” “Boşadım.” sözü bedel söylenmeden de açık bir şekilde boşamaya delalet ettiği için bir bedel karşılığında söylendiğinde de sarih talâk sayılır. Fakat burada bedel zikir edildiğinden dolayı boşamaya ilaveten bedel ödeme

⁵⁷⁸ İmrânî, X, 70, 71.

⁵⁷⁹Tahtavî, Ali Ahmed Abdullah, *Tenbihü'l-Ebrâr bi Ahkâmü'l-Hul'i ve-t-Talâkı ve-z-Zihâr*, (1.Baskı), Dârü'l-Kütübü'l-İmiyye, Beyrut 2003, 91.

zorunluluğu vardır. Dolayısıyla bu durumda hul' ile ayrılma fesih değil talâk sayılır ve talâk sayısından bir eksilmeye sebep olur.⁵⁸⁰

b. Kinayeli sözlerle hul' yapmak: Koca, hanımına "Yüz gram altın karşılığında bâinsin." vb. kinayeli sözler ile hul' yapmasıdır. Bu sözler bedel olmadan kinayeli olan talâk kabul edildiği gibi bedel ile konuşulduğunda da kinayeli talâk kapsamına girer. Koca kinayeli sözlerle boşamayı kastetmişse boşama gerçekleşir ve şart koşulan bedeli hak eder. Şayet bu sözlerle boşama kast edilmemişse boşama gerçekleşmez ve koca da bahsi geçen bedeli hak etmez.⁵⁸¹

c. Hul' ve feda sözcükleri ile hul' yapmak: Bu iki kelime bir bedel söylenmeden kullanılırsa kinayeli talâk kapsamına girer. Çünkü bu sözler kinayeli olan sözlere dendir. Bu durumda kişinin niyetine bakılır. Boşamaya niyet etmişse boşama gerçekleşir; boşamaya niyet etmemişse boşama gerçekleşmez. Fakat bu sözler bir bedel ile söylendiğinde sonucun ne olacağı hususunda Şâfiîler arasında iki görüş vardır.

1. Bu sözler bedel olmadan kullanıldıklarında kinayeli sözlerden kabul edildiği gibi bir bedel ile söylendiğinde de kinayeli kabul edilir.⁵⁸² Mesele koca, hanımına, "Yüz gr. altın mukabilinde seni hulettim." şeklinde bir söz söylese, kocanın niyetine bakılır, bununla boşamayı niyet etmişse boşama gerçekleşir ve koca, konuşulan bedeli hak eder. Şayet bu söz ile boşama ya niyet etmemişse boşama gerçekleşmez ve koca herhangi bir bedeli de hak etmez.⁵⁸³

2. Bu görüşe göre kinayeli sözler ile bir mal mukabilinde eşlerin ayrılması sarîh (açık) olan sözlerle boşama yapılmış kabul edilir. Bu görüş bir öncekiden daha kuvvetlidir. Fakat eşlerin bu kinayeli (feda, hul') sözlerle ayrılması talâk ile boşama mı yoksa nikâh akdinin fesih edilmesi mi şeklinde iki görüş vardır.

a. Hul' ve feda sözcükleri bir bedel ile söylenerek eşler ayrıldığında bu sözler kinayeli olmaktan çıkıp sarîh olan sözlerin mertebesine çıkar. Dolayısıyla hul' sarîh sözler ile yapılan talâk olup fesih değildir. Sahabilerden Hz. Osman, Hz. Ali, İbn Mes'ud fıkıhçılardan Evzâi, Sevri, Ebu Hanife ve Mâlik bu görüştedirler.⁵⁸⁴ Buna göre

⁵⁸⁰Mâverdî, el-Hâvi'l-Kebir, X, 8.

⁵⁸¹Mâverdî, el-Hâvi'l-Kebir, X, 8, 9.

⁵⁸²İsnevî, VI, 254.

⁵⁸³Mâverdî, el-Hâvi'l-Kebir, X, 9.

⁵⁸⁴Mâverdî, el-Hâvi'l-Kebir, X, 9.

hul‘ bir bâin talâk olup onunla talâk sayısında eksilme olur. Birden fazla talâk niyet edilerek hul‘ yapılırsa niyet edilen sayıda talâk ile boşama gerçekleşir.⁵⁸⁵

Bu görüşte olanların delilleri: “(Dönüş yapılabilecek) boşama iki defadır. Sonrası, ya iyilikle geçinmek, ya da güzellikle bırakmaktır. (Evlilikte) tarafların Allah’ın belirlediği ölçüleri koruyamama endişeleri dışında kadınlara verdiklerinizden (boşanma esnasında) bir şeyi geri almanız, sizin için helâl olmaz. Eğer onlar Allah’ın ölçülerini gözetmeyecekler diye endişe ederseniz, o zaman kadının (boşanmak için) bedel vermesinde ikisine de günah yoktur. Bunlar Allah’ın koyduğu sınırlardır. Sakın bunları aşmayın. Allah’ın koyduğu sınırları kim aşarsa, onlar zalimlerin ta kendileridir. Eğer erkek karısını (üçüncü defa) boşarsa, kadın, onun dışında bir başka kocayla nikâhlanmadıkça ona helâl olmaz.”⁵⁸⁶ Bu iki ayette bütüncül bir şekilde bakıldığında birinci ayetin başında talâktan (boşama iki defadır.) bahsediyor. İkinci ayetin sonu da talâk ile (Eğer erkek karısını (üçüncü defa) boşarsa) bitiyor. Hul‘ konusu, bu iki konunun arasında anlatılmış. Bu durum, hul‘un da talâk olduğunu gösterir.⁵⁸⁷

Bir akdin fesih edilmesi önceden var olan bir ayıp sebebiyle olur ve bir akit fesih edildiğinde bedel geri iade edilir. Hul‘ konusuna bakıldığında boşanma sebebi nikâhtan önce var olan bir kusurdan dolayı olmadığı görülür ve ödenecek bedel mehir olabileceği gibi başka bir mal da olabilir. Şayet hul‘ ile ayrılma fesih olsaydı sadece mehirin geri verilmesi gerekirdi. Çünkü nikâh akdinde kadına verilen mehirdir. Şayet hul‘ ile boşama nikâh akdinin feshi olsaydı, fesih olan diğer akitlerde olduğu gibi sadece bedeliniade edilmesi gerekecekti.⁵⁸⁸ Nikâh akdinde bedel mehir olduğuna göre mehirin dışında başka bir şeyin verilmesi caiz olmaması gerekirdi.

b. Hul‘, sarih bir şekilde nikâh akdinin fesih edilmesidir. Bu görüş, Sahabeilerden Abdullah b. Abbas ve Abdullah b. Ömer’in (r.a.) tabiiilerden Tavus ve İkrime, fıkıhçılardan Ebu Sevr, Ahmed b. Hanbel⁵⁸⁹ ve İshak’ın görüşüdür. Şâfiî’nin kadim görüşü de bu şekildedir.⁵⁹⁰

Bu görüşte olanların delilleri:

⁵⁸⁵ Şâfiî, V, 198, 199.

⁵⁸⁶ Bakara: 2/229, 230.

⁵⁸⁷ Mâverdî, el-Hâvi’l-Kebir, X, 9.

⁵⁸⁸ Mâverdî, el-Hâvi’l-Kebir, X, 9.

⁵⁸⁹ İbn Kudame, Muvafulüddin Ebû, Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Mahmud b. Kâdame, el-Muğni, I-XII, Dârü’l-Kitabü’l-Arabi ts, VIII, 180, 181,

⁵⁹⁰ Mâverdî, el-Hâvi’l-Kebir, X, 9, 10.

1. Ayette boşamanın iki kere (*boşama iki defadır.*)⁵⁹¹ olduğu belirtildikten sonra hul' yoluyla boşama anlatılıyor. (*Eğer onlar Allah'ın ölçülerini gözetmeyecekler diye endişe ederseniz, o zaman kadının (boşanmak için) bedel vermesinde ikisine de günah yoktur.*)⁵⁹² Şayet hul' fesih değil de talâk olarak kabul edilirse boşama adedi ayetin başında geçen iki talâk ile beraber üç olmuş olur. Bundan sonra gelen (*Eğer erkek karısını -üçüncü defa- boşarsa, kadın, onun dışında bir başka kocayla nikâhlanmadıkça ona helâl olmaz.*)⁵⁹³ ayetinin sonunda geçen boşama ile beraber talâk sayısı dörde çıkmış olur. Bunlar:

- a. Ayetin başında geçen iki talâk,
- b. Ayetin ortalarında geçen hul'
- c. Ayetin sonunda geçen üçüncü kere boşamak.

Yani bir kadın dört talâk ile boşandıktan sonra ilk eşine kavuşması için başka birisiyle evlenmesi gerekir şeklinde bir sonuca varılır. Bu da doğru değildir. Çünkü talâk sayısının üç olduğu hususunda ittifak vardır.⁵⁹⁴

2. Nikâh akdinin sonlandırılması talâk ve fesih olmak üzere iki şekilde olur. Talâkın karşılıklı ve karşılıksız iki çeşidi olduğuna göre feshin de talâk gibi karşılıklı ve karşılıksız olmak üzere iki çeşidi olması gerekir.⁵⁹⁵ Buna göre, hul'un dışında bir sebeple nikâh akdi fesih edilirse buna bedelsiz, hul' ile fesih edilirse buna da bedelli fesih diyebiliriz.

3. Mal (bedel) sebebiyle caiz olan bir şey (hul'), talâk ile değil fesih ile sonuçlanması gerekir.⁵⁹⁶

Hanefî mezhebine göre hul' ile boşanma bir bâin talâktır.⁵⁹⁷ Bunun delili Hz. Ömer, Hz. Ali ve Hz. Abdullah b. Mes'ûd'dan rivayet edilen şu hadistir: "*Muhalaâ bir bâin talâktır.*"⁵⁹⁸

⁵⁹¹ Bakara: 2/229,

⁵⁹² Bakara: 2/229,

⁵⁹³ Bakara: 2/230.

⁵⁹⁴ Mâverdî, el-Hâvi'l-Kebir, X, 10.

⁵⁹⁵ Mâverdî, el-Hâvi'l-Kebir, X, 10.

⁵⁹⁶ Beyhâkî, el-Hilâfât, VI, 209.

⁵⁹⁷ Kuduri, 163; Merjinani, II, 394, 395; Mevsîlî, III, 172; Meydanî, III, 64; İbn Abidîn, III, 444; Döndüren, 441.

⁵⁹⁸ Beyhâkî, Sünen, VII, 517.

Nikâh akdi sonucunda oluşan mülkiyet zorunlu bir mülkiyettir. Bu mülkiyeti bey' akdindeki mülkiyete benzetmek suretiyle feshini caiz görmek doğru değildir.⁵⁹⁹ Tamamlanan nikâh akdi ancak talâk (boşama) ile sonlandırılabilir. Şayet hulu' ile eşlerin birinden ayrılması olmuşsa bu mecaz olarak talâk ile boşama anlamına gelir. Dolayısıyla hulu' bir bâin talâk olarak kabul edilir.⁶⁰⁰

Şâfiîlerin, hulu'u bir bâin talâk kabul etmenin talâk adedinin dört olacağı hususu isabetli değildir. Çünkü ayette geçen; “(Dönüş yapılabilecek) boşama iki defadır. Sonrası, ya iyilikle geçinmek, ya da güzellikle bırakmaktır.”⁶⁰¹ İki talâktan sonra bir talâk kalmasından hulu'un o üçüncü talâk olamayacağı sonucunu çıkarmaz. Bunun sebebi üçüncü talâkın bir bedel karşılığında olup olmaması ayette açıklanmamış olmasıdır. Buna göre iki talâk ile boşanan bir kadın, bir bedel karşılığında üçüncü talâk ile boşanabildiği gibi kocası onu üçüncü kere bedelsiz boşamasıyla da olabilir.⁶⁰² Dolayısıyla kocanın üç talâk ile boşaması (bedelsiz) üçüncü talâk olabileceği gibi kadının hulu' ile boşanması olarak da olabilir.⁶⁰³

İki mezhebin ihtilafının neticesi, bir kadın, iki talâk ile boşandıktan sonra hulu' ile boşanırsa Hanefî mezhebine göre hulu' bâin talâk olduğu için kadının üçüncü talâkı da gitmiş olur. Şâfiî mezhebine göre ise hulu' fesih olduğu için talâk sayısından bir eksilme olmaz.⁶⁰⁴ Dolayısıyla eşler yeni bir nikâh ile tekrar evlenebilirler. Hanefî mezhebine göre ise üç talâk ile boşama gerçekleştiği için eşlerin bir daha evlenebilmeleri için kadının başka bir erkek ile evlenmesi gerekir.

İki mezhebin delillerine baktığımızda Hanefî mezhebinin görüşü daha kuvvetli olduğu görünür. Bunun sebebi ayette⁶⁰⁵ feshin varlığı yorumuna açık olmasına karşın hadisin⁶⁰⁶ açık bir şekilde hulu'un bâin talâk olduğunu ifade etmesidir. Şâfiî mezhebinde de kuvvetli olan görüş Hanefî mezhebi gibidir.⁶⁰⁷ Hulu' ile alakalı İhtilaf, bir bedel üzerinde anlaşarak nikâh akdini fesh etmeye niyet edildiği zaman ortaya çıkar. Şayet

⁵⁹⁹ Ayni, V, 290.

⁶⁰⁰ Serahsî, VI, 172; Mevsilî, III, 172.

⁶⁰¹ Bakara: 2/229.

⁶⁰² Serahsî, VI, 260, 261.

⁶⁰³ Serahsî, VI, 260, 261.

⁶⁰⁴ Serahsî, VI, 260, 261.

⁶⁰⁵ Bakara: 2/229, 130.

⁶⁰⁶ Beyhakî, Sünen, VII, 517.

⁶⁰⁷ Şâfiî, V, 198, 199.

hul' yaparken koca, talâk sözünü kullanırsa ve ya hul' sözüyle boşamaya niyet ederse bu durumda hul'un bâin talâk olduğunda Hanefî ve Şâfiîler arasında ittifak vardır.⁶⁰⁸

İki mezhep arasında yaptığımız tercih Hanefîlerin görüşü olmakla beraber, iki talâk ile boşanma olduktan sonra hul' ile birbirinden ayrılmış eşlerin tekrar bir araya gelmeyi arzu etmeleri halinde Şâfiî mezhebine göre fetva vermenin daha isabetli olacağına kanaat ediyoruz. Çünkü hul', nikâh akdinin fesih edilmesi olduğu için Şâfiî mezhebine halen bir talak hakkı vardır.

4.2.2. İkraah Sebebiyle (Zorla) Hul' Yaptırmak

Şâfiî mezhebine göre zor altında kalan kişinin iradesiyle karar vermesinin önüne geçilmiştir. Zorlanan (mükreh) yaptığı işi iradesiyle yapmadığı için sanki o işi zorlanan değil de zorlayan kişi yapmış gibi olur.⁶⁰⁹ Zorlanan, (mükreh) bir alet hükmünde kabul edilir. Bu durumdaki kişinin tasarrufu çocuk ve akıl hastası gibidir. Çocuk ve akıl hastasının hul' yapması geçersiz olduğu gibi zorla hul' yaptırılan kişinin de yaptığı hul' geçersizdir.⁶¹⁰ Bunun delili, "Ümmetim hata, unutma ve zorlanarak yaptıkları şeyden sorumlu olmaz."⁶¹¹ hadisidir. Zorla dinden çıkarmayla kişi dinden çıkmaz. Bundan daha aşağı bir merteye olan zorla hul' yapmak zorunda kalanın hul'u da tarik'i evla ile geçerli olmaz.⁶¹²

Zorlama yükümlülüğü yok etmez. Kişinin zorlama olmadan yaptığı tasarrufları geçerli olduğu gibi zorlama altındaki tasarrufları da geçerlidir. Fakat zor altında yapılan işlerin durumuna göre hüküm değişir. Mesela zorla şarap içirilen birisinin şarap içmesi vacip iken zorla bir insanı öldürmeye zorlananın bir insanı öldürmek haramdır. Dolayısıyla zor altında hul' yapanın hul'u geçerlidir.⁶¹³

Zorlanan kişinin boşama ve hul' yapmasının geçerli olmasının sebebi tasarrufun geçerli olmasını gerektiren unsurun varlığıdır. O da kişinin iradesidir. Yani zor ile kişinin rızası ortadan kalkar. Rıza da bu gibi konularda şart değildir. Zor altında kalarak hul' yapanın kastı vardır. Şu var ki bu kastı kendisinden bir zararı def etmek için kullanır. Bu haliyle zorlananın söylediği söz şakadan eşini boşayan (hazil) kişiye

⁶⁰⁸Mâverdî, el-Hâvi'l-Kebir, X, 9; İbn Kudâme, VIII, 181.

⁶⁰⁹ Bedrettin, Ebü'l-Ayneyn Bedran, *Ahkamü'z-Zevac ve't-Talâk fi'l-İslâm*, (2.Baskı), Dârü't-Te'lif, Mısır, 1961, 218.

⁶¹⁰ Bâcûrî, II, 198.

⁶¹¹ İbn Mâce, Talâk: 16.

⁶¹² Bâcûrî, II, 198.

⁶¹³ Serahsî, VI, 176, 177.

benzer. Şakadan eşini boşayanın boşaması geçerli olduğu gibi zor altında kalanın da boşaması ve hul‘u geçerlidir.⁶¹⁴

İki mezhep arasında yaptığımız mukâyesede Şâfiî mezhebinin görüşünü daha isabetli olduğuna kanaat getirdik. Bu tercihimizin sebebi, zor altında kalanın zorlandığı şeyi söylese bile ona niyet ettiği anlamına gelmemesidir. Nasıl ki hul‘ sözü kinayeli sözlerden olduğu halde bedel ile zikir edildiğinde bedelin zikir edilmesinin delaleti ile sarîh bâin talâka dönüşüyorsa, zor altında kalanında içindeki hali boşamaya ve hul‘a niyet etmediğine delalet ediyor. Bununla beraber Hanefî mezhebine göre fetva vermek, zorla hul‘ ve boşamanın ünü açılmış olur ve bu da büyük sıkıntılara sebebiyet verir. Bu konuda Hanefî âlimleri dışında kalan âlimlerin çoğu Şâfiîlerin görüşünde olmaları bu kanaatimizi destekliyor.⁶¹⁵

4.3. ÎLÂ KONUSUNDA İKİ MEZHEP ARASINDAKİ FARKLAR

Îlâ konusunda Şâfiîler ve Hanefîler arasında bazı ihtilafli hususular vardır. Burada en önemli gördüğümüz ihtilafli meseleleri ele alıp değerlendireceğiz. Îlâ konusunu Şâfiî mezhebine göre ikinci bölümde detaylı bir şekilde açıkladığımızdan burada sadece Hanefî mezhebiyle ihtilafli olan meseleler ile iktifa edeceğiz.

3.3.1. Îlâ Süresi Bittikten Sonra Boşamanın Olup Olmaması

Koca, hanımına îlâ süresi içinde dönmezse süresinin sonunda yani dört ayın bitiminden sonra eşi ondan boşanmış olmaz.⁶¹⁶ Kadının boşanması için bu sürenin sonunda hâkim kararıyla kadının boşanması gerekir. Hâkimin bu kararı da kadının şikâyetiyle, yani mahkemeye başvurusuyla mümkün olur.⁶¹⁷

Şâfiî mezhebine göre dört aylık müddet kadının mahkemeye başvurabilmesi için şart koşulan zamandır. Bu zaman geçtikten sonra kadın boşanma davası açabilir. Dört aylık süre boşanma sebebi değil, kadının boşanmak için mahkemeye başvurma sebebidir. Şâfiîlerrin bu görüşü, sahabilerden Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali'nin de

⁶¹⁴ Serahsî, VI, 177.

⁶¹⁵ Tahtavî, Ali Ahmed Abdullah, *Tenbihü'l-Ebrâr bî Ahkâmü'l-Hul'i ve-t-Talâki ve-z-Zihâr*, (1.Baskı), Dârü'l-Kütübü'l-İmiyye, Beyrut 2003, 91.

⁶¹⁶ Beyhâkî, el-Hilâfât, VI, 321.

⁶¹⁷ Bâcûrî, II, 226.

görüşüdür. Tabiinden Ata, Mücahid, Tavus, fakihlerden Malik, Evzâi, Ahmed b. Hanbel, İshak ve Ebu Sevir’de bu görüştedirler.⁶¹⁸

Hanefilere göre îlâ süresinin bitmesiyle beraber kadın bir bâin talâk ile kocasından boşanmış olur.⁶¹⁹ İlânın anlamından anlaşıldığı üzere müddetin bitmesiyle kadın boş olur. Çünkü koca îlâ yaparken söylediği sözün anlamı şu şekilde oluyor: “Dört aya kadar seninle ilişkide bulunmasam boşsun.” Boşama, sürenin bitimine bağlandığı için sürenin bitmesiyle kadın bir bâin talâk ile boş olmuş olur. Kadının boşanması için ayrıca mahkemeye başvurmasına gerek yoktur. Buna göre dört aylık sürenin bitmesi boşamaya sebeptir. Sahabiden ibn Mesud, İbn Abbas, İbn Ömer (r.a.) bu görüştedirler.⁶²⁰

İki mezhep arasında yaptığımız karşılaştırmada şu sonuca vardık: Şâfiîler îlâ süresinin bitiminin kadına mahkemeye başvurma hakkını doğurduğunu söylemişler. Hanefîler ise îlâ süresi olan dört ayın tamamlanmasını boşama sözü gibi kabul etmişler. Şartlar dâhilinde yani dört ayın geçmesiyle koca, hanımına dönmediği için onu boşadığı anlamına gelir. Boşamaya sebep olan sözlere baktığımızda Şâfiî mezhebinin görüşü daha isabetlidir denilebilir. İlâ yapmanın boşama olmadığını, ona yakın sahabiden rivayet edilmiş olması Şâfiîlerin görüşünü teyit etmektedir.⁶²¹

3.3.2. İlâ İle Boşamanın Olması İçin Hâkim Kararının Şart Olmasında İhtilaf

Dört ay veya daha uzun bir zaman diliminde eşine yaklaşmayacağına dair yemin eden kocanın bu sürenin bitmesini beklemesi gerekir. Bu sürenin bitiminden önce eşine yaklaşması durumunda yemin keffâreti vermesi gerekir.⁶²² İlâ süresi bittikten sonra boşama gerçekleşmez. Kadın, kocasının kendisine dönmemesi takdirde mahkemeye başvurma hakkına sahiptir. Kadın, mahkemeye başvurduğu zaman hâkim bir ric’i talâk ile kadını boşar.⁶²³

Hanefî mezhebine göre İlânın müddeti en azı dört aydır. Koca bu sürenin bitiminden önce eşine yaklaşacak olursa yeminin bozduğundan dolayı yemin keffâreti vermesi gerekir. Bu durumda boşama olmaz. Fakat dört ay süre bittiği halde eşine

⁶¹⁸ Havî, X, 340.

⁶¹⁹ Meydanî, III, 60.

⁶²⁰ Serahsî, VI, 29; Aynî, V, 270.

⁶²¹ Mâverdî, el-Hâvi'l-Kebir, X, 340.

⁶²² Mâverdî, el-Hâvi'l-Kebir, X, 339.

⁶²³ Şirbînî, III, 348, 349.

yaklaşmamışsa süreninin bitmesiyle kadın bir bâin talâk ile boşanmış olur. Kadının boşanması için mahkemeye başvurmasına gerek yoktur.⁶²⁴

Şâfiîler, îlânın müddeti olan dört ayın bitmesini boşama olarak kabul etmemişler, bu zamanı kadının mahkemeye başvurmasına bir hak olarak kabul etmişler. Dolayısıyla îlâda boşama için hâkim kararı şarttır. Hanefî mezhebini göre ise dört aylık zamanın bitmesi bir bâin talâk olduğu için kadının boşanması için ayrıca hâkimin kararına gerek yoktur.

İki mezhebin görüşlerini tahlil ettiğimizde Şâfiî mezhebinin görüşü daha isabetli olduğu görülür. Çünkü kadının mahkeme yoluyla boşanma davası açması için gereken sebeplere baktığımızda bu sebeplerin tamamının kadının mağduriyetini gidermek amaçlı olduğunu görüyoruz. Îlâ sebebiyle mağdur olan kadının diğer mağduriyetleri için mahkemeye başvurması gerektiği gibi bu mağduriyeti için de mahkemeye başvurması gerekir.

4.4. ZİHÂR KONUSUNDA İKİ MEZHEP ARASINDAKİ FARKLAR

Zihâr konusunda Şâfiî ve Hanefî âlimleri arasında ihtilâflı olan en mühim meseleleri tahlil ederek iki mezhep arasında mukâyese yapacağız. Her konunun sonunda iki mezhep arasında tercihimizi gerekçesiyle beraber zikir edeceğiz.

4.4.1. Kâfir olan kölenin keffâret olarak verilmesi

Zihâr keffâreti için azat edilecek kölenin Müslüman olması gerekir. Müslüman olamayan bir köle, zihâr keffâreti olarak vermek caiz değildir.⁶²⁵ Bunun delili ayet, hadis ve kıyastır.

Ayetten Delil: Keffâret için azat edilen köle Allah yolunda bir harcamadır. Bunun da temiz ve ayıplardan beri olan şeylerden seçilmesi gerekir.⁶²⁶ Buna delil şu ayettir: “*Ey iman edenler! Kazandıklarınızın iyilerinden ve yerden sizin için çıkardıklarımızdan Allah yolunda harcayın. Kendinizin göz yummadan alıcısı olmayacağınız bayağı şeyleri vermeye kalkışmayın ve bilin ki Allah, her bakımdan zengindir, övülmeye lâyıktır.*”⁶²⁷ Bu ayette açıkça belirtildiği üzere Allah (c.c.) yolunda

⁶²⁴ İbn Abid ‘în, III, 424, 425; Yıldırım, III, 94, 95.

⁶²⁵ İmrânî, X, 363.

⁶²⁶ Beyhâkî, el-Hilâfât, VI, 338; İzzeddin, V, 60.

⁶²⁷ Bakara: /267.

harcanacak olan şeyin temiz olanından seçilmesi gerekir. Küfürden daha kötü bir şey olmadığına göre kâfir olan kölenin keffâret olarak azat edilmesi caiz olmaz.⁶²⁸

Hadisten Delil: Ebu Hüreyre'den rivayet edildiğine göre bir adam, vefat etmiş annesinin yerinde azat etmek için bir cariyeyi Peygamberimizin huzuruna getirir. Cariyenin keffâret için azat edilmeye elverişli olup olmamasını sorar, Hz. Peygamber, (s.a.v.) kadının Müslüman olup olmadığını öğrenmek için kadına sorular sorar. Kadının Müslüman olduğunu öğrenince; *“Onu özgür kıl. Çünkü o mümindir.”*⁶²⁹ söylemiştir. Bu hadisten anlaşıldığı gibi kölenin mümin olması azat edilmesi için şarttır.

Kıyastan Delil: Kur'an'da öldürme sebebiyle keffâret olarak azat edilecek kölenin mümin olmasının gerekli olduğu anlatılmıştır. *“Bir mü'minin bir mü'mini öldürmesi olacak şey değildir, ancak yanlışlıkla olması başka. Kim bir mü'mini yanlışlıkla öldürürse Bir mü'min köleyi azad etmesi ve bağışlamadıkları sürece ailesine diyet ödemesi gerekir.”*⁶³⁰ Mutlak olarak gelen bir kelime mukayyet ile manası sınırlanır. Öyleyse zihâr keffâretinde mutlak bir şekilde geçen “köle” öldürme keffâretinde “mümin köle” şeklinde mukayyet geçen köleye hamledilmesi gerekir.⁶³¹

Hanefî mezhebine göre, zihâr keffâretinde azat edilecek kölenin mümin olması şart değildir.⁶³² Ayette⁶³³ geçen “köle” sözcüğü mutlak zikir edildiği için, müslaman, kâfir, çocuk, büyük, kadın ve erkek bütün bu sınıfları kapsıyor.⁶³⁴ Bunun delillerini şu şekilde sıralayabiliriz.

a. Zihâr keffâretinde azat edilecek köleden “rakebe” sözüyle tabir edilmesi, kölenin Müslüman ve ya Müslüman olmaması arasında bir fark olmadığını gösteriyor. Çünkü boyun anlamına gelen “rakebe” sözcüğü Müslüman için zikir edilebileceği gibi kâfir için de zikir edilebilir.⁶³⁵

⁶²⁸İmrânî, X, 363.

⁶²⁹Müslim, Masacid: 33.

⁶³⁰Nisâ: 4/92.

⁶³¹İmrânî, X, 364.

⁶³²Meydanî, III, 70.

⁶³³Mücadele: 58/3.

⁶³⁴Aynî, V, 337, 338.

⁶³⁵Serahsî, VII, 2, 3.

b. Ayet, zihâr keffâretinde azat edilecek kölenin mümin olma şartını getirmedeği halde bunu kıyasla veya haber'i vahit ile şart koşmak, ayet anlamına yapılan bir ilave olacağından kabul edilemez.⁶³⁶

c. Hakkında delil bulunan bir Şeyi hakkında delil bulunan başka bir Őeyle kıyaslamak doğru değildir. Çünkü bu durum ayet ile açıklanan bir meselede eksiklik olduğu anlamına gelmektedir.⁶³⁷ Mesela adam öldürmenin kefaretinde mümin köle azat edilmesi emir edilmiştir. Fakat zihâr keffarinde azat edilecek kölenin mümin olması gerektiği hususunda bir açıklama yapılmamıştır. Böyle bir açıklama olmadığı halde bunu başka bir ayet ile kıyaslayıp ayetin kapsamını daraltmamak gerekir.

İki mezhep arasında yapılan değerlendirmede Hanefi mezhebinin görüşü tercih edildi. Bunun gerekçesi köle azat etmenin bir maddi müeyyide olmasıdır. Bu, mümin kölenin azat edilmesiyle hâsıl olduğu gibi kâfir köle ile de hâsıl olur. Öldürme keffâretinde azat edilecek kölenin mümin olmasının şart koşulması zihârda da şart koşulmasını gerektirmez. Çünkü keffâretler ayet ile sabit olduğu gibi keffâretlerin şartları da aynı Şekilde ayet ile sabit olup birbirlerine kıyas etmek uygun değerildir.

4.4.2. Keffâret İçin Verilen Yemeğin Temlik Edilmesi

Şâfi mezhebine göre yemek olarak verilerek keffâretin fakirin mülkiyetine geçirmek şarttır. Yani her fakire keffâreti verirken; “Bunu al.”, “Bunu ye.” ya da, “Bunu senin için mubah kıldım.” Şeklinde fakire yiyeceği temlik ettiğini belirtmesi gerekir. Altmış fakiri yemeğe davet edip onları doyurması keffâret yerine geçmez. Çünkü bu durumda temlik yoktur. Hâlbuki keffâretverilirken yemeği fakirin mülkiyetine geçirmek gererkir. Burada sadece yemek yemesine müsaade vardır.⁶³⁸ Yemeği yemeye müsaade temek yemeği temlik anlamına gelmez.

Yemek yedirmenin keffâret yerine kabul edilmemesinin başka bir gerekçesi, her fakire bir müd (600gr.)⁶³⁹ gıdanın temlik edilmesinin kesin olmamasıdır. Çünkü yemek yiyenlerin her birisinin bir müd yediğini tespit etmek mümkün değerildir. Bu mümkün olmayınca keffâretin verilip verilmemesi konusunda bir Şüphe ortaya çıkar. Őek ile zimmette var olan keffâret düşmez. Dolayısıyla fakirlere yemek yedirme keffâret yerine

⁶³⁶ Serahsî, VII, 3, 4.

⁶³⁷ İmrânî, X, 364.

⁶³⁸ İmrânî, X, 394, 395.

⁶³⁹ Keskin, I,505.

geçmez.⁶⁴⁰ Sonuç olarak denilebilir ki, elbise olarak verilen keffâretlerde temlik şart olduğu gibi yemekte de temlik şarttır. Fakiri evine davet edip yemek yedirmek keffâret sayılmaz. Çünkü burada fakire yemek yemesine müsaade vardır, temlik dediğimiz fakirin o yiyeceğe sahip olması durumu yoktur.⁶⁴¹

Hanefî mezhebine göre keffâret olarak verilecek yiyeceğin, (2.75Lt)⁶⁴² temlik etme ile olabileceği gibi fakirin yemesine müsaade etmek (temkin) şeklinde de olur. Çünkü kur'an'ın nassı olan “*Yedirdiniz.*” sözü temkine (yemeğe müsaadeye) delalet ediyor. Temkin ile ayetin nassına göre amel edilmiş olur. Yemeğin temlik edilmesi durumunda ayetin nassı (yemeğe müsaade etme) temliğin bir parçası olur. Çünkü fakirin mülkiyetine geçirilen bir malı, fakir, o malı kullananbildiği gibi satadabilir. Dolayısıyla temlik edilen bir mal it'am anlamını içeriyor. Zihâr keffâretinde geçen “*Yedirdiniz.*” sözü, yemin keffâretinde geçen “*Ailenize yedirdiğinizin orta hâllisinden,*”⁶⁴³ sözüne benzer. Yani nasıl bir aile reisi ailesine bir yemek yedirdiği zaman, bunu onların yemesine müsait hale getirmek ile oluyorsa zihâr ayetinde geçen “yedirin” sözünden de bu anlam çıkartılabilir. Keffâret olarak verilecek yemek sabah akşam olmak üzere iki öğün olması gerekir. Her fakire iki sabah veya iki akşam yemek verilirse, bu şekilde de keffâret olarak geçerli olur.⁶⁴⁴

İki mezhep arasında yaptığımız mukayesede Hanefî mezhebinin görüşünü tercih ettik. Bunun sebebi Hanefîlerin getirdikleri delillerin daha kuvvetli olmasıdır. Çünkü “temkin” ayetin nassından anlaşılıyor. Bununla beraber “temkin” hem Şâfiîlerin şart koştukları “temliki” kapsıyor, hem de alınan keffâreti başka ihtiyaçlarını temin etmek için harcamayı da kapsıyor.

4.4.3. Azat Edilecek Kölenin Hizmetine İhtiyaçın Olması

Şâfiîlere göre, kendisine zihâr keffâreti vacip olan birisi azat edeceği köleyi azat etmesi durumunda kendisine yapılacak hizmet konusunda sıkıntı yaşayacak olursa, köle azat etme yerine oruç tutarak keffâret borcunu eda edebilir. Bu sıkıntının ölçüsü kişinin

⁶⁴⁰ İmrânî, X, 394, 395.

⁶⁴¹ İmrânî, X, 394, 395.

⁶⁴² TDV, İlmihal, I, 508.

⁶⁴³ Maide: 5/89.

⁶⁴⁴ Serahsî, VII, 15, 16.

sahip olduğu mesken, eve lazım olan eşyalar, çocuklarının ihtiyacı olduğu gelir ve hizmetinde kullandığı kölesinden başka herhangi bir mal varlığının olmamasıdır.⁶⁴⁵

Hanefî mezhebine göre, kölesi olan birisinin (Kölesini azat etmesi durumunda kendisine yapılacak hizmet noktasında sıkıntı görmesi kesin olsa bile) keffâret olarak köle azat etmesi gerekir. Bunun sebebi ayette belirtilen tertibe riayet edilmesinin luzumudur.⁶⁴⁶ Nitekim ayette açıkca bu tertibe uyulması emredilmiştir. *“Kadınlardan zihâr yaparak ayrılıp sonra da söylediklerinden dönecek olanlar, eşleriyle birbirlerine dokunmadan önce, bir köle azat etmelidirler. İşte bu hüküm ile size öğüt veriliyor. Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır. Kim (köle azat etme imkânı) bulamazsa, eşine dokunmadan önce ard arda iki ay oruç tutmalıdır. Kimin de buna gücü yetmezse altmış fakiri doyurmalıdır. Bunlar, Allah’a ve Resûlüne hakkıyla iman edesiniz, diyedir. İşte bunlar Allah’ın sınırlarıdır. Kâfirler için elem dolu bir azap vardır.”*⁶⁴⁷

İki mezhep arasında yaptığımız mukâyese sonucunda Hanefî mezhebinin görüşünü tercih ettik. Bunun sebebi keffâretlerin sübutunun ayet ile sabit olmasıdır. Nitekim ayette köle mutlak bir şekilde zikir edildiğinden dolayı kâfir olan kölenin de keffâret için azat etmek caizdir. Hatta mutlak olan mukayyet olan nas ile mukayese edilmez. Yani zihâr keffâretinde mutlak geçen *“köle”*⁶⁴⁸ yemin keffâretin mukayyet geçen *“mümin köleye”*⁶⁴⁹ kıyas edilmez.⁶⁵⁰ Mademki ayet, *“Kim (köle azat etme imkânı) bulamazsa”* şeklinde emir ediyor; elinde köle olanın, bu imkâna sahip olduğu için zihâr kefareti olarak kölesini azat ederek ayetteki tertibe riayet etmesi gerekir.

4.4.4. Zimmîlerin (Gayrı Müslimlerin) Zihâr Yapabilmeleri

Şâfiî mezhebine göre zimmî olan birisinin zihâr yapması caizdir. Çünkü zihâr ile alakalı ayette zihâr yapacak kişiler arasında bir ayırım yapılmamıştır. Nitekim *“Kadınlardan zihâr yaparak ayrılıp sonra da söylediklerinden dönecek olanlar,”*⁶⁵¹ ayetinden anlaşıldığı üzere *“zihâr yapanlar”* sözü genel bir anlam ifade

⁶⁴⁵ Şâfiî, V, 283. Şirbîni, III, 364.

⁶⁴⁶ Semerkandî, II, 214.

⁶⁴⁷ Mücadele, 58/3, 4. Semerkandî Alaüddin, *Tuhfetü'l-Fukahâ*, I,III, (1.Baskı), ed-Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1984, II,

⁶⁴⁸ Mücadele: 58/3, 4.

⁶⁴⁹ Maide: 5/89.

⁶⁵⁰ Serahsî, VII, 2.

⁶⁵¹ Mücadele: 58/3.

etmektedir. Dolayısıyla bu ayet Müslümanları kapsadığı gibi hür, köle ve zimmîleri de kapsıyor.⁶⁵²

Zihâryapan kölenin, zihâr keffâretlerinden biri olan köle azat etme engeli vardır. Zihâr yapan zimmîlerin de zihâr keffâretinden olan oruç tutma engeli vardır. Fakat bu engeller onların zihâr yapmalarına mani değildir. Çünkü bunlar başka deliller ile sabit olan durumlardır. Konumuza gelince burada zihârın varlığı umum ifade eden bir sözle sübutu söz konusudur. Öyleyse bu umum ifade eden lafızı zimmîlere ve kölelere de teşmil etmek gerekir.⁶⁵³

Hanefî mezhebine göre keffâretlerin ceza yönüyle beraber bir de ibadet yönü vardır. Hatta ibadet yönü daha baskındır. Keffâret, bir ibadet, bir arınma olarak mülahaza edildiğinden dolayı bunu sadece Müslüman olanların yapması durumunda geçerli olacağı açıktır. Keffâretlerde ibadet yönü daha ağırlıklı olduğu için keffâret için tutulan oruçlarda bile ibadet için niyet gerekir.⁶⁵⁴

Keffâretlerde ibadet yönünün daha baskın olduğu oruç keffâretinde net bir şekilde kendisini gösteriyor. Çünkü oruç bir ibadet olup ibadete niyet temek suretiyle geçerli olur. Oruç tutmak suretiyle keffâreti eda etmek nasıl bir ibadet ise köle azat etmek suretiyle keffâret eda etmek de bir ibadettir. Dolayısıyla zimmî (Müslüman olamayan) birisinin ibadete ehil olmadığı için keffâret olarak köle azat etmeye de ehil değildir.⁶⁵⁵ Netice itibarıyla, zihârdan kaynaklanan haramlığı kaldırmak için keffâret ödemek gerekir. Keffâret te ibadet olduğu için zihâr yapanın ibadet yapmaya ehil olması gerekir. Zimmî olanın ibadet yapmaya ehil olmadığı için zihâr yapması da caiz değildir.⁶⁵⁶

İki mezhep arasında yaptığımız mukâyese sonucunda, Hanefî mezhebinin görüşünün tercih edilmeye daha öncelikli olduğuna kanaat getirdik. Bunun gerekçesi, Hanefîlerin zihâr sebebiyle oluşan haramlığın kaldırılmasının ibadete bağlamalarıdır. Bu yönüyle zihârı îlâ ve talâktan farklı kabul ederler. Çünkü talâk mülkün izalesidir. Îlâ ise ileri bir zamanda mülkü izale (yok) etmektir. Bu ikisine Müslüman olmayanlar da ehildir. Fakat zihâr keffâreti için köle azat etmek ve oruç tutmak gibi ibadetleri yapmak

⁶⁵² Şâfiî, 199, 200.

⁶⁵³ İmrânî, X, 334.

⁶⁵⁴ Zemahşerî, 425; Serahsî, VI, 231.

⁶⁵⁵ Zemahşerî, 425; Serahsî, VI, 231.

⁶⁵⁶ Serahsî, VI, 231. İbn Abidîn, III, 466.

gereklidir. İbadetlerin sıhhati için Müslüman olmak gerekir. Dolayısıyla zihâr yapabilmek için de kocanın Müslüman olması gereklidir.⁶⁵⁷

4.5. LÎÂN KONUSUNDA İKİ MEZHEP ARASINDAKİ FARKLAR

Liân konusunda, diğer konularda olduğu gibi Şâfiî ve Hanefî mezhepleri arasında bazı farklılıklar vardır. Bu farklılıklara değindikten sonra her iki mezhep arasında bir mukâyese yapıp tercih ettiğimiz mezhebin görüşünü gerekçesi ile beraber zikir edeceğiz.

4.5.1. Zimmînin Liânı

Şâfiî mezhebine göre liân yapan eşlerin durumlarının farklı olması liân yapmalarına engel değildir. Buna göre eşlerden birisi hür diğeri köle olabilir. Keza birisinin Müslüman, diğerrinin zimi olması, ikisinin Müslüman olması, ikisinin gayri müslim olması, önceden ikisine had cezasının uygulanmamış olması ya da uygulanmış olması veya birine had cezasının uygulanmış olup diğerrine uygulanmamış olması; bunların hiç biri arasında bir fark olmaksızın hepsinin mülaâne yapmaları geçerlidir.⁶⁵⁸ Bunun delili liân hakkında gelen ayetin amm (genel) olması; saydığımız bu sınıfların tamamını kapsamasıdır.⁶⁵⁹ “Eşlerine zina isnat edip de kendilerinden başka şahitleri olmayanlara gelince”⁶⁶⁰ Bu ayette, liân yapanlar hakkında bir ayırıma gidilmemiş olması zimmîlerin de liânlarının geçerli olacağını gösteriyor. Çünkü yemin etme ehliyeti olan herkesin liân yapması caizdir.⁶⁶¹

Hanefî mezhebine göre liânın şartlarından birisi liân yapacak kişilerin liâna tanıklık (şahitlik) yapmalarına ehil olmalarıdır.⁶⁶² Müslüman olanayanların liâna tanıklık yapmaları geçerli olmadığına göre liânları da geçerli değildir.⁶⁶³ Hanefiler, bu konuda şu iki hadisle delil getirilmişler: “Dört kişi arasında liân yoktur: Hristiyan kadınla evli Müslüman erkek, Yahudi kadınla evli Müslüman erkek, cariye ile evli özgür erkek, özgür kadınla evli köle”⁶⁶⁴ Zimmînin liân yapamayacağına dair sebep, zimmî

⁶⁵⁷ Serahsî, VI, 231.

⁶⁵⁸ Beyhâkî, el-Hilâfât, VI, 365.

⁶⁵⁹ İmrânî, X, 446.

⁶⁶⁰ En-Nûr, 24/6.

⁶⁶¹ Gazâlî, II, 93.

⁶⁶² Meydanî, III, 74.

⁶⁶³ Serahsî, VII, 40.

⁶⁶⁴ İbn Mâce, Talâk: 27.

olanın muhsan olmamasıdır. Kâfir olan bir kadına zina suçlamasından ötürü had cezası gerekmediği gibi kâfir kadın için liân da gerekli olmaz.⁶⁶⁵

İki mezhep arasında yaptığımız mukâyese sonucunda Şâfiî mezhebinin görüşünün daha isabetli olduğu kanaati hâsıl oldu. Bunun gerekçesi evliliğin devamının Müslümanlar arasında asıl olduğu gibi zimmîler arasında da asıl olmasıdır. Bununla beraber Hanifelerin getirmiş olduğu hadislerin ravilerinde cehalet ve hata gibi sıkıntılar mevcuttur.⁶⁶⁶

Bu konuyla alakalı olarak iki mezhebin içtihatlarıyla alakalı bir noktaya işaret etmekte fayda mülâhaza ediyoruz. Şâfiî mezhebine göre zihar keffâreti olarak gayri müslim bir köleyi azat etmek caiz değilken⁶⁶⁷ Hanefî mezhebine göre caizdir.⁶⁶⁸ Şâfiî mezhebine göre gayri Müslim olanların liânı caiz iken,⁶⁶⁹ Hanefî mezhebine göre ise caiz değildir.⁶⁷⁰ İki mezhebin delillerine baktığımızda, Şâfiîler zihâr kefaretilerinde kâfir olan kölenin azat edilmesini caiz görmedikleri gibi zimmîlerin liânını da caiz görmemeleri gerekirdi. Fakat kâfirin liânına cevaz veriyorlar. Keza Hanefîlere göre zihar kefaretilerinde kâfir olan kölenin azat edilmesi caiz olduğuna göre gayri müslimlerin liânı da caiz olması gerekirdi. Fakat Hanefîlere göre gayri müslimlerin liân yapmaları caiz değildir.

4.5.2. Liândan Sonra Kocanın kendisini Yalanlaması

Koca, liândan sonra yanıldığını itiraf ederse, Şâfiîlere göre aleyhinde olan ceza ve mahrumiyetlerin tamamı geri döner. Yani eşine iftira attığı için kendisine had cezası uygulanır, inkâr ettiği çocuğun nesebi kendisine avdet eder, kadına iftira attığını itiraf ettiği için kadının muhsan (iffetli) olma vasfı kadına geri verilir. Kocanın lehine olan haklara gelince bunların tamamı kocaya verilmez. Mesela o kadınla ebediyen evlenememe durumu devam eder; liânını tekzip ettiği için nikâh bağı devam etmez.⁶⁷¹

⁶⁶⁵Yukarıda geçen hadise benzer rivayetlerde “Müslüman kadınla evli kâfir erkek,” şeklinde rivayetler de mevcuttur. Hadisin bu kısmına açıklık getirmek istiyoruz. Çünkü Müslüman bir kadın kâfir bir erkek ile evlenemez. Hadisin bahis ettiği “kâfir erkek ile evli Müslüman kadını” meselesi şu şekilde olabilir: kadın kâfir iken Müslüman olur. Kocası henüz Müslüman olmadan Müslüman olan hanımına zina suçlamasında bulunur. İşte bu durumda dini bir konu olan liâna tanıklığı kabul edilmeyen kâfirin hanımına yaptığı zina suçlaması liânı gerektirmez. Bkz. Serahsî, VII, 40.

⁶⁶⁶Beyhakî, VII, 650, 651.

⁶⁶⁷İmrânî, X, 363.

⁶⁶⁸Serahsî, VII, 2, 3.

⁶⁶⁹Gazâlî, II, 93.

⁶⁷⁰Serahsî, VII, 40.

⁶⁷¹İmrânî, X, 471.

Liândan dolayı eşler arasında ebedi hürmetin devamlılığına delil şu hadistir: *“Lanetleşen eşler ebediyen birbirleriyle evlenemezler.”*⁶⁷²

Hanefilerden Ebu Hanefî ve Muhammed’e göre koca, liân konusunda yaptığı iddiadan dolayı kendini yalanlarsa, kadının tekrar kocasıyla evlenebilme engeli kalkar. Yani tekrar evlenebilirler. Fakat bunun yeni bir nikâh akdi ile olması şarttır.⁶⁷³ Bunun delili kocanın kendisini yalanlamakla önceden yapmış olduğu tanıklığın iptal olmasıdır. Kocanın liânı için yaptığı tanıklık iptal olunca artık liân yapılmamış gibi kabul edilir. Dolayısıyla ebedi hürmet hükmü de kalkar.⁶⁷⁴

Kocanın kendini tekzip etmesi sonucunda, kadının suçluluğuna sebep olan delil ortadan kalkmış olur. Bu konuda kocanın kendisini tekzip etmesiyle had cezasını almasıyla başka bir konuda başkasının kendi davasını ispatlayacak yeterli derecede delilleri getirmemesi sonucunda had cezası alması arasında bir fark yoktur. Kazıf suçunun delili⁶⁷⁵ şu ayettir: *“Namuslu kadınlara zina isnat edip sonra da dört şahit getiremeyenlere seksen değnek vurun. Artık onların şahitliğini asla kabul etmeyin. İşte bunlar fâsık kimselerdir.”*⁶⁷⁶ Kadının cezadan kurtulması kocanın kendisini tekzip etmesiyle olması kocanın da had cezasından kurtulmasını gerektirmez. Çünkü kocanın kazıf (iftira atma) suçundan dolayı cezalandırılmasının sebebi yanlış beyanda bulunarak başkalarının onurunu incitmesidir. Kocanın kendisini tekzip etmesi kadının masumiyetini ispatlar. Fakat koca kendisini tekzip ettiğinde kendi suçunu itiraf etmiş olur. Dolayısıyla had cezasından kurtulmaz.

İki mezhebin delillerine kaktığımızda Hanefî mezhebinin görüşünün daha isabetli olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü kocanın kendisini yalanlaması liâna sebep olan durumun olmadığını ikrar etmektir. Bu ikrardan sonra liân ve liânın sonuçlarının olmaması gerekir. Hatta, Said b. Müseyyeb’e göre Hanefîlerin görüşünün aksine kocanın tekzibi ile kadın (yeni bir nikâh akdine gerek kalmaksızın) kocasına döner.⁶⁷⁷

4.5.3. Dilsiz olan Kocanın Liânı

⁶⁷²Beyhakî, V, 672.

⁶⁷³ İbn Abidîn, III, 480.

⁶⁷⁴ Merginani, II, 409.

⁶⁷⁵ Udeh, II, 491.

⁶⁷⁶ Nûr: 24/4.

⁶⁷⁷ İmrânî, X, 470.

Şâfîilere göre dilsiz olanın, işaretler ile meramını ifade edemiyorsa, alış veriş yapması, nikâh akdini gerçekleştirmesi, hanımını boşaması, zina suçlamasında bulunması ve liân yapması geçerli değildir. Çünkü bu durumda olan birisi deli gibi kabul edilir ve yukarıda bahsi geçen konularda tasarrufu geçerli olmaz. Fakat dilsiz olan birisi işaretlerle meramını ifade edebiliyorsa, bahsi geçen tasarruflarının tamamı geçerli olur. Dolayısıyla dilsiz olan birisinin anlaşılabilir işaretlerle yapmış olduğu liân geçerlidir.⁶⁷⁸

Dilsizin liân yapmasının geçerli olmasının delilleri şunlardır:

a. Dilsiz olanın nikahı ve talâkı geçerlidir. Bunlar geçerli olduğuna göre dilsizin liân yapması da geçerli olması gerekir.⁶⁷⁹

b. Liân bir çeşit yemindir. Dilsiz olanın liân dışında yaptığı yeminler geçerli olduğuna göre liân yapmasının da geçerli olması gerekir. Çünkü işaretlerle meramını ifade etme dil ile konuşma yerine geçiyor.⁶⁸⁰

Kadın dilsiz olursa, işaretlerle meramını ifade edip edememe durumuna bakılır; şayet işaretlerle ne dediği anlaşılırsa bu onun konuşması yerine geçer ve liânı geçerli olur. Fakat işaretlerle ne dediği anlaşılmazsa liân yapması geçerli olmaz.⁶⁸¹

Hanefî mezhebine göre dilsiz olan birinin liâni geçerli değildir.⁶⁸² Bunun gerekçeleri şunlardır:

a. Zina suçu söz ile açık bir şekilde söylenmesi gerekir ki; bunun üzerine had veya liân uygulansın. Kişi işaretlerle maksadını ifade etse bile bu söz ile maksadı ifade etmek kadar açık seçik olamaz.⁶⁸³

b. Liân belli sözler ile yapılır. Mesela “Şahitlik ederim.” sözü yerine “Yemin ederim.” sözü kullanılırsa liân gerçekleşmez. Liânda kullanılması gereken sözlerin dışında başka sözler bile kabul edilmediğine göre meramı ifade etme konusunda sözden daha aşağı olan işaretlerle de liân olmaz.⁶⁸⁴

⁶⁷⁸ Mâverdî, el-Hâvi'l-Kebir, XI, 23; İmrânî, X, 446, 447.

⁶⁷⁹ Mâverdî, el-Hâvi'l-Kebir, XI, 23; İmrânî, X, 446, 447.

⁶⁸⁰ Mâverdî, XI, 23; İmrânî, X, 446, 447.

⁶⁸¹ İmrânî, X, 446, 447.

⁶⁸² Serahsî, VII, 42.

⁶⁸³ Serahsî, VII, 42.

⁶⁸⁴ Serahsî, VII, 42.

c. Liânın sözleri nass (ayet) ile belirlenmiştir.⁶⁸⁵ İşaretlerle liânın olmasını kabul temek nassa muhalefet etmek anlamına geleceğinden dolayı dilsizin liânı geçerli değildir.⁶⁸⁶ Dilsiz olan erkeğin lianı geçersiz olduğu gibi dilsiz olan kadının da liânı geçerli değildir.⁶⁸⁷

Hanefî ve Şâfiî mezheplerinin delilleri arasında yaptığımız karşılaştırmada Şâfiîlerin görüşünün daha isabetli olduğuna kanaat ettik. Bunun gerekçelerini şu şekilde sıralayabiliriz.

a. Konuşabilen ile dilsizin aynı hükme muhatap olmasıdır. Yani liânı gerektiren bir durum, konuşabilenler arasında vuku bulduğunda bunlara liân yaptırmak, dilsiz olanlara aynı durum arız olduğunda onlara mülaâne yaptırmamak fikhın ruhuna uyuşmaz.

b. Şâfiîlerde olduğu gibi Hanefîlerde de dilsizin nikâhı geçerlidir. Nikâh akdini sonlandırmanın şekillerinden birisi olan liânın dilsiz hakkında geçerli olması gerekir.

c. Dilsizin anlaşılabilen işaretlerle liân yapması zaruretten dolayı caizdir denilebilir.

Hanefîler, dilsizin işaret ile mülaâne yapmasını nassa aykırı olmasına bağlamışlar.⁶⁸⁸ Yenmesi ve içilmesi haram olan domuz etiyle şarabın zaruret anında mubah olması nass ile sabittir.⁶⁸⁹ Hatta tehdit altında kalanın küfür kelimesini kullanması imana zarar vermeyeceğini nass ile belirtilmiştir.⁶⁹⁰ Dolayısıyla zarurete binaen dilsizin liân yapmasının caiz olması nassın ruhuna uygunluk arz etmektedir. Çünkü nassın kendisi bile, zaruretten dolayı emir edilen çerçevenin dışına çıkılabileceğini beyan ediyor. Fakat Hanefîler her nassı müstakil kabul ettikleri için nasların bir birine kıyas edilmesini caiz görmezler.⁶⁹¹

⁶⁸⁵ Nûr: 24/6-9.

⁶⁸⁶ Serahsî, VII, 42.

⁶⁸⁷ Serahsî, VII, 42.

⁶⁸⁸ Serahsî, VII, 42.

⁶⁸⁹ Bakara: 2/173; Maide: 5/3; Enam: 145; Nahl: 16/115.

⁶⁹⁰ Nahl: 16/106.

⁶⁹¹ Serahsî, VII, 2, 3.

4.5.4.Liânın Sonucunda Eşlerin Ayrılması

Şâfiîlere göre hâkim eşler arasında mülaane yapmasıyla eşler arasında nikâh akdi sonlanır. Hâkimin liândan sonra onları boşamasına gerek yoktur.⁶⁹² Bunun delileri şunlardır:

a. Hadisi şerifte rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber: “*Lanetlenen eşler ebediyen birbirleriyle evlenemezler.*”⁶⁹³ buyormuştur. Burada mülaâne ile eşler ebediyen evlenemez deniliyor. Bu durum hâkimin kararına gerek kalmadan liân ile eşlerin birbirinden ayrıldığını gösteriyor.⁶⁹⁴

b. Liân eşlerin mukabilinde bir karşılık olmadan ayrılmasıdır. Bu durum talâka benzer. Yani talâk hâkimin kararına lüzum kalmadan kocanın sözü ile gerçekleştiği gibi liânın da hâkimin kararına gerek kalmaksızın eşlerin karşılıklı mülaâne yapmalarıyla geçerli olması gerekir.⁶⁹⁵

Hanefilere göre karı koca lanetleştiklerinde bu onların ayrılması anlamına gelmez. Ayrılmaları için ayrıca hâkimin onların evliliklerini sonlandırması gerekir.⁶⁹⁶ Mesela mülaânedan sonra hâkim onları ayırmadan birisi ölürse diğeri ölene varis olur. Çünkü nikâh bağı halen devam etmektedir.⁶⁹⁷

Eşlerden birisinin veya ikisinin liâna ehliyeti kaybolursa aralarında tekrar evlilik yapılabilir. Bu durum hadiste geçen: “*Lanetlenen eşler ebediyen birbirleriyle evlenemezler.*” “Ebediyen” sözüyle çelişmez. Çünkü buradaki “ebedi” sözü, eşlerin liâna olan ehliyetleri devam ettiği müddetçe ebediyen evlenemezler anlamındadır. Buradaki ebedilik kavramının anlamı şu ayetteki ebediliğe benzer. “*Çünkü onlar sizi ele geçirirlerse ya taşlayarak öldürürler yahut kendi dinlerine döndürürler. O zaman da bir daha asla (ebediyen) kurtuluşa eremezsiniz.*”⁶⁹⁸ Bu ayette ebedi kurtuluşa erememe konusu, kâfirlerin ashabı kehfî ele geçirmesi ve küfre döndürmesine bağlıdır. Yani kâfirler onları kendi dinlerine dâhil etmezse onlar kurtuluşa ererler. Konumuzdaki ebedilik kelimesinin anlamı bunun gibidir. Yani liândan sonra eşlerin liâna ehliyetleri

⁶⁹² Gazâlî, II, 96; İmrânî, X, 466, 467.

⁶⁹³ Beyhakî, V, 672.

⁶⁹⁴ İmrânî, X, 466, 467.

⁶⁹⁵ İmrânî, X, 466, 467.

⁶⁹⁶ Aydın, “Liân”, *DİA*, XXVII, 172.

⁶⁹⁷ Serahsî, VII, 48.

⁶⁹⁸ Kef: 18/20.

devam ettiği sürece onlar ebediyen birbirleriyle evlenemezler. Fakat bu ehliyet düştüğü zaman ebedi evlilik önündeki ebedilik engeli kalkmış olur ve evlenebilirler.⁶⁹⁹

Bu konuda yaptığımız mukâyesede Şâfiî mezhebinin görüşünü tercih ettik. Bunun gerekçesini kısaca şu şekilde açıklayabiliriz: Üç talâk ile boşanan bir kadının tekrar kocasıyla evlenebilmesi için kadının başka birisiyle evlenmesi ve boşanması ve her iki boşama sonucunda iddet beklemesi gerekir. Üç talâk ile boşanan kadının tekrar kocasıyla evlenebilmesi için önlerinde böyle bir müeyyide olduğuna göre liân sonucunda ayrılan eşler için de bir müeyyidenin olması gerekir.

4.5.5. Kocanın Hamile Olan Karısının Karnındaki Çocuğun Kendisine Ait Olmadığının İdia Etmesi

Şâfiî mezhebine göre koca hanımının hamlindeki çocuğun kendisine ait olmadığını iddia ederse çocuğun doğumundan önce liân yaptırılır. Bunun delili Hilal b. Ümeyye olayıdır. Hilal b. Ümeyye'nin, hanımının karnındaki çocuğun kendisine ait olmadığını iddia etmesi üzerine Hz. Peygamber, (s.a.v.) onlar arasında liân yaptırmıştır.⁷⁰⁰

Hanefilere göre kadının karnındaki çocuğun nesebini kendisine ait olmadığını iddia eden kocaya liân ettirilmez. Kadın o çocuğu doğuruncaya kadar liânın geciktirilmesi gerekir. Çünkü kocanın iddiasının doğruluğu kesin değildir. Bunun sebebi kadının karnın hamile gibi görünmesinin başka sebebe bağlı olmasının ihtimalidir. Kocanın yaptığı suçlamanın doğruluğunda şüphe olunca liân için bir gerekçe kalmamış olur. Kocanın hanımına isnat ettiği suç, yabancı birine kazıf suçundan dolayı had cezası vurulmasına benzer. Şüphe ile had cezası düştüğü gibi buna bezer olan, kocanın hanımına yaptığı bu suçlamada geçersiz olur. Kadın, çocuğunu doğurduktan sonra, ancak ozaman koca liân için hâkime başvurabilir.⁷⁰¹

Hamileliliğin tespitinin çok kolay olduğu günümüz imkânlarını göz önünde tuttuğumuzda Şâfiî mezhebinin daha isabetli olduğu görünse bile “*Şüphe ile hadler düşer.*” prensibinden taviz vermemek için Hanefilerin görüşünün daha isabetli olacağını söyleyebiliriz. Çünkü hamile olan bir kadının hamileliğini ispatlamak kesin gibi olsa bile, bu durum hamile olmayan birisine hamileliğin isnat edilemeyeceği anlamına

⁶⁹⁹ İbn Abidîn, III, 483.

⁷⁰⁰ İmrânî, X, 426, 427.

⁷⁰¹ Serahsî, VII, 44, 45.

gelmez. Nitekim bazen hamilelik şüphesiyle doktora gidenlerin sonradan hamile olmadığı anlaşılıyor. Mademki bu gibi şüpheler nadiren de olsa olabiliyor ve bu durumun sui istimal edilmeye müsait bir yönü de vardır, bu konuda tüm şüphe ve sui istimalleri ortadan kaldıracak olan Hanefî mezhebine göre amel etmek daha isabetli olur.

SONUÇ

İslâm dini, nikâh akdiyle oluşan evliliğin devamı için, birçok tedbir almıştır. Evliliğin sonlandırılması birçok sorun ve sıkıntılara sebep olur. Eşlerin boşanmasıyla dağılan aile, başta boşanan eşler ve çocuklar olmak üzere, toplumu derinden sarsar. Anne ve babası ayrılmış çocukların bakımı, terbiyesi büyük bir sıkıntı olarak kendisini gösterir. Nitekim eşlerin boşanmasından dolayı her iki tarafın akrabalarının bu durum karşısında derinden sarsılmaları boşamanın toplum üzerinde bırakmış olduğu olumsuz etkinin bir tezahürüdür. Bütün bu olumsuzlukların sebebi olan boşamayı engellemek için dinimiz İslâm yerli yerinde birçok önlem almıştır.

Yaptığımız bu çalışmayla şu sonuçlara vardık:

a. Şâfiî mezhebine göre boşamanın sünni ve bid'i olmasının ölçüsü boşamanın yapıldığı zamana göredir. Yani temizlik zamanında boşama sünni, hayız zamanında ise bid'îdir. Bir anda birden fazla talâk ile boşamak bid'î talâk olarak nitelendirilemez. Fakat bu durum, iki veya üç talâkın bir anda verilmesinde hiçbir sakıncanın olmadığı anlamına da gelmez. Çünkü bir şeyin bid'î olmayışı onun normal bir şey olduğu veya o şeyin tavsiye edildiği anlamına gelmez.

b. Şâfiî mezhebine göre her çeşit kinayeli sözler ile yapılan boşamanın hükmü ric'î talâktır. Bu sözlerin kullanıldığı ortamın veya kelimenin şiddet ifade etmesinin hiçbir etkisi yoktur.

c. Şâfiîlere göre ric'î talâk ile boşanan kadını tekrar nikâhına almak için kocasının söz ile eşine dönüş yapması gerekir. Nikâh akdi söz ile olduğu gibi buna benzeyen ric'at da söz ile olması gerekir. Dolayısıyla fiile ric'ât olmaz.

d. Hanefilere göre sarîh talâk sözleri tekil olarak kullandıklarında, bunlardan üç talâk niyet edilerek söylene bile bir talâk ile boşama gerçekleşir. Dolayısıyla bu konuda Hanefî mezhebinin taklit edilmesinin uygun olacağını delilleri ile beraber açıkladık.

e. Şâfiî alimleri, genelde kitaplarında Şâfiî mezhebini Hanefî mezhebiyle mukayese etmişler. Keza Hanefîler de genelde Hanefî mezhebini Şâfiî mezhebiyle mukayese etmişler.

f. Ru'usül'l-Mesail kitabı dışındaki Hanefî kitapları genelde kendi delillerini savunurken bu kitap her iki mezhebin delillerini objektif bir şekilde anlatmıştır.

g. Mebsut kitabında Şâfiî mezhebine isnat edilen bazı görüşler Şâfiî mezhebine ait kaynaklarla çelişiyor.

h. Şâfiîlere göre hul'un hükmü hakkında İhtilaf vardır. Kuvvetli olan görüşe göre hul' bir baîn talak olmakla beraber, hul'un hükmü fesihtir diyenlerde vardır. Yani fesih ile talâk sayısından bir eksilme olmaz. İki talâk ile boşanan kadınların hul' ile kocalarından ayrılmaları halinde hul'u fesih sayan görüşe göre bir talâk hakkı baki kalır. Dolayısıyla onların, Şâfiî mezhebinin bu görüşüne göre tekrar evlenmelerine imkân sağlaması olanağını değerlendirmek gerekir.

i. Sünnete göre boşamanın şekli iyice anlatılması gerekir. Bu süre eşler için sağlıklı karar verme konusunda tüm imkânları sağlar. Sünnî boşamadan sonra pişmanlık minimize ediliyor. Günümüzde boşanan eşlerin boşanma şekline baktığımızda tamamına yakını sinir halinde ve sünnete aykırı olarak boşandıklarını dikkate aldığımızda Sünnî boşamanın ne kadar önemli olduğunu müşahede ediyoruz.

i. Boşama konusunun etraflıca anlatılıp anlaşılmasına katkı sağlamak gerektiğini kanaat ediyoruz. Ayrıca ehli-sünnet mezhepleri arasında etraflıca bir araştırma ve mukâyese yapılarak, Osmanlı Aile Hukuk Kararnamesi'ne benzer daha detaylı bir çalışma yapılmasının gerekli olduğuna kanaat ediyoruz.

KAYNAKÇA

Abdülhamid, Muhammed Muhyiddin *Ahvalü'ş-Şahsye*, Mektebetü'l-Hanefiye, İstanbul ts.

Abdurrahman b. Muhammed b. Hafız, *Hulasâtü'l-Fikhi a'lâ Mezhebi'ş-Şâfiî*, (2.Baskı), Dubai 1994.

Acar, H.İbrahim, "Talâk", *DİA*, TDV. Yayınları İstanbul 2010.

_____ *İslâm Aile Hukuku*, (1. Baskı), Bursa 2014.

Ahmed b. Muhammed b. İsmail, *Haşiyet'ü Merak'ül-Felah Şerh'ü Nuri'l-İzah*, Temel Neşriyat, İstanbul 1985.

Amhed Şakir, *Nizamü't-Talâk fi'l-İslâm*, Mektebetü's-Sünne, Kahire, 1998.

Ali el-Cârim, Mustafa Emin, *el-Belağeti'l-Vâdiha*, Dârü'l-Fikir, Beyrut ts.

Alim b. el-Ala el-Ensari ed-Dihlevi el-hindi, *Feteva't-Tatarhaniye*, I-V(1.bsk), tahkik, Kadı Seccad Hüseyin, Hidistan ts.

Askalânî, Ahmed b. Ali b. Hacer, *Fethuül'l-Bari Şerhü Sahihi Buhâri*, I-XII(1. Baskı), Dârü's-Selam, Riyad 2000.

Atar Fahrettin "Nikâh", *DİA*, TDV. Yayınları, İstanbul 2007.

Aydın, Mehmet Akif, "Liân", *DİA*, TDV. Yayınları, İstanbul 2003.

Ayni, Ebu Muhammed Mahmud b. Ahmed, *el-Binâye fi Şerh'i-Hidâye*, I-XII(2. Baskı), Beyrut, 1400/1980.

Âmidî, Ali b. Muhammed, *el-Ahkâm Fi Usuli'l-Ahkâm*, I-IV(1. Baskı), Dârü's-Sami'i, Riyad 1424/2003.

Bâcûrî, İbrahim, *İbni'l-Kasım Şerhi*, I-II(1.Baskı), Dârü'l-Fikir, Beyrut 1994.

Bedrettin, Ebü'l-Ayneyn Bedran, *Ahkamü'z-Zevac ve't-Talâk fi'l-İslâm*, (2. Baskı), Dârü't-Te'lif, Mısır 1961.

Belkînî, Sıracüddin Ebu Hafs, Ömer b. Rislân, *et-tedribü'r-Ravî fi'l-Fikhi'ş-Şâfiî*, I-IV(1. Baskı), Dârü'l-Kibleteyn, Riyad 2012.

Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin b. Ali, *el-Hilâfiyât beyne'l-İmâmeyn eş-Şâfiî ve'l-Hanefî*, I-VIII(1. Baskı), er-Ravdâ, Kahire 1436/ 2015.

_____ *es-Sünenu'l-Kübra* I-VIII, Daru'l-Hadis, Kahire 2008.

Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuku İslâmiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, I, VIII, İstanbul ts.

_____ *Dini Bilgiler*, Semerkand Yayın Dağıtım, İstanbul 2017.

Buhâri, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *Sahihu'l-Buhâri*, I-VIII, İstanbul ts.

Büceyrimi, Süleyman, *Haşiyetü'l-Büceyrimiala'l-Hatip*, I-IV, Mısır 1951.

Câmi, Abdurrahman, *el-Fevaidü'd-Diyaiye (Molla Cami)*, Salah Bilici ts.

Cezerî, Abdurrahman, *el'Fıkh'u ala el'Mezahibi'l-Erbaa*, el'Mektebetü et'Ticariyetü'l-Kübrâ, I, V, Mısır 1969

Curci, Şahin A'tiyye, *Mu'cemü'l-Mu'temed*, Dârü'l-Kütü'l-İlmiyye, (2. Baskı), Beyrut 2011.

Cürçani, Şerif b. Ali, *T'arifât*, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, (1. Baskı), Beyrut 1987.

Debbusi, Ebu Zed Abdullah, *T'esisu'n-Nazar*, Daru'l-Fikir, (1. Baskı), Beyrut 2006

Demiri, Kemalü'd-Din Ebü'l-Beka Muhammed b. Musa b. İsa, *en-Necm'ül-Vehhac fi Şerh'i-Minhac*, I-X(3.bsk), Dârü'l-Minhac, Cidde 2011.

Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle Aile İlmihali*, İstanbul 2011.

_____ "İlâ" *DİA*, TDV. Yayınları, İstanbul 2000.

Dimiyati, Ebu Amr b. Ahmed b. Bedrüddin en'Neccar, *el'Hulasetü'l-Fikhiyye ala Mezhebi es'Sadatü'l-Hanefiyye*, *Mektebetü'l-Guraba*, I-II(1.bsk), İstanbul 2016

Ebû Bekir b. Muhammed Şata ed-Dimiyati, *İ'ânetü't-Tâlibin*, I-IV, Midyat ts.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistani, *Sünen-i Ebi Davud*, Beyrut 1990.

Erdebili, Yusuf, *el-Envarli a'mal'i-Ebrâr*, I- II, Matbaat'ü Mustafa Muhammed, Mısır ts.

Ersöz, Nizamettin *Delilleriyle Büyük Şâfiî İlmihali*, Ravza Yayınları İstanbul 2005.

Erdoğan, Mehmet *Fıkıh Ve Hukuk Terimler Sözlüğü*, Ensar Neşriyat, 3. Baskı, İstanbul 2010.

Firuzabadi, Muhammed b. Yakup b. es-Sirac el-Firuzabadi, *el-Kamusu'l-Muhit*, I, II(1.bsk), el-Mektebetü'l-Asriye, Beyrut 2009.

Gazali, Hamid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed *el'Veciz fi Fikhi'l-İmam Şâfi*, I, II(1.bsk), Dârü'l-Erkam b. Ebü'l-Erkam, Beyrut 1997.

Ğamrevi, Muhammed, *ez-ZühriEnvarü'l-Mesâlik Şerhu Umdetu's-Salik ve Uddetü's-Salik*, Nas kitabevi, Midyat, tz.

_____ez-Zühri, *eses-Siracü'l-Vehhac*, el- Mektebetü'l-İslâmiye ts.

Hanbel, Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Çağrı Yayınları, İstanbul ts.

Heyet, *Feteva'ı-Hindiye*, I-VI(1.bsk), Dârü'l-Kütübü'l-İlmiye, Beyrut 2000

Heyet, Türkiye Diyanet Vakfı, *İlmihal*, I-II, Ankara 2005.

Heyet, *Osmanlı hukuk-ı Aile Kararnamesi*, İstanbul ts.

İbn Abidîn, *Haşiyetü Reddü'l-Muhtar A'lâ ed-Dürü'l-Muhrar Şerhu Tenvirü'l-Ebsâr*, I-VII, Dârü Kahraman, İstanbul 1984.

İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Said b. Hazm, *el- Muhalla*, I-X, Mısır ts.

İbn'ü-l-Hümmam, Kemalüddin Muhammed b. Abdülahid es-Sivasi, *Şerhü Fethülkâdir*, I-IX, Dârü'l-Fikir, Beyrut ts.

İbn Kudame, Muvafuküddin Ebu Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Mahmud b. Kudame, *el-Muğni*, I-XII, Darü'l-Kitabü'l-Arabî, ts.

İbni Mace, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvini, *Sünen'i İbn Mâce*, Çağrı Yayınları, İstanbul ts.

İbnü'l-Mülakkın, Ebû Hafs Sirâcüddîn Ömer b. Ali b. Ahmed el-Ensârî el-Mırî, *el-İ'lâm bi Fevâidi Umdetü'l-Âhkâm*, I-XI(1.bsk), Dârü'l-A'sime, Riyad 1417/1997.

İbn Rüşrt, Ebü'l-Velid, Muhammed b. Ahmad, *Bidâyetü'l-Müctehid ve*

Nihâyetü'l-Muktesid, Beyrut 2013.

İmrani, Ebu'lHüseynel-Beyan *fi Mezhebi-l-İmami-ş-Şâfi*, I-XIV(1. Baskı), Darü'l-Minhac, Beyrut 2000.

İsnevî, Cemelüddin Abdurrahman, *el'Mühimmat fi şerh'i Ravda ve'r-Rafii*, I-X(1. Baskı), Dâru İbn'i Hazm, Beyrut 2009.

Meydanî, Abdulğani el-Ğanî ed-Dimeşki, *el-Lübab fi Şerhi'l-Kitab*, I-IV(4. Baskı), Beyrut 1399/1979.

İzzettin Abdulaziz b. Abdusselam es-Sülemi, *el-Ğaye fi İhtisar'ı-Nihâye*, I-VII(1. Baskı), Darü'n-Nevâdir, Katar 2016.

_____ *el-Kavaidü'l-Kübra*, I-II, Darü'l-Kalem, Dimeşk 2010.

Karadavî, Yusuf, *Çağdaş Meselelere Fetvalar*, I-VII, (trc, Harun, Ünal), İstanbul tz. Karaman, Hayreddin *İslam Hukuk Tarihi*, İz Yayıncılık, İstanbul 2013.

_____ *Mukayeseli İslam Hukuku*, İz Yayıncılık, İstanbul 2013.

Keskin, Mehmet, *Şâfiî Fıkhi*, I-II(2. Baskı), Diyanet Yayınları, Ankara 2016.

Kudûri, Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Cafer, *Muhtasrü'l- Kuduri*, Dârü'l-Kütübü'l İlmiye, Beyrut 2006.

Mahallî, Celalüddin Muhammed b. Ahmed b. Muhammed, *Kenzü'r-Rağibin Şerhu Mihacü't-Talibin*, I- IV(2. Baskı) 2013.

Mâverdî, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib, *el-Hâvi'l-Kebir Şerh'u Muhtasarü'l-Müzenî*, I-XVIII(1. Baskı), ed-Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1994.

_____ *el-İkna' fi Fikhi's-Şâfiî*, 1. Baskı, Dârü İhsan, Tahran 2000.

Merginânî, Burhâneddin, *El Hidaye, Şerhu Bidayetül Müptedi*, I-II, Dârül Hadis, Kahire 2008

Mevsili, Abdullah b. Mahmud *El-ihiyar li Talili-l-Muhtar*, I-V(3. Baskı), Dârü'l-Kutübü'l-İlmiye, Beyrut 2005

Muti'i, Muhammed Necib, *el- Mecmu' Şerhü'l-Mühezzeb li's-Şirazi*, I-XXI (1. bsk), Mektebetü'l-İrşad, Cidde tz.

Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccac, *Sahihu Müslim*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981.

Nesefî, Ebü'l-Berekat Abdullah b. Mahmud b. Ahmed b. Mahmud, *en-Nehrü'l-Fâik Şerhu Kenzü'd-Dekâik*, I-III(1. Baskı), Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye 1422/2002.

Nevevî, Ebu Zekeriya Yahya b. Şeref, *Ravdatü't-Talibin*, I-VIII(1. Baskı), Dârü'l-Feyha, Dimeşk 2012.

Rafîî, el-Muharrer fi fikhi's-Şâfiî, 1.bsk, darü's-Selam, Kahire 1434/2013.

Razi, Muhammed b. Ebu Bekir b. Abdülkadir er-Razi, *Muhtarü's-Sihah*, Mısır h. 1329.

Razi, Fahreddin, *Mefatiu'l-Ğayb*, I-XI(1. Baskı), Dârü'l-Fikir, Beyrut 2005.

Remli, Şemsuddin Muhammed, *Nihayetü'l-Muhtac* I-VIII, Darü'l-Fikir, Beyrut 2009.

Sarahsi, Şemsüddin es-Sarahi, *el-Mebsût*, Dârü'l-Marife, Beyrut ts.

Şâfiî, Mumammed b. İdris, *el-Ümm*, I-VIII(2. Baskı), Beyrut 1973.

Semerkindî Alaüddin, *Tuhfetü'l-Fukaha*, I,III, (1.Baskı), ed-Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1984.

Şeltut, Mahmud Muhammed, Muhammed Ali, *Mukârenetü'l-Mezahib*, Mısır ts.

Şerbeci, Ali, Mustafa Hın, Mustafa Buğa, *Fikhu'l-Menheci*, I-III, (4.Baskı), Dârü'l-Kalem, Dimeşk 2013.

Şirazi, Ebu ishak İbrahim b. Ali b. Yusuf el-Firuzabadi, *el-Mühezzeb*, I-VIII, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1995.

Şirbini, Muhammed el-Hatib, *Muğni'l-Muhtaç İlâ Ma'rifetiMea'niElfazi'l-Minhac*, I-IV Mısır 1958.

Şirvanî, Abdulhamid, *Havaşi Şirvânî ve ibn Kasım el-İbadi ala tuhfetü-l-Muhtaç bi Şerh'i Minhâc*, Beyrut, ts.

Tahmaz, Abdülhamid Mahmud, *el-Fikhü'l-Haneî fi Sevbi'l-Cedid*, I-III(3. Baskı), Dârü's-Şamiyye, Beyrut 1435/ 2014.

Tahtavî, Ali Ahmed Abdullah, *Tenbihü'l-Ebrâr bi Ahkâmü'l-Hul'i ve-t-Talâkı ve-z-Zihâr*, (1. Baskı), Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 2003.

Teftezânî, Sa'düddin b. Mes'ud, , *Muhtasarü'l-Maâni*, Salah Bilici, İstanbul ts.

Timizi, İsa b. Muhammed b. İsa b. Sevre, *Sünen'i Tirmizi*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981.

Ûdeh, Abdülkadir, et'Teşriü'l-Cinaiyyü'l-İslâmi, I-II(7. Baskı), Müessesetü'r-Risale, Beyrut h.1406.

Yaman, Ahmet "Zihâr", *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 2013.

Yıldırım, Celal, *Kaynaklarıyla İslâm, Fıkhi*, I-IV(1. Baskı), Konya tz.

Zemahşeri, Ebu'l- Kasım Mahmud b. Ömer, *Ruüsiü'l-Mesâil*, (3. Baskı), Dârü'l-Beşairü'l-İslâmiyye, Beyrut 1431/2010.

Zerkâ, Mustafa Ahmed, *El-Mmedhalü el-Fikhiyyü-l-Amm*, I, II,(2. Baskı), Dârü'ş-Şamiye 2004.

Zerkâ, Ahmed b. Muhammed, *el-Kavaid'l-Fikiyye*, (10. Baskı), Dârü'l-Kalem, Dimeşk 2012.

Zeydân, Abdülkerim, *el-Veciz fi Şerhi Kavaid'i Fikhiyye Fi 'ş-Şariati'l-İslâmiye*, (2. Baskı), Dimeşk 2014.

_____ *el-Medhal li Diraseti'ş-Şeriat'l-İslâmiyye*, Beyrut 1432/2011.

Zuhayi Muhammed, *El-Mu'temed*, I-V (4.Baskı), Dârü'l- Kalem, Dimeşk 2013.

Zühayli, Vehbe *el-Fikhî'l-İslâmi ve Edilletühü*, I-VIII, Dârü'l-Fikir, Dimeşk 2010.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Mehmet Hafit TALAY
Doğum Yeri ve Tarihi	Tatvan, 01. 01. 1977
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi
Bildiği Yabancı Diller	Arapça
İş Deneyimi	
Stajlar	
Çalıştığı Kurumlar	Diyanet İşleri Başkanlığı (VAİZ)
İletişim	
E-Posta Adresi	mehmethafitalay13@hotmail.com
Tarih	28. 10. 2019

